

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ**
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ / ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ
ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
<http://www.primeredu.uoa.gr>

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ**
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ / ΤΜΗΜΑ
ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
<http://www.nured.uowm.gr>

**ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ- ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΡΗΤΟΡΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ»**

Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Ρητορική, Επιστήμες του Ανθρώπου και Εκπαίδευση»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η Δημιουργική γραφή και το θέατρο στην εκπαίδευση, έρευνα
πεδίου σε μαθητές νηπιαγωγείου»**

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια: Σκούρη Παναγιώτα - Α.Μ.:

7981150220024

Επιβλέπων Καθηγητής: Κουμασίδης Ιορδάνης: Μέλος Σ.Ε.Π.

Ε.Α.Π. Διδάσκων Ε.Κ.Π.Α

Συνεπιβλέποντες Καθηγητές: Τζαμαργιάς Τάκης: Ε.Ε.Π., Σκηνοθέτης

Οικονομοπούλου Βασιλική: Δρ., ΕΔΙΠ ΠΤΔΕ ΕΚΠΑ

Αθήνα, Δεκέμβριος 2022

Υπεύθυνη δήλωση μη λογοκλοπής

Η Σκούρη Παναγιώτα, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Η Δημιουργική γραφή και το θέατρο στην εκπαίδευση, έρευνα πεδίου σε μαθητές νηπιαγωγείου» αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή / και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τη συγγραφέα και δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η ΔΗΛΟΥΣΑ
Σκούρη Παναγιώτα

Στους γονείς μου...

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου Κουμασίδη Ιορδάνη για τη πολύτιμη βοήθεια, τις ιδέες και την υποστήριξη για την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω πολύ και τους συνεπιβλέποντές μου Οικονομοπούλου Βασιλική και Τζαμαργιά Τάκη που μελέτησαν και αξιολόγησαν τη διπλωματική μου. και φυσικά, ευχαριστώ τους μικρούς μαθητές και τις μαθήτριες του τμήματος μου για την εξαιρετικά όμορφη συνεργασία, χάρη στους οποίους πραγματοποιήθηκε και ολοκληρώθηκε η συγκεκριμένη διδακτική παρέμβαση.

Περίληψη

Το θέμα της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι « Η Δημιουργική γραφή και το θέατρο στην εκπαίδευση με έρευνα πεδίου σε μαθητές νηπιαγωγείου». Το εν λόγω θέμα αναδεικνύεται επίκαιρο διότι στη σημερινή κοινωνία το θέατρο συνιστά ένα ωφέλιμο μορφοπαιδευτικό αγαθό, το οποίο δύναται να δομεί αισθήσεις και προσωπικότητες. Το θέατρο στην εκπαίδευση συμφύρεται με τη δημιουργική γραφή και αυτό θα αποσαφηνίσουμε στο δημιουργικό μέρος προτείνοντας πρακτικές ασκήσεις Δημιουργικής γραφής και θεάτρου οι οποίες πραγματοποιήθηκαν σε μαθητές νηπιαγωγείου με σκοπό να τους δημιουργηθεί μια καινούργια αντίληψη για τον κόσμο, όπου δε θα χωρά ο διδακτισμός αλλά η μόρφωση που πηγάζει από μέσα τους καθώς και να τους εμφυσηθεί η αγάπη για τη δημιουργική γραφή και το θέατρο.

Στο πρώτο μέρος θα παρουσιαστεί το πεδίο της Δημιουργικής γραφής και του θεάτρου στην εκπαίδευση. Αρχικά θα γίνει μια εκτενής αναφορά στην έννοια της Δημιουργικής γραφής και, στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε τη χρησιμότητά της στην προσχολική εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα στο επίπεδο του νηπιαγωγείου στο οποίο τα παιδιά δεν έχουν κατακτήσει ακόμα το γραπτό λόγο, καθώς επίσης και τον σπουδαίο ρόλο που έχει ο νηπιαγωγός- εμψυχωτής για τη διάδοση της τέλος, θα παρουσιαστεί και η σχέση της Δημιουργικής γραφής με τη λογοτεχνική ανάγνωση. Στη συνέχεια το δεύτερο κεφάλαιο αφορά το Θέατρο και τη σχέση του με την εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα στην αρχή θα παρουσιαστεί η χρησιμότητα του θεάτρου στην εκπαίδευση καθώς και τα οφέλη και τους σκοπούς που έχει το θεατρικό παιχνίδι από τις πρώτες τάξεις του νηπιαγωγείου, το οποίο αποτελεί μια ονειρική και δελεαστική μέθοδος γνωριμίας από την πρώιμη ηλικία του παιδιού με τη γνώση, την τέχνη και τη ζωή, αφού το θεατρικό παιχνίδι είναι ένα μέσο επικοινωνίας και καλλιέργειας των ανθρωπίνων σχέσεων και συμβάλλει και στη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού. Επιπρόσθετα, συνιστά μια παιδαγωγική λειτουργία η οποία δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να μάθουν να συνυπάρχουν και να λειτουργούν στην ομάδα με γνώμονα τις ανάγκες τους, ενεργοποιώντας τη φαντασία τους. Στην συνέχεια θα γίνει μια αναφορά στον ρόλο που έχει ο εμψυχωτής του θεατρικού παιχνιδιού αλλά και στη δραματική τέχνη γενικότερα στην εκπαίδευση καθώς και στο εκπαιδευτικό δράμα (ορισμός, ποιος

είναι ο ρόλος του κτλ). Στο τέλος του δευτέρου κεφαλαίου θα παρουσιαστεί πώς μπορεί το Θέατρο και η Δημιουργική γραφή, τα οποία έχουν αρκετά κοινά, να συνδυαστούν.

Ολοκληρώνοντας το δεύτερο μέρος το οποίο είναι και το πρακτικό μέρος θα καταγράψουμε κάποιες στοιχειώδεις δραστηριότητες δημιουργικής γραφής η οποίες πραγματοποιήθηκαν με επιτυχία στους μαθητές μου με τα αποτελέσματά τους, όπως επίσης και κάποια παιχνίδια με όνομα: «παραμυθομαγειρέματα» στα οποία τα παιδιά με βάση κάποια παραμύθια « μαγειρεύουν» με σκεύη τη φαντασία, τη σκέψη, τα συναισθήματα, με υλικά το παιχνίδι, την αλληλεπίδραση, τον ρυθμό, τις δυναμικές εικόνες, τα παιχνίδια ρόλων, τους αυτοσχεδιασμούς, τις δραματοποιήσεις. Η παρούσα εργασία θα ολοκληρωθεί με κάποια θεατρικά παιχνίδια και τα αποτελέσματα αυτών σε μαθητές νηπιαγωγείου όπου στο παράρτημα θα παραθέσουμε φωτογραφίες από τα αποτελέσματα τους.

Λέξεις – Κλειδιά: Δημιουργική γραφή, θέατρο, θεατρικό παιχνίδι, εκπαίδευση, δραματική τέχνη

Abstract

The topic of this thesis is "Creative writing in theater and education with field research in Kindergarten students", the topic in question is topical because in contemporary society theater is a useful educational asset, which can build consciousness and personalities. There are elements in common between theater in education and creative writing which we will clarify in the creative part through practical work in Creative writing and theater which were carried out for kindergarten students with the aim of creating a new perception of the world where didacticism will not fit but the education that originates within them as well as instill in them a passion for creative writing and theater.

In the first part Creative writing and theater in education will be presented. Firstly, an extensive reference to the concept of Creative writing will be made and subsequently we will present its usefulness in preschool education and more specifically at the kindergarten age, as well as the significant role that the kindergarten teacher-animator has for his dissemination and eventually the relationship of Creative writing with literary reading will be presented. Thereinafter, the second chapter will concern the theater as well as its connection with education. More specifically, in the beginning, the functionality of theater in education will be presented, along with the benefits and purposes of theatrical play from the first grades of kindergarten, which is a dreamlike and tempting method of getting to know the child from an early age through knowledge, art and life, as theatrical play is a means of communication as well as cultivation of human relationships and also contributes to child's emotional development. In addition, it is a pedagogical function which gives children the opportunity of learning how to do exist and work in the group based on their needs, activating their imagination. Afterwards, there will be a reference to the role of the animator not only in the theatrical play but also to the dramatics in education in general terms as well as in educational drama (definition, what the role is, etc.). At the end of the second chapter, it will be presented how Theater and Creative Writing, which have a lot in common, can be combined.

On completing the second part, which is also the practical part, we will record some elementary creative writing activities that were successfully carried out for my students and their results, as well as some games called: "fairytale cooking" in which the children, according to some fairy tales, "cook" with utensils for imagination, thoughts, emotions, with materials such as playing, interaction, rhythm, dynamic images, role-playing, improvisations, dramatisations. The current assignment will be finalised with some theatrical games along with their results? Outcomes for kindergarten students. Last but not least, there will be a list of photos accompanying their results/outcomes in the appendix.

Keywords: creative writing, theater, theatrical game, education, dramatics

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	4
Περίληψη.....	5
Abstract	7
Περιεχόμενα	9
Εισαγωγή.....	10
ΜΕΡΟΣ Α' (Θεωρητικό) Η Δημιουργική γραφή.....	12
1.1 Η έννοια της δημιουργικής γραφής.....	12
1.2 Η Δημιουργική γραφή στην εκπαίδευση και στην προσχολική εκπαίδευση	18
1.3 Ο ρόλος του Νηπιαγωγού.....	27
1.4 Η Δημιουργική γραφή και η λογοτεχνική ανάγνωση.....	30
2. Θέατρο, Εκπαίδευση, Θεατρικό παιχνίδι.....	36
2.1 Το Θέατρο στην εκπαίδευση	36
2.1 Σκοπός του Θεατρικού παιχνιδιού στο νηπιαγωγείο.....	41
2.2 Ο ρόλος του εμψυχωτή.....	44
2.3 Το Δραματικό παιχνίδι και το δράμα στην εκπαίδευση	48
2.5 Συνεργασία Δημιουργικής γραφής και Θεάτρου στην εκπαίδευση	53
3. ΜΕΡΟΣ Β' (Δημιουργικό μέρος)	56
3.1 Θεατρικά παιχνίδια στο νηπιαγωγείο	56
3.2 Δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής στο νηπιαγωγείο, και το συνταίριασμά τους με δραστηριότητες θεατρικών παιχνιδιών.....	64
3.3 Παραμυθομαγειρέματα.....	72
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	76
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	78
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	84

Εισαγωγή

Είναι γνωστό ότι η δημιουργική γραφή διδάσκεται σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης. Όπως κάθε παιχνίδι και δεξιότητα, η διδασκαλία της αρχίζει από το νηπιαγωγείο έως και το Πανεπιστήμιο και δίνει τη δυνατότητα όχι μόνο να περιγράψουμε αλλά και να τροποποιήσουμε και να αναδημιουργήσουμε το περιβάλλον στο οποίο ζούμε, καθώς ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά ενός δημιουργικού ατόμου είναι η παιγνιώδης διάθεση. Η Δημιουργική γραφή μαζί με την Φιλανθρωπία αποτελούν βασικά εργαλεία για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας. Είναι αλήθεια επίσης ότι ενισχύει την αυτοπεποίθηση των παιδιών σε σχέση με τον γραπτό λόγο, καθώς τα βοηθάει να βελτιώσουν τον τρόπο που σκέφτονται. Αναλυτικότερα, υπάρχουν αρκετοί τρόποι να έρθει το νήπιο σε επαφή με τη Δημιουργική γραφή: Αρχικώς να δημιουργηθεί μια βιβλιοθήκη στο νηπιαγωγείο έτσι ώστε το παιδί να έρθει σε επαφή με εικονογραφημένα βιβλία τα οποία το βοηθούν να κατανοήσει και να συνδυάσει το περιεχόμενο ενός κειμένου με την εικόνα και να καταλάβει ότι ο γραπτός λόγος αναπαριστά τη γλώσσα δηλαδή ότι αυτό που λέμε με το στόμα μπορούμε να το γράψουμε και με τα χέρια. Είναι γεγονός ότι με τις σωστές ασκήσεις τα παιδιά ενεργοποιούν τη φαντασία τους, βρίσκουν λύσεις και συγκρίνουν μορφές του γραπτού λόγου μέσα από πολλαπλά έντυπα- βιβλία του ευρύτερου περιβάλλοντος. Επίσης η γραπτή έκφραση του παιδιού υπηρετεί τις ανάγκες του καθώς και ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντά του. Το κείμενο που προκύπτει είναι το δημιούργημά τους, είναι δηλαδή η δημιουργική γραφή.¹

Όσον αφορά το θέατρο, αποτελεί έναν χώρο γλωσσικής άσκησης και δημιουργίας. Η γλώσσα του θεάτρου είναι μια ουσιαστική ανθρώπινη γλώσσα. Οι ηθοποιοί όταν βρίσκονται πάνω στη σκηνή κάνουν ακριβώς ό,τι κάνουν και οι απλοί άνθρωποι στη καθημερινή τους ζωή δηλαδή μιλούν, λογομαχούν, εκφράζουν πάθη κτλ. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το βασικό στοιχείο στο θέατρο είναι το σώμα του ανθρώπου διότι δεν γίνεται να κάνουμε θέατρο χωρίς αυτό. Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι ο καθένας

¹ Βακάλη Α., Τσαντάκη-Ζωγράφου Μ., Κωτόπουλος Τ. (2013), *Η Δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σ.80.

από εμάς πρέπει να κάνει τα θεατρικά παιχνίδια χωρίς ανταγωνισμούς καθώς επίσης πρέπει να προσπαθεί να γίνεται καλύτερος από τον εαυτό του και όχι από τους άλλους.²

Η θεατρική αγωγή, όπως θα διαπιστώσουμε παρακάτω είναι πολύ σημαντική για τους μαθητές-τριες όλων των ηλικιών. Αρχικώς επιδρά θετικά στην ενεργοποίηση και στη συμμετοχή τους στα μαθήματα αλλά και στις σχολικές-εξωσχολικές τους δραστηριότητες καθώς συμβάλλει και στη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού. Επιπρόσθετα το παιδί έρχεται σε επαφή με αισθήσεις καθώς η επικοινωνία με εικόνες, φράσεις, καταστάσεις συμβάλλουν θετικά στην κατανόηση της γλώσσας όπως επίσης αποτελεί μια ευκαιρία άσκησης στη παραγωγή προφορικών και γραπτών κειμένων. Επίσης στη θεατρική αγωγή το παιχνίδι γίνεται παιδαγωγικό μέσο και θεωρείται μια διαδικασία με στόχο να εμψυχώσει και να συμβάλλει στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών καθώς με αυτό το τρόπο δημιουργείται ένας κώδικας επικοινωνίας που βασίζεται στο παιχνίδι και στο συναίσθημα. Έτσι το παιδί βλέποντας το κόσμο μέσα από το θέατρο αντιδρά σε ερεθίσματα με τον δικό του τρόπο, στηρίζεται στις δικές του δυνάμεις, και εκφράζεται ελεύθερα χωρίς να φοβάται μήπως κριθεί.³

² Boal Augusto (2013), *Θεατρικά παιχνίδια για ηθοποιούς και μη ηθοποιούς*, μτφρ. Μαρία Παπαδήμα, εκδ. Σοφία Θεσσαλονίκη, σ.31,32.

³ Σαλταούρα Αικατερίνη Μαρία (2017), *Η θεατρική αγωγή ως μέσο ενίσχυσης της διδασκαλίας των φυσικών επιστημών*, (Πτυχιακή εργασία), Παιδαγωγικό τμήμα δημοτικής εκπαίδευσης, Ρόδος, σ. 15.

ΜΕΡΟΣ Α' (Θεωρητικό) Η Δημιουργική γραφή

1.1 Η έννοια της δημιουργικής γραφής

Η Δημιουργική γραφή έχει ρίζες στην αρχαία Αθήνα και στον Αριστοτέλη (384-322 π.Χ.) καθώς και πρίν από αυτόν καθώς το έργο του *Περί Ποιητικής* αποτελεί έναν ερμηνευτικό απολογισμό δημιουργικών πρακτικών που συγκέντρωσε, μελέτησε οι οποίες στη συνέχεια είχαν γίνει αποδεκτές και εφαρμόστηκαν για χρόνια. Εξάλλου ο Αριστοτέλης με την αναφορά του στον ορισμό της «κάθαρσης» είχε προσεγγίσει τη θεραπευτική λειτουργία που έχει η Δημιουργική Γραφή, διότι στην «κάθαρση» μεταφέρονται οι θεραπευόμενοι μέσα από την συναισθηματική απελευθέρωση και την έκφραση μύχιων σκέψεων.⁴ Μια σημαντική μελέτη της προέλευσης και ιστορίας της Δημιουργικής γραφής αποτελεί το έργο: *The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880* του Myerso οποίος θεωρεί ότι η προέλευσή της είναι αρκετά περίπλοκη και σχετίζεται με ποικίλους κοινωνικούς, επιστημονικούς και εκπαιδευτικούς παράγοντες⁵. Αναλυτικότερα το πεδίο της Δημιουργικής γραφής έχει κάνει αισθητή την παρουσία της στα Ελληνικά πράγματα (πολιτισμικά, εκπαιδευτικά, λογοτεχνικά) υπό την επίδραση εξελίξεων στον αγγλοαμερικανικό χώρο. Η Δημιουργική γραφή δεν συνιστά, είδος όπως διδακτικό περιεχόμενο αλλά εντάσσεται στο μάθημα της λογοτεχνίας και της γλώσσας.⁶

Όσον αφορά την ορολογία της ο όρος αποδίδεται στην φράση «Creative Writing» ο οποίος έχει πολλαπλά και διαφορούμενα νοήματα, καθώς το δημιουργικό γράψιμο συγγέεται με τη λογοτεχνική παραγωγή όμως η Δημιουργική γραφή παράγει ένα ευρύ φάσμα γραπτής σύνθεσης η οποία περιέχει πολλά κειμενικά είδη χωρίς να συνδέεται πάντα με τη λογοτεχνία.⁷ Τον ορισμό εισήγαγε τον 19^ο αιώνα ο Ralph Waldo Emerson

⁴ Κωτόπουλος, Η. Τ., Βακάλη, Α. (2019), «Οι θεραπευτικές ιδιότητες της Δημιουργικής γραφής». Στο 4^ο Διεθνές Συνέδριο Δημιουργικής Γραφής, 12-15 Σεπτεμβρίου 2019, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα, σ.1082-1111.

⁵ Myers David (2006), *The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880*· University of Chicago Press, Chicago, σ.133.

⁶ Βακάλη Α., Τσαντάκη-Ζωγράφου Μ., Κωτόπουλος Τ. (2013), *Η Δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σ.28.

⁷ Τσαρουχάς Ν.-Θ. (2021). Η δημιουργική γραφή στην εκπαίδευση: πεδία εφαρμογών, τρόποι δράσεων και σύγχρονες καινοτόμες εκπαιδευτικές πρακτικές. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 1(1), 137–145.

<https://doi.org/10.12681/edusc.3378>

κατά τον οποίο υπήρχαν προβληματισμοί σχετικά με το εάν μπορεί να διδαχτεί η συγγραφή. Είναι κοινά παραδεκτό ότι θα ήταν αντιδημιουργικό εάν επιχειρήσει κανείς να δώσει μόνο έναν ορισμό για τη δημιουργική γραφή ωστόσο επειδή υπάρχει η ανάγκη να αποσαφηνιστεί ο όρος «Δημιουργική γραφή» όπου Σαν όρος γενικότερα σύμφωνα με τον Καρακίτσιο: «Είναι μια γραφή η οποία είναι αρκετά κοντά στα λογοτεχνικά κείμενα καθώς και γενικότερα στα κειμενικά είδη». περιέχει ένα σύνολο εκπαιδευτικών τεχνικών και πρακτικών με στόχο την κατάκτηση λογοτεχνικών δεξιοτήτων.⁸

«Η Δημιουργική Γραφή αφορά ένα σώμα γνώσεων και εκπαιδευτικών τεχνικών που διαχέουν τη λογοτεχνική γνώση και προσδίδουν στη γραφή κοινωνικό χαρακτήρα»⁹. Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα η Δημιουργική γραφή ως εκπαιδευτικό πλέον αντικείμενο εμφανίζεται σε πανεπιστημιακά ιδρύματα των ΗΠΑ και συνεχίζει να αναπτύσσεται μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου, και φτάνουμε στο σήμερα όπου η δημιουργική γραφή είναι πλέον ισχυρή διεθνώς. Ειδικότερα στη χώρα μας έχει σημειώσει μεγάλη άνθιση και πολύ συχνά διεξάγονται σεμινάρια δημιουργικής γραφής. Μάλιστα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση από τις τάξεις του Νηπιαγωγείου στη συνέχεια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση έως και στην ακαδημαϊκή κοινότητα όπου η Δημιουργική Γραφή κατέκτησε ισχυρή θέση χρησιμοποιούνται δραστηριότητες δημιουργικής γραφής όπως είναι για παράδειγμα αλλαγή του τέλους μια ιστορίας, συνέχιση της ιστορίας, σύνθεσης ποιημάτων, αλλαγή εστίασης του αφηγητή κ.ά..¹⁰

Στις μέρες μας η συγγραφική πράξη είναι αποτέλεσμα όχι τόσο έμπνευσης αλλά κυρίως συστηματικής εργασίας. Το Δημιουργικό Γράψιμο εντάχθηκε πρόσφατα στην Ελληνική Ακαδημαϊκή κοινότητα, υπάρχουν Workshops και αρκετά σεμινάρια που προσφέρονται από συγγραφείς αλλά μόνο τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια έχει καθιερωθεί σαν μάθημα. Αξίζει επιπλέον να επισημανθεί ότι υπάρχουν τρία κύρια μέρη του Δημιουργικού γραφήματος: Ιστορία και Παιδαγωγή του Δημιουργικού

⁸ Καρακίτσιος Α. (2013), Δημιουργική Γραφή: «Η περιπέτεια στη Δυτική Ευρώπη». Στο Α. Καρακίτσιο, *Διδασκαλία της Λογοτεχνίας και Δημιουργική Γραφή*, Ζυγός, Θεσσαλονίκη, σ.14.

⁹ Κουμασίδης Ι., Τριαντάφυλλος Κ. (2020), «Η Δημιουργική Γραφή στην ανοικτή και στην εξ' αποστάσεως εκπαίδευση», Ανακτήθηκε από <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/2350> , 3/6/2022

¹⁰ Κιοσσές Σπύρος (2018), *Εισαγωγή στη δημιουργική ανάγνωση και γραφή του πεζού λόγου*, Η συμβολή της αφηγηματολογίας, εκδ. Κριτική, Αθήνα, σ.11-18.

γραφήματος, τα πολιτιστικά περιεχόμενα της Ελληνικής Λογοτεχνίας του 20^{ου} αιώνα και τις ιδιαιτερότητες της ανοιχτής και εξ' αποστάσεως μάθησης, χωρίς αυτά τα τρία δεν θα μπορούσαμε να καταλάβουμε τη τωρινή κατάσταση του Δημιουργικού γραφήματος στην Ελλάδα.¹¹ Επιπρόσθετα το 1930 η Δημιουργική γραφή εντάσσεται ως αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο στο Πανεπιστήμιο της Iowa καθώς κάποια χρόνια αργότερα, στη δεκαετία του 1970 σημειώθηκε μια αύξηση ενδιαφέροντος για τα Προπτυχιακά Προγράμματα σπουδών Δημιουργικής Γραφής καθώς αυξήθηκαν σημαντικά τα Μεταπτυχιακά Προγράμματα που εμπεριείχαν προγράμματα Δημιουργικής Γραφής. Έτσι μέχρι το 2013 είχαν καταγραφεί 24 προσφερόμενα Προπτυχιακά και Μεταπτυχιακά μαθήματα τα οποία ενστερνίζονταν τη λογική της Δημιουργικής Γραφής, λίγα χρόνια αργότερα, το 2015 εγκρίνεται το ΠΜΣ «Δημιουργική Γραφή και εκδοτική παραγωγή για το παιδί: από το σχολικό στο εξωσχολικό βιβλίο» στο Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (ΑΠΘ) το οποίο από το 2017 έχει μετονομαστεί «Δημιουργική Γραφή για τη λογοτεχνία και την εκπαίδευση». Τέλος το ακαδημαϊκό έτος 2017 λειτούργησε το ΠΜΣ ΔΓ του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ), το οποίο υλοποιείται με εξ αποστάσεως εκπαίδευση με το ΠΜΣ του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας¹². Ακόμα σχετίζεται με την ανάπτυξη πολλαπλών επίπεδων επικοινωνίας. Αναντίρρητα ο όρος Δημιουργική γραφή έχει πολλαπλή σημασία και ασχολείται με τη τέχνη της συγγραφής, μάλιστα σύμφωνα με τον Dawson η δημιουργική γραφή συγκροτείται από τέσσερις επιμέρους άξονες : Τον γραμματισμό, την δημιουργική και προσωπική έκφραση, την τεχνική και τη μελέτη εκ των ένδον¹³ και πολλοί είναι εκείνοι οι οποίοι υποστηρίζουν ότι κάθε γραφή θεωρείται δημιουργική. Περιληπτικά η δημιουργική γραφή εντάσσεται στους κλάδους της Παιδαγωγικής ως μέθοδος εκπαίδευσης της διδασκαλίας της λογοτεχνίας και της γλώσσας, της Φιλολογίας ως τέχνη της

Iordanis Koumasidis, Triantafyllos Kotopoulos, S. Iakovidou, (2021), The Place and the Writer (The Long Shadow of the Local Canon: Historical and Pedagogical Influences on Creative Writing in Greece), εκδ. Bloomsbury Publishing¹¹, σ. 11-13.

¹² Κωτόπουλος, Τ. (2014), Πράξη και Διδασκαλία της Δημιουργικής Γραφής στη σύγχρονη Ελληνική πραγματικότητα, Πρακτικά Ε' Επιστημονικού Συνεδρίου «Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις, στον Ελληνικό κόσμο (12-4-2014): οικονομία, κοινωνία, ιστορία, λογοτεχνία», Θεσσαλονίκη, 2-5 Οκτωβρίου 2014, τόμ. Α', 801-822, Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, Αθήνα.

¹³ Dawson P. (2005), *Creative Writing and the New Humanities*, Routledge, London and New York, σ.49.

συγγραφής και ως λογοτεχνική θεωρία της ανάγνωσης και φυσικά στον τομέα της Ψυχολογίας ως θεραπευτική μέθοδος¹⁴.

Η ιστορία της Δημιουργικής γραφής ξεκινά στην Αθήνα με τον Αριστοτέλη (384-322 π.Χ.) αλλά έχει τις ρίζες της πίσω από αυτόν, καθώς η *Ποιητική* του είναι ουσιαστικά ένας ερμηνευτικός απολογισμός εκείνων των δημιουργικών πρακτικών που μελέτησε και που στο μεταξύ είχαν γίνει αποδεκτές και αριθμούσαν ήδη αρκετά χρόνια εφαρμογής, ο Αριστοτέλης υποδεικνύει στους μαθητές του τι να αναζητήσουν και τι να αποφύγουν στην σύνθεση των λογοτεχνικών κειμένων της εποχής, το αποτέλεσμα στο οποίο πρέπει να στοχεύουν σε τέτοια κείμενα, τα μέσα που θα τους βοηθήσουν να το πραγματοποιήσουν, το πως η επίτευξη των στόχων προσδιορίζει και καθορίζει τη μορφή του δραματικού κειμένου, αλλά και ποιες ελλείψεις μπορούν να οδηγήσουν έναν δραματουργό σε μια αποτυχία.¹⁵ Δεν θα πρέπει να παραληφθεί το γεγονός ότι η Δημιουργική γραφή σχετίζεται και με τη Ρητορική στην αρχαιότητα. Στην κλασική της εκδοχή η Ρητορική δομείται σε πέντε φάσεις:

1. Η εύρεσις (αναζήτηση ιδεών συναισθημάτων και επιχειρημάτων)
2. Η τάξις (η δημιουργία ενός λογικού πλάνου)
3. Η λέξις (η επιλογή λέξεων)
4. Η μνήμη (η αποστήθιση)
5. Η υπόκρισις (ορθοφωνία και δραματοποίηση).¹⁶

Ωστόσο η χρήση και η εφαρμογή στοιχείων της Ρητορικής στην εκπαίδευση και στην διδασκαλία επηρεάζεται και συνδέεται με τις τρέχουσες αντιλήψεις της κοινωνίας στην οποία εφαρμόζονται.

Σε ό,τι αφορά στη Δημιουργική Γραφή πρόκειται για τη διαδικασία κατά την οποία με την κατάλληλη διέγερση της παιδικής δημιουργικότητας προκαλείται η παραγωγή λόγου με παιγνιώδη και απαλλαγμένο από αυστηρά μαθησιακά και αξιολογικά πλαίσια. Η μεθοδολογία προσεγγίζει βιωματικά, μέσα από τα παιχνίδια και τη μάθηση του λόγου και των δυνατοτήτων του και στηρίζεται στην αναδόμηση των στοιχείων της λέξης, της πρότασης και κατ' επέκταση του κειμένου, με σκοπό την παραγωγή νέων κειμένων. Η Δημιουργική Γραφή μπορεί να λειτουργήσει με την

¹⁴ Βακάλη Α., Τσαντάκη-Ζωγράφου Μ., Κωτόπουλος Τ. (2013), *Η Δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σ.13-33.

¹⁵ Ο.π., σ.21

¹⁶ Καρακίτσιος Α., (2012). «Δημιουργική Γραφή: μια άλλη προσέγγιση της λογοτεχνίας ή η επιστροφή της Ρητορικής;», Ηλεκτρονικό Περιοδικό, Νο 15 keimena.ece.uth.gr

απελευθέρωση της δημιουργικότητας και θεραπευτικά, προσφέροντας ψυχική εκτόνωση, εσωτερική απελευθέρωση του ατόμου, ενώ λειτουργεί αυτοεπιβεβαιωτικά και λυτρωτικά στην ενδόμυχη ψυχοσύνθεση του ατόμου και έχει αναγνωριστεί ως ένα σημαντικό εργαλείο για την ενδυνάμωση της αυτοπεποίθησης και της αυτοεπίγνωσης του ατόμου.¹⁷ Αξίζει επιπλέον να αναφερθούμε στα εργαστήρια της Δημιουργικής Γραφής τα οποία περιέχουν διάφορα είδη λογοτεχνίας όπως είναι για παράδειγμα το αφήγημα, το διήγημα, το μυθιστόρημα, η ποίηση ακόμα και το δοκίμιο. Ακόμα είναι πολύ κοντά με τα είδη γραφής που υπάρχουν σε αρκετούς τύπους κειμένων που ονομάζονται «Μυθοπλαστικά» Η συγγραφή ενός κειμένου είτε αυτό είναι λογοτεχνικό είτε όχι είναι προνόμιο πλέον πολλών ανθρώπων διότι έχει σαν χαρακτηριστικό να βασίζεται σε εκπαιδευτικές διαδικασίες από τις οποίες επιτυγχάνεται η παραγωγή του λόγου καθώς ενισχύεται και η δημιουργικότητα, κι επίσης είναι ευχάριστη επειδή περιέχει στοιχεία του παιχνιδιού όπως είναι η φαντασία, η περιπέτεια κ.ά.¹⁸

Θα αποτελούσε σοβαρή παράλειψη να μη τονίσουμε τις θετικές επιδράσεις της Δημιουργικής Γραφής οι οποίες είναι οι ακόλουθες: Αρχικά βοηθάει στην καταπολέμηση των ψυχικών συγκρούσεων και γενικότερα στα ψυχοσωματικά προβλήματα του ατόμου, μάλιστα οι περισσότεροι ψυχολόγοι στα πλαίσια της θεραπείας προτείνουν στους πελάτες τους να κρατούν ένα είδος ημερολογίου για τη καταγραφή των συναισθημάτων τους. Επίσης, η δημιουργική γραφή μπορεί εκτός από το να λειτουργήσει με την απελευθέρωση της δημιουργικότητας και θεραπευτικά προς το άτομο, δίνοντας τη δυνατότητα της εσωτερικής απελευθέρωσης και ψυχικής εκτόνωσης, ενώ μπορεί να λειτουργεί λυτρωτικά και αυτοεπιβεβαιωτικά. «Δηλαδή, η χρησιμότητα της δημιουργικής γραφής ως βιωματική μέθοδος στα πλαίσια της θεραπευτικής διαδικασίας μέσω της τέχνης από την επιστήμη της ψυχολογίας, με την εφαρμογή της σε ψυχοθεραπευτικά προγράμματα, προγράμματα επανένταξης-απεξάρτησης από ουσίες, ενίσχυσης ατόμων με αναπηρίες ή σοβαρές ψυχοπαθολογίες, κακοποιημένων ατόμων, κ.α. και έχει αναγνωριστεί ερευνητικά ως ένα σημαντικό μέσο-εργαλείο για την ενδυνάμωση της

¹⁷Τσαρουχάς Ν.-Θ. (2021). Η δημιουργική γραφή στην εκπαίδευση: πεδία εφαρμογών, τρόποι δράσεων και σύγχρονεςκαινοτόμες εκπαιδευτικές πρακτικές. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 1(1), 137–145.

<https://doi.org/10.12681/edusc.3378>

¹⁸Καραγιάννη Β. (2020), *Η διδασκαλία των Μαθηματικών μέσα από τη ψηφιακή Αφήγηση*, (Διπλωματική Εργασία), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα, σ.26.

αυτοεπιβεβαίωσης, της αυτοπεποίθησης, αλλά και της αυτοεπίγνωσης του ατόμου»¹⁹
Η Δημιουργική γραφή έχει σκοπό τη μετάδοση της εκφραστικότητας, της γραφής καθώς και του λόγου των μαθητών ο οποίος είναι παιγνιώδης απαλλαγμένος από αυστηρούς κανόνες με σκοπό να εμπλουτιστεί το λεξιλόγιό τους και να μπορέσουν να δημιουργήσουν ολόκληρα κείμενα.

Σ' αυτό το σημείο είναι σημαντικό στον όρο της «Δημιουργικότητα» ο οποίος χαρακτηρίζεται από:

- i. Εξέλιξη
- ii. Αυτενέργεια
- iii. Αυτοδιάθεση
- iv. Πειραματισμό
- v. Εμβάθυνση πάνω σε ένα ζήτημα και πειραματισμό και δημιουργία ερωτημάτων²⁰

Η έννοια, λοιπόν, της δημιουργικότητας δεν περιορίζεται μόνο στις τέχνες αλλά αντιθέτως αφορά την πολιτική, την τεχνολογία, τις επιστήμες, τη φιλοσοφία κ.ά. Η αντίληψη της δημιουργικότητας και τα χαρακτηριστικά της επηρεάζονται και από διάφορες εξελίξεις στους τομείς της ψυχολογίας, φιλοσοφίας, ανθρωπολογίας και κοινωνιολογίας²¹. Είναι αξιοπρόσεκτο ότι ο Boden έχει ασχοληθεί εκτενώς με τον ορισμό της δημιουργικότητας κι τον χωρίζει σε τρεις κατηγορίες: Η πρώτη κατηγορία παρουσιάζει τη δημιουργικότητα ως τη παραγωγή καινούργιων ιδεών. Η δεύτερη κατηγορία παρουσιάζει τη δημιουργικότητα να προσεγγίζεται και να συνδυάζεται με τις ήδη υπάρχουσες γνώσεις. Και τέλος η τρίτη κατηγορία είναι εκείνη η οποία παρουσιάζει ότι η δημιουργικότητα παράγει νέες γνώσεις και ιδέες και δίνει βάρος στο τελικό αποτέλεσμα.²² Μάλιστα η ιδέα της θεώρησης του ανθρώπου ως δημιουργικού

¹⁹ Hughes, D. N. (2000) : «Gaining Voice through Stories: The lives of women with fibromyalgia, nach»: Journal of Poetry Therapy, Vol. 13, Nr. 4, Summer, σ. 234.

²⁰ Κιοσσές Σπύρος (2018), *Εισαγωγή στη δημιουργική ανάγνωση και γραφή του πεζού λόγου, Η συμβολή της αφηγηματολογίας*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, σ.11-18.

²¹ Ο.π., σ.11-18.

²² Τσαρουχάς Ν.-Θ. (2021). Η δημιουργική γραφή στην εκπαίδευση: πεδία εφαρμογών, τρόποι δράσεων και σύγχρονες καινοτόμες εκπαιδευτικές πρακτικές. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 1(1), 137–145.
<https://doi.org/10.12681/edusc.3378>

όντος προέρχεται από την Αναγέννηση στην Ιταλία. Παράλληλα αξίζει να αναφερθεί και η άποψη του Ροντάρι σχετικά με την Δημιουργικότητα ο οποίος θεωρεί «Ότι η δημιουργικότητα είναι συνώνυμο με την αποκλίνουσα σκέψη εκείνης που έχει τη δύναμη να διαλύει τα σχήματα εμπειρίας»²³, μάλιστα θεωρεί ότι ένα μυαλό είναι δημιουργικό όταν αναρωτιέται, αμφισβητεί, ρωτάει, ανακαλύπτει προβλήματα εκεί που οι υπόλοιποι βολεύονται στις ικανοποιητικές απαντήσεις, που διαθέτει ανεξάρτητη κρίση, που καταπιάνεται από έννοιες και πράγματα χωρίς να εμποδίζεται από κομπορμισμούς. Όλες λοιπόν οι παραπάνω ιδιότητες αποδίδονται στη διαδικασία της δημιουργίας, κι εκείνη έχει μόνο έναν χαρακτήρα ο οποίος είναι δημιουργικός. »²⁴ Μάλιστα η έννοια της *Δημιουργικής Ιδέας* χαρακτηρίζεται από έναν αρχικό στόχο, το ποιοτικό, και το καινούργιο.²⁵

Αβίαστα λοιπόν συνάγεται το συμπέρασμα ότι ο όποιος διδάσκεται Δημιουργική γραφή δυνάμει μετατρέπει τις δημιουργικές του σκέψεις σε γραφή βασίζοντάς τις σε εκπαιδευτικές τεχνικές με στόχο τη κατάκτηση λογοτεχνικών δεξιοτήτων. Είναι αλήθεια ότι όταν ένα παιδί γράφει μπαίνει στη διαδικασία να σκέφτεται κριτικά και να γράφει δημιουργικά και με αυτό τον τρόπο βιώνει τη γραφή καθώς όταν αποκτά μια πιο στενή επαφή με το λόγο και ανακαλύπτει το δικό του ύφος και εξερευνά τις δυνατότητες του τότε η γραφή και η ανάγνωση γίνονται δημιουργικές απασχολήσεις. Μέσα από το διδακτικό αντικείμενο λοιπόν που προσφέρει η Δημιουργική γραφή οι μαθητές πειραματίζονται σε διάφορα λογοτεχνικά είδη χωρίς να έχουν το φόβο εάν αυτό που κάνουν είναι σωστό ή λάθος.²⁶

1.2 Η Δημιουργική γραφή στην εκπαίδευση και στην προσχολική εκπαίδευση

Η Δημιουργική γραφή μπορεί να διδαχτεί και να γίνει εύκολα κατανοητή σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης διότι εξελίσσεται διαρκώς. Τα στάδια της δημιουργικής γραφής είναι τα ακόλουθα:

²³ Ροντάρι, Τ. (1994), *Η Γραμματική της Φαντασίας*, εκδ. Τεκμήριο, Αθήνα, σ.206.

²⁴ Βακάλη Α., Τσαντάκη-Ζωγράφου Μ., Κωτόπουλος Τ. (2013), *Η Δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σ.17.

²⁵ Ο.π., σ.18.

²⁶ Morley, D. (2007), *The Cambridge Introduction to Creative Writing Since 1880*, University of Chicago, Chicago, σ.6.

- ✓ Η προετοιμασία όπου υπάρχει ο αρχικός προβληματισμός.
- ✓ Η Παραγωγή όπου βρίσκονται οι ιδέες.
- ✓ Η Οργάνωση όπου οργανώνονται οι ιδέες.
- ✓ Η Συγγραφή ή η παρουσίαση όπου έχουμε τη δημιουργία ενός κειμένου.²⁷

Παρακάτω παρουσιάζονται αναλυτικά προγράμματα σπουδών για το νηπιαγωγείο. Πιο συγκεκριμένα η Δημιουργική γραφή εμφανίζεται άτυπα στην Ελληνική εκπαίδευση με τη μορφή σεμιναρίων το 1980, καθώς και ο γραπτός λόγος εμφανίστηκε στο νηπιαγωγείο το 1989²⁸. Το 1996 διδάσκεται ως σεμιναριακό μάθημα σε Πανεπιστημιακά ιδρύματα ξένων γλωσσών σε Θεσσαλονίκη και Αθήνα²⁹. Το 2008-9 δημιουργείται από τον καθηγητή Φιλολογίας Μίμη Σουλιώτη στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας το 1^ο Μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών Δημιουργικής γραφής στην Ελλάδα. Λίγα χρόνια αργότερα το 2011 δημιουργείται η προσπάθεια παραγωγής προφορικών κειμένων κάθε είδους και οι δραστηριότητες και οι μέθοδοι διδασκαλίας που προτείνονται έχουν σχέση με την Δ.Γ. Αξίζει να τονιστεί ότι το σχολικό έτος 2011-2012 στα πλαίσια της πρακτικής άσκησης του Μεταπτυχιακού της Δημιουργικής Γραφής οι φοιτητές επισκέφτηκαν σχολεία του Βόλου, της Πάτρας κ.ά., ενώ άρχισε και μια συνεργασία με τη Δημοτική βιβλιοθήκη στην Κοζάνη έτσι ώστε να πραγματοποιηθεί η διδασκαλία του μαθήματος σε σχολεία της Κοζάνης όπου συμμετείχαν σε 35 σχολεία 27 φοιτητές, όπως επίσης και το ίδιο το Μεταπτυχιακό της Φλώρινας φιλοξένησε 70 συνολικά μαθητές από τη Θεσσαλονίκη Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με σκοπό να τους διδάξουν οι μεταπτυχιακοί φοιτητές Δημιουργική γραφή. Προχωρώντας διαπιστώνουμε ότι το 2013 έχουν δημιουργηθεί 24 μαθήματα Δημιουργικής Γραφής τα οποία προσφέρονται σε προπτυχιακά και μεταπτυχιακά μαθήματα³⁰, καθώς φτάνουμε στο σήμερα εν έτη 2022 όπου δημιουργούνται ολοένα και περισσότερα προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών και σεμιναρίων τα οποία

²⁷ Γρόσδος, Σ. (2013), *Εικόνα και Δημιουργική Γραφή: «Τα ζωγραφικά έργα, οι εικονογραφήσεις των λογοτεχνικών βιβλίων και οι εικόνες του κινηματογράφου ως ερεθίσματα δημιουργικής γραφής στο δημοτικό σχολείο»*. Στο *1^ο Διεθνές συνέδριο Δημιουργικής Γραφής*, 4-6 Οκτωβρίου 2013, "Π.Μ.Σ «Δημιουργική Γραφή», Αθήνα- Φλώρινα.

²⁸ Βακάλη Α., Τσαντάκη-Ζωγράφου Μ., Κωτόπουλος Τ. (2013), *Η Δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σ.76.

²⁹ Ντιούδη Αναστασία (2012), *Η Ιστορία της Δημιουργικής Γραφής. Πράξη και Διδασκαλία στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα μέχρι και το 2011* (Ανέκδοτη Διπλωματική Εργασία), Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα, σ.74-75.

³⁰ Φιλιπποπούλου Ευαγγελία (2013), *Η Δημιουργική Γραφή στην Ελλάδα: 2012-2013* (Ανέκδοτη Πτυχιακή Εργασία), Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα, σ.9-15.

αφορούν τη Δημιουργική γραφή. Μάλιστα τον επόμενο χρόνο το 2014 προωθείται η δημιουργία κειμένων γραπτών αλλά και προφορικών με την βοήθεια και συνεργασία του εκπαιδευτικού. Επιπρόσθετα στα προγράμματα σπουδών για το νηπιαγωγείο του 2021 (ΦΕΚ 5961B/17-12-2021) εκτός από τη δημιουργία γραπτών και προφορικών κειμένων με τη βοήθεια του δασκάλου, προωθείται και η ανάγνωση και μελέτη ποιημάτων και παραμυθιών, έτσι η δημιουργική γραφή εντάσσεται σε αρκετές θεματικές ενότητες όπως είναι για παράδειγμα: «Παιδί και Επικοινωνία», «Παιδί, Σώμα, Δημιουργία και Έκφραση». κ.ά.³¹ Αλλά και στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση εν έτει 2021 η Δημιουργική γραφή πλέον θεωρείται μια από τις σημαντικότερες μεθόδους διδασκαλίας κειμένων της λογοτεχνίας, αυτό φαίνεται από το πρόγραμμα σπουδών όλων των τάξεων του Γυμνασίου (ΦΕΚ 5871 τ. Β'/15-12-2021) όπου η ανάγνωση μαζί με τις θεατρικές δράσεις, τη Δημιουργική Γραφή και τη Φιλαγνωσία είναι βασικά για να σχεδιαστεί το μάθημα της Λογοτεχνίας.³²

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι στο Πειραματικό σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στο οποίο μεταπτυχιακοί φοιτητές τη δίδαξαν Δημιουργική Γραφή σε κάποιες τάξεις του Γυμνασίου αλλά και του Δημοτικού. Με δεδομένα τα παραπάνω δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι με το πέρασμα των χρόνων συνεχίστηκε αυτό το σπουδαίο έργο και με τη συνεργασία ποικίλων σχολείων (Νηπιαγωγείων, στο Μαράσλειο, σε Εσπερινά Γυμνάσια-Λύκεια, σχολεία 2^{ης} ευκαιρίας, Καλλιτεχνικά Σχολεία, Πειραματικά σχολεία, κέντρα θεραπείας εξαρτημένων ατόμων, σε προγράμματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, σε μορφή εργαστηρίων για ενήλικες, κ.ά.), όπου σε όλα τα παραπάνω οι μαθητές μέσα από διάφορες δράσεις ανάλογα με τη βαθμίδα εκπαίδευσης δημιουργούσαν κείμενα πεζού αλλά και ποιητικού λόγου. Έτσι οι μαθητές δημιουργούσαν νέα κείμενα τα οποία μπορεί να σχετίζονταν με το παλιό ή και όχι, ή κάποια εργασία μπορεί ήταν να επινοήσουν ένα νέο τέλος για κάποια ιστορία, ή να αλλάξουν την ιστορία εντελώς, να κατασκευάσουν νέες σκηνές, ή να τροποποιήσουν την οπτική γωνία του αφηγητή, καθώς και διάφορα παιχνίδια όπως είναι για παράδειγμα η δημιουργία ομοιοκαταληξιών, η αλλαγή γραμμάτων και λέξεων κ.ά. Γενικότερα ο ορισμός της Δημιουργικής γραφής σε σχέση με την εκπαίδευση δεν αποδίδεται αποκλειστικά και μόνο στη δημιουργία λογοτεχνικών κειμένων αλλά

³¹ Μοκίκα Μ. (2022), *Δημιουργική Γραφή και Εκπαίδευση. Η Δημιουργική Γραφή στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για την Προσχολική Ηλικία*, (Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα, σ.8-9.

³² Ο.π, σ.8-9.

αντιθέτως δίνει τη δυνατότητα σε αυτούς που τη διδάσκονται με ποικίλλα κείμενα να δημιουργήσουν όπως εκείνα θέλουν πάνω σε ένα χαρτί τις ιδέες τους, τα συναισθήματα τους, τις ανησυχίες τους κ.ά. Με σκοπό να απελευθερωθεί η φαντασία και η δημιουργικότητα τους.³³

Με δεδομένα τα παραπάνω δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι όσον αφορά τη δημιουργική γραφή στην εκπαίδευση προκύπτει το παρακάτω ερώτημα: *«Γιατί προσεγγίζονται διαφορετικά στην Παιδική ηλικία και στο σχολικό πλαίσιο οι όροι «δημιουργικότητα» και «δημιουργία»;* Το παραπάνω ερώτημα αφορά τον προβληματισμό για την έννοια της δημιουργικότητας καθώς και τη σχέση της με τον δημιουργό. Έτσι όσον αφορά τα παιδιά η πρωτοτυπία και η δημιουργικότητα είναι υποκειμενική όταν το παιδί σκέφτεται κτλ. Συνεπώς τα βασικά κριτήρια της δημιουργικής σκέψης για ένα παιδί είναι: Το αναπτυξιακό επίπεδο του, η προηγούμενη δραστηριότητα έως και τα επιτεύγματα που έχει κάνει και τέλος η σύγκριση αυτών που έχει κάνει σε σχέση με τους συνομήλικούς του, γι' αυτό και οι γονείς και ο εκπαιδευτικός καλό θα ήταν να αξιολογούν το παιδί με βάση τη δημιουργική διαδικασία και όχι με το τελικό αποτέλεσμα³⁴. Έτσι λοιπόν η εκπαίδευση δεν πρέπει να επιχειρεί και να επιμένει στην απλή μετάδοση γνώσεων αλλά αντιθέτως πρέπει να έχει ως στόχο τη δημιουργία κριτικής σκέψης των παιδιών καθώς και την καλλιέργεια των δεξιοτήτων τους έτσι ώστε να είναι ικανά να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της εποχής μας. Επίσης καλό θα ήταν η δημιουργική εκπαίδευση να μη στοχεύει μόνο σε συγκεκριμένα αντικείμενα του Αναλυτικού Προγράμματος αλλά να περιέχει όλα τα στοιχεία της εκπαιδευτικής διαδικασίας όπως είναι για παράδειγμα οι σχέσεις των μαθητών- δασκάλων, οι μέθοδοι διδασκαλίας και αξιολόγησης κ.ά. Επιπλέον σχετικά με την δημιουργικότητα η ενίσχυσή της έχει να κάνει με την απόκτηση γνώσεων, την εμπάθυνση της κατανόησης και γενικότερα τη καλλιέργεια δεξιοτήτων των παιδιών όπως είναι η ελευθερία, ο έλεγχος και η πειθαρχία κ.ά. Συνοπτικά τα στοιχεία τα οποία προωθούν τη δημιουργικότητα στην εκπαιδευτική κοινότητα είναι αρχικά η διασφάλιση ενός δημιουργικού περιβάλλοντος όπως επίσης και η διασφάλιση δημιουργικών δασκάλων και προγραμμάτων και τέλος η διασφάλιση δημιουργικών τρόπων διδασκαλίας, έτσι η δημιουργικότητα είναι αναγκαία για το άτομο αλλά και για

³³ Κωτόπουλος, Τ. (2011), «Από την ανάγνωση στη λογοτεχνική ανάγνωση και την παιγνιώδη διάθεση της Δημιουργικής Γραφής», Στο Γ. Παπαντωνάκης, Τα ετεροθαλή, Ίων, Αθήνα, σ.21-36.

³⁴ Κιοσσές Σπύρος (2018), *Εισαγωγή στη δημιουργική ανάγνωση και γραφή του πεζού λόγου, Η συμβολή της αφηγηματολογίας*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, σ.19.

την ίδια την κοινωνία. Τέλος, η δημιουργικότητα δεν χαρακτηρίζει αποκλειστικά και μόνο τη λογοτεχνική παραγωγή αλλά αντιθέτως χαρακτηρίζει όλα τα είδη του λόγου όπως για παράδειγμα κάποια από αυτά είναι η ρητορεία, τα αινίγματα, ο δοκιμιακός λόγος, τα τραγούδια, η διαφήμιση κ.ά.³⁵

Γενικότερα η δημιουργική γραφή στην εκπαίδευση αποτελεί- συνιστά: Πρώτον πολλές δεξιότητες όπου μπορούν να πραγματοποιήσουν οι μαθητές όπως είναι για παράδειγμα ασκήσεις συγγραφής ή ανάγνωσης κειμένου, δεύτερον ένα σύνολο κειμένων γνώσης (κειμένων, κριτικών, τεχνικών γραφής, θεωριών, κ.ά.) Με τα οποία τα παιδιά θα έρθουν σε επαφή με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού τους με ορισμένες κειμενικές δομές οργάνωσης, με τα είδη του λόγου καθώς και με υφολογικές επιλογές. Και τρίτον η δημιουργική γραφή κατά τη παιδαγωγική της έκφανση της συνιστά αρκετές εκπαιδευτικές τεχνικές οι οποίες υλοποιούνται από τον εκπαιδευτικό με σκοπό να κάνει τους μαθητές του να εξοικειωθούν με τις τεχνικές σύνθεσης της λογοτεχνίας στα ποικίλα είδη και τις υφολογικές εκφάνσεις της όπως επίσης και να αρχίσουν να πειραματίζονται και να σχολιάζουν και οι ίδιοι στη συγγραφή τη δική τους αλλά και των υπολοίπων.³⁶ Εξάλλου ο εκπαιδευτικός που αναλαμβάνει τη διδασκαλία της δημιουργικής γραφής πρέπει να βοηθάει τους μαθητές του καθώς και να είναι γι' αυτούς υποστηρικτής, συνεργάτης, πρότυπο, συγγραφέας όπως επίσης και τα παιδιά πρέπει να μάθουν να σχολιάζουν να δέχονται τη κριτική για τα κείμενά τους αλλά να κάνουν και οι ίδιοι κριτική σε άλλα κείμενα καθώς και να αξιοποιούν την ανατροφοδότηση για τα δικά τους κείμενα που ίσως χρειαστεί ακόμα και να αναθεωρήσουν τα κείμενά τους.

Αξιοπρόσεκτο θεωρείται το γεγονός ότι κατά την προσχολική ηλικία εξελίσσεται ο προφορικός λόγος. Στο Νηπιαγωγείο τα παιδιά αρχίζουν να έχουν τη πρώτη τους επαφή με τις λέξεις και με τα λεκτικά σύμβολα αυτή επαφή είναι πολύ σημαντική για την εξέλιξη των παιδιών στο σχολείο και η μετέπειτα πορεία τους, είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τη σχολική απόδοση σε ποιόν βαθμό θα μπορέσουν να κατακτήσουν τον γραπτό λόγο³⁷. Δεν θα πρέπει να παραληφθεί το γεγονός ότι το βασικό μέσο μάθησης στο Νηπιαγωγείο είναι το παιχνίδι το οποίο ενισχύεται με τον προφορικό λόγο ο οποίος είναι βασικός για να υπάρχει η επικοινωνία, κανόνες, και γενικότερα βοηθάει στην

³⁵Ο.π., σ.20-23.

³⁶Ο.π., σ.31.

³⁷ Δαφέρμου Χ., Κουλούρη Π., Μπασαγιάννη Ε., (2006), *Οδηγός Νηπιαγωγού. Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί. Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*, ΟΕΔΒ, Αθήνα, σ.19.

εξέλιξη του παιχνιδιού ιδιαίτερα στην αυλή στο διάλλειμα όπου τα παιδιά εκεί επιχειρούν να επικοινωνήσουν και να κοινωνικοποιηθούν.³⁸ Επίσης μπαίνοντας τα παιδιά στη διαδικασία δημιουργίας και διήγησης ιστοριών βοηθούνται ως προς τη νοητική τους εξέλιξη διότι οι λειτουργίες του προφορικού λόγου θεωρούνται βασικά προνόμια για τη δόμηση γνώσεων. Σημαντικό θεωρείται το γεγονός ότι τα προνήπια (4-5 χρονών) είναι ικανά στο να αντιληφθούν και να συγκρατήσουν στη μνήμη τους επιφανειακά βέβαια, απλές ιστορίες που τους διηγούνται καθώς και να τις αναδιηγηθούν με τον τρόπο τους και τα ίδια. Η προτίμηση είναι φυσικά στις εικονογραφημένες ιστορίες, ενώ επικρατεί η ανάγνωση των παραμυθιών, τα οποία περιέχουν πλήθος εικόνων.³⁹ Όπως επίσης και στην συνέχεια τα νήπια (5-6 χρονών) που κατέχουν ήδη τις παραπάνω ικανότητες μπαίνουν στη διαδικασία να κατανοούν πιο εύκολα κάποια περίεργα νοήματα, να κατανοούν και πιο μεγάλα πεζά κείμενα και ποιήματα καθώς να έρχονται και σε επαφή με το παιχνίδι στο θέατρο και τη μουσική.

Σύμφωνα με τον Greimas (1983) *«Η κατάκτηση του νοήματος της ιστορίας έχει τρία στάδια το αφηγηματικό, το περιγραφικό-απεικονιστικό και το ιδεολογικό»*⁴⁰ Θα πρέπει δηλαδή τα παιδιά να συνθέσουν ένα αφηγηματικό λόγο μάλιστα όταν μια ιστορία αφηγείται παρουσιάζει έναν κόσμο με αξίες όπως για παράδειγμα στο παραμύθι όπου οι καλοί επιβραβεύονται και οι κακοί τιμωρούνται. Προχωρώντας διαπιστώνουμε ότι βασικό για την προσχολική εκπαίδευση θεωρείται και ο περιγραφικός λόγος, στον οποίο οι μαθητές μέσα από τις περιγραφές προσώπων, φαινομένων, καταστάσεων αποκτούν γνωστικές ικανότητες, όπως επίσης όταν τα παιδιά περιγράφουν κάποια θέματα έτσι βελτιώνουν την περιγραφική τους ικανότητα και τέλος στον ιδεολογικό στάδιο τα παιδιά επιχειρούν να αιτιολογούν και να ερμηνεύουν τις γνώμες τους.⁴¹

Εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι η προσπάθεια ενός παιδιού να κατανοήσει ένα βιβλίο η οποία αυτομάτως του δίνει τη ευκαιρία να γίνει και ο δημιουργός του αφού εισέρχεται στο φανταστικό κόσμο και στη ψυχοσύνθεση των

³⁸ Μιχαλοπούλου Κ. (2009), *Ο Προφορικός λόγος στην προσχολική εκπαίδευση, Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Διδακτικές Εφαρμογές*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σ.21.

³⁹ Καρακίτσιος Α. (2011), «Φύλαγνωση...Φανταστική συνήθεια». Στο Αρτζανίδου Ε., Γουλής Δ., Γρόσδος Σ., Καρακίτσιος Α., (επιμ) *Παιχνίδια Φύλαγνωσης και αναγνωστικές εμπνεύσεις*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, σ.19-54.

⁴⁰ Greimas, A. J. (1983), *Du sens*, II, Seuil, Paris.

⁴¹ Βακάλη Α., Τσαντάκη-Ζωγράφου Μ., Κωτόπουλος Τ. (2013), *Η Δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σ.71-73.

ηρώων του. Είναι αλήθεια ότι τα παιδιά τα οποία έρχονται σε επαφή με βιβλία-παραμύθια από πολύ μικρή ηλικία έχουν αρκετή πρόοδο στη εκπαιδευτική τους ζωή σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά. Οποσδήποτε για τη δημιουργία μιας ιστορίας τα στάδια που απαιτούνται είναι αρκετά απλά αρκεί μόνο το παιδί να επιλέξει έναν βασικό ήρωα και στη συνέχεια τους υπόλοιπους χαρακτήρες, να μοιράσουν τους ρόλους και στη συνέχεια να διαμορφώσουν τις σχέσεις των ηρώων μεταξύ τους, όπου στην ουσία δημιουργούν έναν αφηγηματικό λόγο. Εκτός όμως από τον *αφηγηματικό λόγο*, ο *περιγραφικός λόγος* βρίσκεται στην προσχολική εκπαίδευση όπου επιλέγοντας τις κατάλληλες δραστηριότητες ο οποίος εμπίπτουν στο ενδιαφέρον των παιδιών και έχουν στοιχεία παιχνιδιού έχουν στόχο την περιγραφική ικανότητα των παιδιών καθώς και να μάθουν να περιγράφουν πρόσωπα και καταστάσεις.

Απ' όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι με τη δημιουργική σκέψη τα παιδιά μπορούν να εκφραστούν ελεύθερα καθώς και να αναπτυχθεί η κριτική τους σκέψη. Επιπρόσθετα ο *επεξηγηματικός λόγος* θεωρείται πολύ σημαντικός στην προσχολική ηλικία διότι η βελτίωση της επεξηγηματικής ικανότητας των παιδιών μπορεί να πετύχει όταν ένα παιδί προβληματίζεται, αμφιβάλλει και ρωτά, γι' αυτό και με τις δραστηριότητες της Δημιουργικής γραφής καλυτερεύει και ο επεξηγηματικός λόγος. Αβίαστα λοιπόν, συνάγεται το συμπέρασμα ότι η Δημιουργική γραφή βοηθάει το νήπιο στην καλύτερη κατανόηση του γραπτού λόγου, στην απελευθέρωση των συναισθημάτων του καθώς και στην προσπάθεια ολοκλήρωσης ανασύνταξης ενός έργου και στη σύνδεσή του με άλλα κείμενα. Μάλιστα, η μαθησιακή περιοχή της γλώσσας αποτελείται από τέσσερα στάδια:

- Τη κατανόηση των προφορικών κειμένων.
- Τη παραγωγή προφορικών κειμένων.
- Τη κατανόηση γραπτών κειμένων.
- Τη παραγωγή γραπτών κειμένων.⁴²

Αξίζει να αναφερθεί ότι ο σκοπός της προσέγγισης του γραπτού λόγου στο νηπιαγωγείο είναι να δώσει ανάλογες ευκαιρίες σε όλα τα παιδιά να έρθουν σε επαφή με τη γλώσσα των κειμένων καθώς και να αποκτήσουν κίνητρα για την εκμάθηση και τη χρήση της. Γι' αυτό το σκοπό στο χώρο του νηπιαγωγείου διαμορφώνεται ένα

⁴² Μοκίκα Μ. (2022), *Δημιουργική Γραφή και Εκπαίδευση. Η Δημιουργική Γραφή στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για την Προσχολική Ηλικία*, (Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα, σ.13-17.

περιβάλλον πλούσιο σε ερεθίσματα λειτουργικής ανάγνωσης, όπως: Ονόματα στα ντουλαπάκια των παιδιών, η γωνιά της βιβλιοθήκης με πολλά παραμύθια, πίνακες αναφοράς (εποχές – μήνες – ημέρες), παρουσιάσεις θεματικών ενοτήτων με λέξεις-κλειδιά και ανάλογες εικόνες (ζώα, φυτά, εργασίες κ.ά.). Με αυτόν τον τρόπο, μηχανικά και φωτογραφικά, τα παιδιά μαθαίνουν να αναγνωρίζουν σιγά σιγά τις λέξεις, χωρίς να ξέρουν τα γράμματα για να τις γράψουν. Ακόμα καταφέρνουν να διαβάσουν το όνομά τους για να μην κάνουν λάθος το ντουλαπάκι τους, μαθαίνουν να ξεχωρίζουν τις λέξεις για την ημέρα, το μήνα και την εποχή και εξοικειώνονται με λέξεις σχετικές με τις δραστηριότητες που γίνονται στην τάξη. Στη συνέχεια όταν καταφέρουν να αναγνωρίζουν και να διαβάζουν αυτές τις λέξεις, προσπαθούν να γράφουν το όνομά τους στις εργασίες τους και στις ζωγραφιές τους, μαθαίνουν να γράφουν έναν απλό τίτλο. Στην περίπτωση που δεν θυμούνται κάτι, μπορούν να βοηθηθούν από τους αντίστοιχους πίνακες μέσα στην τάξη. Το νηπιαγωγείο δεν διδάσκει γράμματα. Δίνει ευκαιρίες ανάγνωσης και γραφής, κατά κάποιον τρόπο μηχανικά, φωτογραφίζοντας τη λέξη. Δεν απαιτείται γραφή πάνω σε γραμμές, ούτε ορισμένο είδος γραμμάτων (κεφαλαία – μικρά). Αφήνεται ελεύθερο το παιδί να προσπαθήσει χωρίς κανόνες και περιορισμούς.

Ολοκληρώνοντας λοιπόν απ' όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι η Δημιουργική γραφή οδηγεί τα παιδιά του νηπιαγωγείου στην καλύτερη κατανόηση του κειμένου, στην αποκωδικοποίηση των συμβόλων του καθώς και στην απελευθέρωση της συναισθηματικής του κατάστασης και προσπαθεί να μάθουν να συμπληρώνουν τα κενά του κειμένου, να αναδιατάζουν το αφηγηματικό υλικό καθώς και να συνδέσουν το κείμενο με άλλα κείμενα και να συσχετίσουν το συγγραφέα με την εποχή του. Ακόμα δίνει την ευκαιρία στους ανθρώπους όχι μόνο να περιγράψουν απλά το περιβάλλον στο οποίο ζούν αλλά και να το δημιουργήσουν και να το αναδιατάξουν απ' την αρχή. Η Δημιουργική Γραφή, λοιπόν, παρουσιάζει αρκετά οφέλη στα παιδιά του νηπιαγωγείου τα οποία συνοπτικά:

1. Δίνει ευκαιρία στα παιδιά να έρθουν σε επαφή με τη γλώσσα των κειμένων και να αποκτήσουν κίνητρα για την εκμάθηση και κατάκτηση του γραπτού λόγου μελλοντικά.
2. Μπορούν να συνθέσουν ιδέες και πληροφορίες
3. Μπορούν να δίνουν μεγάλη προσοχή σε συμβάσεις, αντιπαραθέσεις
4. Νοούν καλύτερα τη σημασία και τη σπουδαιότητα της ομάδας αφού σε κάποιες δραστηριότητες Δ.Γ. λειτουργούν ομαδικά

5. Μοιράζονται τα ίδια υλικά και χώρο κι έτσι σε ότι προκύψει γίνονται ικανά να αναλαμβάνουν την ευθύνη που τους αναλογεί
6. Ενθαρρύνονται στην αξιολόγηση, λήψη αποφάσεων και κρίση αλλά και στη μετάδοση ιδεών και εφαρμογή των γνώσεων
7. Βελτιώνονται στην ανάλυση και στην περιγραφή ενώ ταυτόχρονα μυούνται στη σύγκριση και στην ταξινόμηση
8. Αναπτύσσεται η κριτική τους σκέψη διότι παίρνουν μέρος σε συζητήσεις στις οποίες επικρατούν διαφορετικές απόψεις για τη εξέλιξη της ιστορίας⁴³.

Βασικός στόχος λοιπόν δεν είναι η απομονωμένη διδασκαλία των γραμμάτων-συλλαβών όπως γινόταν παλαιότερα αντιθέτως η διδασκαλία της γλώσσας πρέπει να κινείται, από το γενικό κείμενο με νόημα προς τις μερικές λέξεις που φανερώνουν έννοιες και νοήματα.⁴⁴ Ο εκπαιδευτικός με παιγνιώδεις τακτικές και με τη συνεχή εμπλοκή των νηπίων στοχεύει στην ανάπτυξή τους σε κοινωνικό, συναισθηματικό, αλλά και γνωστικό επίπεδο. Σημαντικό θεωρείται το γεγονός ότι η σχέση των νηπίων με τη διδασκαλία της γλώσσας είναι πολύ σημαντική διότι έχει στενά συνδεθεί με τη επιδόσεις τους, τις δεξιότητες και τις ικανότητές τους. Η γλώσσα είναι το μοναδικό «όπλο» ενός παιδιού στο νηπιαγωγείο γιατί μέσω αυτής το παιδί μοιράζεται το κόσμο του, τις σκέψεις, τα συναισθήματά του, τις επιθυμίες του, τις απόψεις του κτλ. Δεν θα πρέπει να παραληφθεί το γεγονός ότι η προσχολική περίοδος είναι η περίοδος εκείνη όπου καλλιεργείται ο προφορικός λόγος και επηρεάζει γενικότερα το παιδί στη μετέπειτα σχολική του πορεία και εξέλιξη.

Ο προφορικός λόγος είναι το βασικό εργαλείο του Νηπιαγωγείου, το παιχνίδι λοιπόν επίσης με την προφορική συνεννόηση ρυθμίζονται πολλά όπως είναι για παράδειγμα οι κανόνες του, οι συνεννοήσεις. Οι απόψεις των παιδιών είναι αυθόρμητες, αυθεντικές, με οικονομία του λόγου και συνήθως καταλήγουν σε πρωτοφανή αποτελέσματα τα οποία προσπαθούν να στηρίξουν. Επειδή τα παιδιά στην ηλικία του νηπιαγωγείου δεν κατέχουν γραπτό λόγο σκοπός της Δημιουργικής Γραφής είναι να βοηθήσει τα παιδιά να παράγουν λόγο μελλοντικά. Με ασκήσεις ΔΓ. μπορούν να υποστηρίξουν καθώς και να βελτιώσουν τον επεξηγηματικό λόγο του παιδιού, διότι προκαλούν ποικίλα ερεθίσματα και δημιουργούν το κατάλληλο κλίμα έτσι ώστε τα

⁴³ Βακάλη Α., Τσαντάκη-Ζωγράφου Μ., Κωτόπουλος Τ. (2013), *Η Δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σ.88-89.

⁴⁴Ο.π.,σ.80.

παιδιά να σχολιάζουν, να υποθέτουν, να συμφωνούν, να διαφωνούν, να αν στοχάζονται, να ρωτούν και γενικότερα να καταλήγουν σε συμπεράσματα.⁴⁵

1.3 Ο ρόλος του Νηπιαγωγού

Οι Νηπιαγωγοί και γενικότερα οι εμπνευστές έχουν υποχρέωση να ενθαρρύνουν τα παιδιά να επεξηγούν τα ερεθίσματά τους καθώς επίσης και αν εξετάζουν λεπτομερώς τις απαντήσεις των παιδιών έτσι ώστε να μπορούν να τους κάνουν εύστοχες ερωτήσεις και στη συνέχεια να προσπαθήσουν να τα παροτρύνουν να μάθουν να επιχειρηματολογούν τις απόψεις τους. Γίνεται επομένως εύκολα αντιληπτό ότι πρέπει να παρέχουν κίνητρα στα παιδιά και να τα ωθούν στη δημιουργική και στην κριτική σκέψη.

Αρχικά ο εκπαιδευτικός δεν μπορεί πάντα να ορίσει κατηγορηματικά το λάθος από το σωστό όπως μπορεί να γίνεται σε άλλα γνωστικά αντικείμενα ωστόσο μπορεί να παρατηρήσει και να καταγράψει τις αδυναμίες και τα λάθη του μαθητή όπως γίνεται συνήθως. Όσον αφορά τον τρόπο της αξιολόγησης των κειμένων σε εργαστήρια της δημιουργικής γραφής, δεν βασίζονται στην ικανότητα αυτού που γράφει αλλά πολύ περισσότερο στις τεχνικές που χρησιμοποιεί και στις επιλογές του κειμένου και φυσικά η αξιολόγηση δεν γίνεται αποκλειστικά και μόνο από τον εκπαιδευτικό αλλά αντιθέτως γίνεται από το σύνολο της ομάδας και το ίδιο το παιδί που δημιουργεί, γι' αυτό και θα μπορούσαμε να ονομάσουμε αυτή τη διαδικασία δημιουργική κριτική ή δημιουργική, αντί για αρνητική, αξιολόγηση. Ο διδάσκων λοιπόν πρέπει να βοηθάει τους μαθητές του, να ενισχύει την αυτοπεποίθησή τους και να τους παροτρύνει να πειραματίζονται με τη δύναμη της γραφής και την προσωπική έκφραση δηλαδή υποχρεούται να δημιουργήσει ένα κλίμα εκπαιδευτικής και συναισθηματικής ασφάλειας έτσι ώστε να διαχειριστούν την ανασφάλεια που τυχόν έχουν από την προσπάθειά τους να ασχοληθούν με τη Δημιουργική Γραφή.⁴⁶

Όπως έχει ξανά αναφερθεί η δημιουργική γραφή συντελεί στην κατανόηση μιας ιστορίας καθώς επίσης ενισχύει όχι μόνο τη δημιουργία του γραπτού λόγου αλλά αντιθέτως και του προφορικού μέσα από συγκεκριμένες ασκήσεις από τις οποίες τα

⁴⁵Ο.π.,σ.71-74.

⁴⁶ Κιοσσές Σπύρος (2018), *Εισαγωγή στη δημιουργική ανάγνωση και γραφή του πεζού λόγου, Η συμβολή της αφηγηματολογίας*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, σ.39-41.

παιδιά κάνουν πιο σύνθετο το λεξιλόγιο τους και την έκφρασή τους. Επίσης αντιμετωπίζει τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας όχι ως ένα τύπο λογοτεχνικής κριτικής αλλά ως γραφή. Τα παιδιά πρέπει να αντιμετωπίζονται από τον εκπαιδευτικό ως εν δυνάμει συγγραφείς και όχι μόνο σαν απλοί αναγνώστες. Ο Νηπιαγωγός είναι ο εμπυχωτής και είναι εκείνος οποίος έχει σπουδαίο ρόλο και είναι αυτός που καθοδηγεί το παιδί όπως επίσης είναι εκείνος ο οποίος οργανώνει πολλά πράγματα όπως είναι για παράδειγμα εκδρομές, γιορτές και γενικότερα καταστάσεις επικοινωνίας. Επίσης είναι εκείνος ο οποίος προετοιμάζει και ευνοεί το κλίμα για την δημιουργία του διαλόγου μεταξύ των νηπίων δίνοντας τους τον απαραίτητο χρόνο που χρειάζονται καθώς είναι υποχρέωση του να ασχοληθεί με το κάθε παιδί ατομικά έτσι ώστε να το βοηθήσει και να διακρίνει τις ελλείψεις, αδυναμίες του κτλ. Επιπρόσθετα ο Νηπιαγωγός είναι εκείνος ο οποίος δίνει μεγάλο βάρος και σημασία στις άτυπες συζητήσεις που γίνονται κατά τη ώρα του διαλλείματος και μαθαίνει στα παιδιά να μάθουν να ακούν, να μη διακόπτουν και να σέβονται τους υπόλοιπους συνομιλητές τους. Ακόμα και ο ίδιος θα πρέπει να προσέχει κατά τον τρόπο με τον οποίο διαβάζει ένα παραμύθι στα παιδιά έτσι ώστε να κατανοήσουν τα παιδιά τη σχέση του προφορικού και του γραπτού λόγου, διότι το κείμενο προωθείται στο παιδί με τη διαδικασία της ανάγνωσης που προσαρμόζει ο Νηπιαγωγός σε διάφορα είδη λογοτεχνικού κειμένου⁴⁷.

Σημαντικό θεωρείται το γεγονός ότι υπάρχουν δύο ειδών αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στο παιδί και το/τη νηπιαγωγό, η ισχυρή και η αδύναμη. Η πρώτη έχει να κάνει με ερωτήσεις, διάλογο, επεξηγήσεις που κάνει ο/η νηπιαγωγός και προσπαθεί να κάνει τα παιδιά να ταυτιστούν με την ιστορία και με τυχόν δικές τους υποθέσεις- εμπειρίες ενώ ακολουθεί πιστά τακτικές εξοικείωσης των νηπίων με τις συμβάσεις γραφής σύμφωνα με την αρχή του γραμματισμού (Την ώρα που διαβάζει δείχνει το κείμενο και τα παιδιά σχολιάζουν διάφορα στοιχεία σχετικά με αυτό όπως είναι το εξώφυλλο, ο τίτλος, οι εικόνες κτλ). Στην δεύτερη αλληλεπίδραση ο/η Νηπιαγωγός διαβάζει και επεξηγεί την ιστορία πριν και μετά ενώ οι ερωτήσεις είναι επιφανειακές και έχουν να κάνουν με την πλοκή, την κατανόηση της δράσης κτλ. όπως και να έχει όμως αδιαμφισβήτητο γεγονός αποτελεί ότι η αδιάκοπη ροή σε μια αφήγηση ενδυναμώνει αισθητικά ένα λογοτεχνικό κείμενο αλλά από την άλλη είναι αναγκαία και μια διακοπή με ερωτήσεις δημόσια διότι με αυτό τον τρόπο ενεργοποιείται η συμμετοχή του παιδιού και

⁴⁷ Βακάλη Α., Τσαντάκη-Ζωγράφου Μ., Κωτόπουλος Τ. (2013), *Η Δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σ. 87-94.

απελευθερώνεται η έκφραση του λόγου του. Ο/Η Νηπιαγωγός ακόμα είναι θετικός/η και στην επαναφήγηση ιστοριών παρέα με τα παιδιά, καθώς επίσης και μια ιστορία θα γίνει πιο κατανοητή και τα παιδιά θα ενθουσιαστούν εάν αφηγηθεί με κάποιο υποστηρικτικό υλικό είτε αυτό είναι ένα ρούχα είτε ένα αντικείμενο πχ. ραβδί κ.ά. Να επισημανθεί εδώ το γεγονός ότι πρέπει και από πλευράς του/της Νηπιαγωγού να ευαισθητοποιήσει στην σημαντική αξία της αφήγησης των παραμυθιών όσους περισσότερους γονείς μπορεί, στέλνοντας κάπου κάπου κάποια επιστολή η οποία θα περιέχει συμβουλές όπως είναι για παράδειγμα για το τι να κάνουν στο σπίτι, ποια βιβλία να επιλέξουν, τον τρόπο που θα τα διαβάζουν στα παιδιά τους, τι ερωτήσεις μπορούν να τους απευθύνουν και γενικότερα να περιέχει διάφορα θέματα γλωσσικής διδασκαλίας για να εξασφαλίσει σίγουρα ότι το παιδί θα εξελιχθεί σε ένα πολύ καλό αναγνώστη αλλά κι δημιουργό κειμένων. Ακόμα είναι σημαντικός ο τρόπος που ο/η νηπιαγωγός θα ενθαρρύνει τα παιδιά σε διαδικασίες που προάγουν τη δημιουργική και κριτική σκέψη καθώς και πρέπει να επιλέξει άκρως προσεκτικά τις ερωτήσεις που θα κάνει στα παιδιά⁴⁸.

Συμπερασματικά έχει καταστεί σαφές ότι η βοήθεια του/της νηπιαγωγού πραγματοποιείται με τις ακόλουθες παρεμβάσεις:

- i. Να δημιουργήσει στη τάξη τις κατάλληλες προϋποθέσεις που θα βοηθήσουν τα παιδιά να ανακαλύψουν μόνα τους το γραπτό λόγο, με πειραματισμούς και προσπάθειες.
- ii. Να παροτρύνει τα παιδιά να σκέφτονται, να μιλάνε και να επαναδιατυπώνουν
- iii. Μια ακόμη παρέμβαση είναι εκείνη της συζήτησης από την οποία τα παιδιά μαθαίνουν να προβληματίζονται, να ακούνε, να επιχειρηματολογούν για την λύση των προβλημάτων τους και να παίρνουν μέρος στην διαδικασία της μάθησης.
- iv. Πρέπει να καταλάβει το παιδί να μην διστάζει να κάνει ερωτήσεις διότι το βοηθάει να κατανοήσει διάφορα θέματα που συζητιούνται.
- v. Με την επαναδιατύπωση όσων έχουν ειπωθεί από τα παιδιά η γλωσσική απόδοση γίνεται καλύτερη.
- vi. Η βοήθεια του Νηπιαγωγού πραγματοποιείται και με τη παρέμβαση της επεξήγησης της δραστηριότητας.⁴⁹

⁴⁸ Ο.π., σ. 87-94.

⁴⁹ Ο.π., σ. 87-94.

Επιλογικά η Νηπιαγωγός οφείλει να κάνει διαρκώς εύστοχες και διάφορες ερωτήσεις στα παιδιά και να τα βάζει στη διαδικασία να εξηγήσουν τα συναισθήματα και τις απόψεις τους⁵⁰

1.4 Η Δημιουργική γραφή και η λογοτεχνική ανάγνωση

«Ο άνθρωπος παίζει μόνον όταν είναι άνθρωπος με όλη τη σημασία της λέξης, και είναι ολοκληρωμένος άνθρωπος μόνο όταν παίζει» (Schiller 1990)

Η διδασκαλία της λογοτεχνικής ανάγνωσης και της λογοτεχνίας γενικότερα ξεκινάει από την οικογένεια και ολοκληρώνεται στο σχολείο, πολύ λίγοι είναι εκείνοι των οποίων οι αναγνωστικές συνήθειες τους δεν έχουν διαμορφωθεί σχεδόν ολοκληρωτικά στο σχολείο, στο οποίο το γνωστικό αντικείμενο της λογοτεχνίας αλλάζει και γίνεται διδακτικό αντικείμενο⁵¹.

Ένα πολύ καλό υλικό για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας είναι οι μικρές ιστορίες, όλων των ειδών τα παραμύθια, παροιμίες, ποιήματα και ότι άλλο κρίνει σωστό ο εκπαιδευτικός. Για να εξοικειωθεί πιο εύκολα το παιδί με τα Λογοτεχνικά κείμενα καλό θα ήταν ο εκπαιδευτικός να του να τους διαβάζει συχνά λογοτεχνικά κείμενα και στη συνέχεια να δημιουργεί κάποια παιχνίδια από αυτά καθώς και να συζητάνε γι' αυτά για την ομαλή και πιο εύκολη κατανόηση τους⁵². Μάλιστα η προσέγγιση της Λογοτεχνίας στο νέο Πρόγραμμα γίνεται μέσα από μια ευρεία γκάμα Λογοτεχνικών κειμένων όπως είναι για παράδειγμα, ποιήματα, τραγούδια, περιοδικά, γλωσσοδέτες, παραμύθια, παροιμίες κ.ά. Έτσι για τη διδασκαλία της γλώσσας χρειαζόμαστε τα Λογοτεχνικά κείμενα διότι προσφέρουν ψυχαγωγία, απόλαυση κ.ά.⁵³

Η ανθρωπολογική αντίληψη και η διδακτική της λογοτεχνίας βασίζεται στο υπόβαθρο αρκετών ανθρωπογνωστικών περιοχών όπως είναι της κοινωνιολογίας, της πολιτικής, της ψυχολογίας κ.ά. Η εφαρμογή της λογοτεχνικής ανάγνωσης στην εκπαίδευση μέσω της λογοτεχνικής θεωρίας έχει δημιουργήσει έχθρα κι αμηχανία στην παγκόσμια κοινότητα της εκπαίδευσης όσο και στην πραγματικότητά μας διότι η λογοτεχνική θεωρία ταυτίστηκε πιο πολύ με τους θεωρητικούς λόγους και τις γνώσεις

⁵⁰Ο.π.,σ.75.

⁵¹ Hawthorn J. (1993), *Ξεκλειδώνοντας το κείμενο*, Μτφρ. Αθανασοπούλου Μαρία, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, σ.13.

⁵² Βακάλη Α., Τσαντάκη-Ζωγράφου Μ., Κωτόπουλος Τ. (2013), *Η Δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη,σ.76-77.

⁵³Ο.π.,σ.86.

αναφοράς παρά θεωρήθηκε ως τρόπο σκέψης για τη λογοτεχνία.⁵⁴ Στο πλαίσιο αυτό κατανοούμε ότι η θεωρία της λογοτεχνίας δεν νοείται ως «μεταγλώσσα», η γνώση της οποίας είναι αναγκαίο να είναι στις υποχρεώσεις του μαθητή αλλά θεωρείται υπόβαθρο για αυτόν που τη διδάσκει καθώς του παρέχει και πληροφορίες για να διαμορφώνει και να στηρίζει τις επιλογές του αφού ο διδάσκων έχει την ευθύνη του διαμεσολαβητή, αυτού που υποκινεί τη μάθηση έτσι ώστε να γίνει σωστά η διδασκαλία της λογοτεχνίας.⁵⁵

Η ανάγνωση έχει τρεις παραμέτρους: Τον συγγραφέα, το κείμενο και τον αναγνώστη. Αρχικά οι μαθητές κατανοούν πιο πολύ ένα κείμενο όταν γνωρίζουν ορισμένα πράγματα για τον συγγραφέα. Ο αναγνώστης αναπτύσσει στενές σχέσεις με το βιβλίο και επίσης είναι εκείνος ο οποίος ολοκληρώνει ένα κείμενο με την προσέγγισή του η οποία εάν στοχεύει μόνο σε μια παράμετρο οδηγεί σε μη ολοκληρωμένες αναγνώσεις. έτσι ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι εκείνος ο οποίος συζητά και προβληματίζεται παρέα με τους μαθητές του καθώς και να τους προτρέπει μαθητές να ανακαλύψουν ένα νόημα.⁵⁶ Ακόμα κατά τη αναγνωστική πράξη στη λογοτεχνία, η φαντασία μεταστοιχειώνει την πραγματικότητα και αίρει τους περιορισμούς του χωροχρόνου κι έτσι επιτρέπει στο υποκείμενο που ενεργεί τη μεταφορά στο μυθολογικό κόσμο του κειμένου. Όπως και στο παιχνίδι έτσι και στην ανάγνωση επικρατεί μια ψευδαίσθηση, μια μεταφορά στον φανταστικό χρόνο η οποία διαρκεί όσο και οι δραστηριότητες που γίνονται. Όταν τα παιδιά παριστάνουν και μιμούνται πράγματα και καταστάσεις γνωρίζουν ότι αυτό που κάνουν δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα καθώς και ότι οι ήρωες που αγαπούν δεν ανταποκρίνονται στην πραγματική ζωή⁵⁷

Αποτελεί κοινό τόπο ότι κάθε λογοτεχνικό έργο δεν μπορεί να δημιουργηθεί «εκ του μηδενός», καθώς πρέπει να έχει σχέση και με άλλα έργα τα οποία αποτελούν τη

⁵⁴ Καγιαλής, Τ. (1994), Η Λογοτεχνία στη Μέση εκπαίδευση: Ο ρόλος της θεωρίας», *Εντευκτήριο* 26, σ. 69.

⁵⁵ Vygotsky, L. S. (2000), *Νους στην κοινωνία*, μτφρ. Άννα Μπίμπου – Στέλλα Βοσνιάδου, Gutenberg, Αθήνα .

⁵⁶ Κωτόπουλος Η. Τ. , « Από την ανάγνωση στη λογοτεχνική ανάγνωση και την παιγνιώδη διάθεση της δημιουργικής γραφής » (Από την επιμορφωτική ημερίδα «Εκπαίδευση και Φιλαναγνωσία», η οποία διοργανώθηκε από την 4η και 5η Περιφέρεια Π.Ε.Ν. Πέλλας, στις 7 Απριλίου 2011 και συμπεριλήφθηκε στο βιβλίο Τα Ετεροθαλή, εκδ. Των, Αθήνα 2011), σ12 (Ημερομηνία πρόσβασης: 13/6/2022) <http://users.uowm.gr/tkotopou/index.php/home-gr/8-greek-language/75-publication-062> .

⁵⁷ Καλογήρου Τζίνα (2004), «Lector Ludens: Η ανάγνωση ως παιχνίδι / παιχνίδια της ανάγνωσης». *Πρακτικά Συνεδρίου Η Λογοτεχνία σήμερα. Όψεις, αναθεωρήσεις, προοπτικές*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.131-132.

παράδοση της λογοτεχνίας όπως επίσης και έργα που συνθέτουν το λογοτεχνικό πεδίο κάθε εποχής και πολιτισμού. Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί και η διαφορά ανάμεσα στην δημιουργική και στην παθητική ανάγνωση η οποία είναι η ακόλουθη: Αρχικά η δημιουργική ανάγνωση ασχολείται κριτικά με το κείμενο καθώς ασχολείται με τεχνικές, τεχνάσματα, για να γίνει κατανοητό δηλαδή δεν στοχεύει μόνο στο νόημα του κειμένου αλλά αντιθέτως βλέπει πέρα από αυτό, προσφέρει γνώσεις, πρακτική άσκηση, και καλλιεργεί δραστηριότητες σχετικά με την τέχνη του λόγου η οποία είναι αναγκαία για τη δημιουργική γραφή, σε αντίθεση με την παθητική ανάγνωση η οποία έχει ως στόχο στην απλή κατανόηση του κειμένου καθώς και στην απόλαυσή του.⁵⁸

Αναλυτικότερα όταν ένας εγκέφαλος αρχίζει και διαβάσει πρέπει να διαμορφώνει καινούργια κυκλώματα μάθησης και να συνδέει περιοχές οι οποίες είναι σχεδιασμένες για άλλες ενέργειες. Η Ανάπτυξη της ανάγνωσης θεωρείται πολύπλευρη και ξεκινάει από τη βρεφική ηλικία έως και τα υψηλότερα επίπεδα αρτιότητας και φανερώνει τη σπουδαία ικανότητα του εγκεφάλου του ανθρώπου να γνωρίζει νέες νοητικές λειτουργίες.⁵⁹ Από την άλλη εδώ και 10.000 χρόνια σε ολόκληρο το κόσμο, η γραφή έχει πάρει πολλά σχήματα και μορφές. Οποσδήποτε όταν γίνεται μια ανάγνωση δεν φανερώνονται μόνο οι κοινές σημασίες μεταξύ των λέξεων αλλά και οι διαφορετικές σημασίες που μπορεί να αποδώσει μια λέξη και να κατανοήσει ο εγκέφαλος.⁶⁰ Άλλωστε τα παιδιά τα οποία από μικρή κιόλας ηλικία έχουν πλούσιο λεξιλόγιο αντιμετωπίζουν εντελώς διαφορετικά ένα κείμενο από τα παιδιά τα οποία υστερούν ακόμα στο λεξιλόγιο τους , μάλιστα έρευνες έχουν δείξει ότι τα παιδιά ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων που έχουν τη δυνατότητα να πηγαίνουν σχολείο λένε περισσότερες λέξεις σε σύγκριση με ένα παιδί κατώτερης τάξης⁶¹.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ότι οι τρόποι ανάγνωσης που έχουν επίκεντρο την βαθύτερη σχέση του αναγνώστη με την αναγνωστική πράξη είναι αρκετοί. Λέγεται ότι ο Harold Bloom είναι σταθερός στις αρχές του επαναπροσδιορισμού της ανάγνωσης όσον αφορά την αισθητική λειτουργία και προτρέπει τους αναγνώστες: Να διαβάζουν ορθά και να είναι εφευρέτες, να διαβάζουν

⁵⁸ Κιοσσές Σπύρος (2018), *Εισαγωγή στη δημιουργική ανάγνωση και γραφή του πεζού λόγου, Η συμβολή της αφηγηματολογίας*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, σ.44.

⁵⁹ Wolf M. (2007), *Ο Προύστ και το καλαμάρι. Πως ο εγκέφαλος έμαθε να διαβάζει*, μτφρ. Βιλελμίνη Σωσώνη- Δασκαλάκη, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, σ.19.

⁶⁰ Tzeng, O Wang, W (1983). "The first two R's". *American Scientist* 71.3, σ. 238-243.

⁶¹ Wolf M. (2007), *Ο Προύστ και το καλαμάρι. Πως ο εγκέφαλος έμαθε να διαβάζει*, μτφρ. Βιλελμίνη Σωσώνη- Δασκαλάκη, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, σ. 40-41.

με το εσωτερικό τους πνευματικό φως, να διατηρούν τη σκέψη τους καθαρή μακριά από προκαταλήψεις, και τέλος να μην επιχειρούν να αλλάξουν τον άνθρωπο που έχουν δίπλα τους.⁶² Σχετικά με τον τύπο του πραγματικού αναγνώστη υπάρχουν τρεις τυπολογίες του αναγνώστη: Η πρώτη τυπολογία του αναγνώστη η οποία ασχολείται με διάφορες μελέτες οι οποίες δίνουν βάρος στην εφηβική ηλικία μέχρι και αργότερα τα χρόνια του σχολείου καθώς οι μελέτες αυτές ασχολούνται και με τη σχέση που έχει ο αναγνώστης με το βιβλίο. Η δεύτερη τυπολογία του αναγνώστη κατά τον J. A. Appleyard παρουσιάζει τύπους αναγνώστη οι οποίοι εμφανίζονται σταδιακά και έχουν σχέση με τους τρόπους που μπορεί ένα παιδί να ασχοληθεί με ένα βιβλίο καθώς και με την ηλικία, εμπειρίες κ.ά. Εδώ ο αναγνώστης χωρίζεται σε κατηγορίες όπως είναι για παράδειγμα ο αναγνώστης που παίζει και αφορά τη νηπιακή ηλικία, στη συνέχεια είναι ο αναγνώστης ως ήρωας που αφορά το παιδί στο δημοτικό επίσης είναι ο σκεπτόμενος αναγνώστης όπου ασχολείται με τον αναγνώστη στη περίοδο της εφηβείας του, και στην συνέχεια τον αναγνώστη ως ερμηνευτή ο οποίος είναι λίγα χρόνια μετά την εφηβεία και η τρίτη τυπολογία παρουσιάζει τον πολυπράγμων αναγνώστη ο οποίος έχει να κάνει με την ενήλικη ηλικία⁶³

Θα αποτελούσε σοβαρή παράληψη να μην τονίσουμε τα μοντέλα του αναγνώστη από τα οποία αναγνωρίζεται η αναγνωστική συμπεριφορά ενός παιδιού ηλικίας 3-6 καθώς και ένα μεγαλύτερου παιδιού.

- I. Το είδος του χαλαρού αναγνώστη ο οποίος βλέπει την ανάγνωση ως ένα διασκεδαστικό αντικείμενο.
- II. Ο τελετουργικός αναγνώστης ο οποίος αντιμετωπίζει τελετουργικά την ανάγνωση.
- III. Ο αναγνώστης που μπορεί να εμπλακεί στην ανάγνωση.
- IV. Για τα μεγαλύτερα παιδιά, ο έμπειρος αναγνώστης και η λογοτεχνική ανάγνωση.⁶⁴

Ένας γνωστός παιδαγωγός ο William Gray πιστεύει ότι «Κάποια κείμενα που διαβάζουμε δεν μας προσφέρουν γνώσεις αλλά μας πιέζουν να αναθεωρήσουμε

⁶² Bloom Harold (2004), *Πως και γιατί διαβάζουμε*. Εισαγωγή Ουίλιαμ Σουλτς, μτφρ. Ταβαρτζόγλου Κατερίνα, Τυπωθήτω, Αθήνα, σ.33.

⁶³ Καρακίτσος Α. (2010), *Σύγχρονη παιδική Μικροαφήγηση*, Ζυγός, Αθήνα, σ.10 .

⁶⁴ Καρακίτσος Α. (2011). *Φιλαναγνωσία: Ερωτήσεις και Απαντήσεις, Παιχνίδια Φιλαναγνωσίας και Αναγνωστικές Εμπυκνώσεις*. Αθήνα, Gutenberg, σ12-14.

κάποιες απόψεις που έχουμε για τον κόσμο και τη ζωή»⁶⁵. Επίσης με την ανάγνωση λογοτεχνικών έργων δεν επιτυγχάνεται η μετάδοση πληροφοριών ούτε μια απλή επικοινωνία αλλά αντιθέτως επιτυγχάνεται η κυριαρχία στο συναίσθημα του αναγνώστη του οποίου του διεγείρουν τη φαντασία και του προκαλούν περισσότερο ενδιαφέρον σε σχέση με τα απλά βιβλία γνώσεων.

Βέβαια αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι στην εποχή μας έχει παρατηρηθεί ότι τα μεγαλύτερα παιδιά στον ελεύθερο χρόνο τους ασχολούνται με τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, τις βόλτες με τους φίλους τους, τον αθλητισμό και δεν θα προτιμήσουν να διαβάσουν ένα λογοτεχνικό βιβλίο. Αξίζει επιπλέον να αναφερθούμε στον όρο της «Φιλαγνωσίας» ο οποίος έχει να κάνει με την αγάπη που τρέφουν οι μαθητές για την ανάγνωση και πιο συγκεκριμένα για την ανάγνωση λογοτεχνικών βιβλίων. Ο όρος Φιλαγνωσία λοιπόν δεν είναι μια έμφυτη ιδιότητα αλλά αντιθέτως είναι μια ιδιότητα η οποία αποκτιέται και καλλιεργείται όταν ένας έντυπος λόγος γίνεται οικείος στο άτομο από τη βρεφική του ηλικία. Είναι φανερό ότι ο ρόλος των γονέων δεν είναι εύκολος καθώς κάποιοι χωρίς να έχουν διαβάσει οι ίδιοι βιβλία έχουν την απαίτηση να το κάνουν τα παιδιά τους και μπορεί άθελά τους να πετύχουν τα αντίθετα αποτελέσματα, γι' αυτό και οι γονείς το μόνο που μπορούν να κάνουν είναι να βοηθήσουν το παιδί να ανεξαρτητοποιηθεί στην ανάγνωση και να κατανοήσει σταδιακά το κείμενο. Επιπρόσθετα η Διαδικασία της «Φιλαγνωσίας» στοχεύει: Στην ανάπτυξη της επικοινωνιακής ικανότητας των παιδιών

- ✓ Στην ικανότητα να μπορούν τα παιδιά να αναδιηγούνται διάφορες καταστάσεις και συναισθήματα
- ✓ Βοηθάει το παιδί να αναπτύξει την κριτική του σκέψη και τη φαντασία του,
- ✓ Το παιδί μέσω του βιώματος καλλιεργεί την συναισθηματική του νοημοσύνη
- ✓ Βοηθάει το παιδί να μπορεί να αφηγηθεί
- ✓ Υπάρχει ανάπτυξη της συνεργατικής ικανότητας καθώς και η εξοικείωση με την ομάδα.

⁶⁵ Σπίνκ Τζων (1990), *Τα παιδιά ως αναγνώστες*, μτφρ. Ντελόπουλος Κυριάκος, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, σ.29.

- ✓ Βοηθάει στο να υπάρχει στην τάξη ένα κλίμα στην τάξη δημιουργικότητας και συντροφικότητας⁶⁶ Εύκολα η «Φιλαγνωσία» πρέπει να είναι μια προσωπική επιλογή του κάθε παιδιού και όχι άλλη μια από τις σχολικές του υποχρεώσεις.

Απ' όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι στο παιχνίδι της λογοτεχνίας οι λέξεις δεν υπακούν σε κανόνες (ποίηση του παραλόγου), το νόημα διαφοροποιείται, ο λόγος αναπλάθεται καθώς αλλάζουν και οι σχέσεις του σημαίνοντος με του σημαινόμενου και γενικότερα τα παιδιά παίζουν με τους μεγάλους και οι μεγάλοι γίνονται παιδιά. Συμπερασματικά έχει καταστεί σαφές ότι οι σύντομες αφηγηματικές δομές αλλά και το μυθιστόρημα βρίσκονται στο παιχνίδι του λόγου.⁶⁷ Ο δάσκαλος έχοντας υπόψιν ότι η λογοτεχνία είναι ένα παιχνίδι με τις λέξεις (Schiller)⁶⁸ και ότι ο ποιητής όταν γράφει ένα ποίημα είναι σαν ένα παιδί που παίζει (Freud)⁶⁹ όπως επίσης γνωρίζει και τις ομοιότητες που έχει η λογοτεχνία με τη λογοτεχνική ανάγνωση και το παιχνίδι επιχειρεί κατά την ανάγνωση του βιβλίου να φανερώσει τη σύνθεση της φαντασίας και της πραγματικότητας, της κανονικότητας και της αταξίας που χαρακτηρίζουν τις τεχνικές του παιχνιδιού με ένα λογοτέχνημα. Έτσι μέσω των δραστηριοτήτων και των παιχνιδιών οι οποίες έχουν στόχο τη κατανόηση του κειμένου και του συγγραφέα το παιδί θα έρθει σε επαφή με τις ιδιαιτερότητες που έχει ο λογοτεχνικός λόγος και τη μαγεία της μυθοπλασίας καθώς θα ταυτιστεί με τους ήρωες και τις πράξεις τους όπως επίσης και για την επίτευξη των δραστηριοτήτων το παιδί έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει υλικά καθώς και να δανειστεί στοιχεία από ποικίλλες μορφές τέχνης όπως είναι το θεατρικό παιχνίδι, τα εικαστικά, τη μουσική, το κουκλοθέατρο έτσι ώστε να καλλιεργηθεί το παιδί αισθητικά με διασκεδαστικό τρόπο.⁷⁰

⁶⁶ Saint Joseph (Ελληνογαλλική Σχολή «Άγιος Ιωσήφ»), Φιλαγνωσία, (Ημερομηνία πρόσβασης: 13/6/2022) https://www.stjoseph.gr/?page_id=2608.

⁶⁷ Κωτόπουλος Η. Τ. , « Από την ανάγνωση στη λογοτεχνική ανάγνωση και την παιγνιώδη διάθεση της δημιουργικής γραφής » (Από την επιμορφωτική ημερίδα «Εκπαίδευση και Φιλαγνωσία», η οποία διοργανώθηκε από την 4η και 5η Περιφέρεια Π.Ε.Ν. Πέλλας, στις 7 Απριλίου 2011 και συμπεριλήφθηκε στο βιβλίο Τα Ετεροθαλή, εκδ. Ίων, Αθήνα 2011), σ13 (Ημερομηνία πρόσβασης: 13/6/2022) <http://users.uowm.gr/tkotopou/index.php/home-gr/8-greek-language/75-publication-062>.

⁶⁸ Ο.π,σ.14.

⁶⁹ Ο.π,σ.15.

⁷⁰ Ο.π,σ.14-16

2. Θέατρο, Εκπαίδευση, Θεατρικό παιχνίδι

2.1 Το Θέατρο στην εκπαίδευση

Η εμφανισή του έχει γίνει από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα από διάφορους παιδαγωγούς και ενώσεις (π.χ. Η Ένωση Δράματος, Drama Association Αγγλία, 1943) και σχετίζεται με πολλές λειτουργίες, όσοι συμμετέχουν στη θεατρική πράξη εξελίσσονται και αναπτύσσονται πνευματικά, συναισθηματικά, γνωστικά και κοινωνικά. Η τέχνη του θεάτρου εφαρμόστηκε στην εκπαίδευση με ποικίλες μορφές αρχικά ως διδακτική μεθοδολογία και εργαλείο μάθησης, ως μέσο ολοκλήρωσης και ανάπτυξης του ανθρώπου, ως μέσο κοινωνικής παρέμβασης και αλλαγής και τέλος ως μια μορφή τέχνης. Έτσι λοιπόν το θέατρο εφαρμόστηκε στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση όπως επίσης και σε άλλες δομές που δεν σχετίζονται με την εκπαίδευση όπως είναι για παράδειγμα φυλακές, νοσοκομεία, γηροκομεία κ.ά.⁷¹ Με την θεατρική αγωγή τα παιδιά όλων των ηλικιών γνωρίζουν τον εαυτό τους και ανακαλύπτουν πλευρές του εαυτού τους που δεν γνώριζαν καθώς και δημιουργεί ικανά παιδιά που ξέρουν να χειρίζονται τον προφορικό και γραπτό λόγο και να επικοινωνούν με τη γλώσσα του σώματος και της κίνησης στο χώρο όπως επίσης από πολύ μικρή ηλικία τα παιδιά γίνονται ενεργοί πολίτες. Το θέατρο στο σχολείο αποτελεί μια διαφορετική μορφή μάθησης η οποία βοηθά πολύ στο να γίνουν τα παιδιά δημιουργικά. Εκτός από τα παραπάνω το θέατρο έχει σκοπό να βοηθήσει τους μαθητές να ζούν αρμονικά είτε είναι μόνοι τους είτε είναι σε ομάδες, επίσης η θεατρική αγωγή στοχεύει στην αυτογνωσία, στην διαμόρφωση της καλλιτεχνικής αντίληψης του παιδιού, στην απόκτηση γνώσεων για το θέατρο και άλλων παρεμφερών τεχνών.⁷²

Καταρχήν η λέξη Θέατρο έχει ρίζες από το ρήμα «Θεώμαι» το οποίο σημαίνει βλέπω κάτι με θαυμασμό. Υπήρξαν διάφορες θεωρίες σχετικά με αυτό το ρήμα κάποιοι θεώρησαν ότι έχει ρίζες από τη λέξη «θεωρία» ενώ κάποιοι άλλοι από τη λέξη «θεός». Όμως όποια ρίζα και να έχει οι περισσότεροι μελετητές καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι τη λέξη «Θέατρο» τη χαρακτηρίζει δυναμισμός και πολυσημία. Η λέξη έχει αρκετές ερμηνείες: Στην αρχή περιέγραφε τον χώρο όπου πραγματοποιούνταν οι

⁷¹ Σακελλαρίου Κατερίνα (2015), *Η Αξιοποίηση του Εκπαιδευτικού Δράματος στην Παιδαγωγική της Ειρήνης*, (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σχολή Καλών τεχνών, τμήμα Θεάτρου, Θεσσαλονίκη, σ. 61-63.

⁷² Καραμήτρου Κ. (2004), *Θέατρο Θεωρία και πράξη- Θεατρικό παιχνίδι*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ.145.

παραστάσεις, στην συνέχεια περιέγραφε τους ίδιους τους θεατές και στο τέλος έφτασε να περιγράψει όλο το θέαμα. Βέβαια αξίζει να σημειωθεί ότι ο πιο ακριβής ορισμός είναι ο ακόλουθος «*Μίμησις πράξεως σπουδαίας και τελείας*», δηλαδή η αναπαράσταση μιας πράξης όπου το κύριο στοιχείο είναι η δράση και η συμμετοχή στο δρώμενο.⁷³ Γενικότερα όμως το θέατρο κατά κύριο λόγο αφορά ενός είδους κοινωνικότητας, διότι μεταξύ κοινού και ηθοποιών αναπτύσσεται μια επικοινωνία αφού μέσα από το θέατρο οι θεατές βιώνουν καταστάσεις μαζί με τους ηθοποιούς, αποκτούν διάφορες γνώσεις, καλλιεργούνται ψυχικά, αισθητικά και πνευματικά και φυσικά αποκτούν παιδεία.⁷⁴ Έτσι μέσω των ρόλων που παίρνει ο καθένας καθώς και φέρνοντας στο νου ο καθένας τις δικές του εμπειρίες μπορούν να δώσουν περισσότερη προσοχή στις φανταστικές καταστάσεις.⁷⁵ Ωστόσο, εκείνο που κάνει το θέατρο μοναδικό και διαφορετικό από τις άλλες τέχνες είναι: Η συλλογικότητα δηλαδή η συνεργασία μεταξύ των ανθρώπων, η πολυποικιλότητα των εκφραστικών μέσων που χρησιμοποιεί καθώς και το ευφήμερο και ανεπανάληπτο χαρακτήρα του, διότι σε κάθε θεατρική παράσταση όπως προαναφέραμε υπάρχει επικοινωνία μεταξύ του θεατή και του ηθοποιού και έτσι η επανάληψη της ίδιας παράστασης σε άλλο μέρος και χρονική στιγμή καθώς και με άλλους θεατές, δεν θα έχει παρόμοιες επιδράσεις⁷⁶.

Επιπρόσθετα, η Θεατρική Αγωγή είναι μέσο και όχι σκοπός της εκπαιδευτικής διαδικασίας και συνδυάζει το καλλιτεχνικό γεγονός με τον μορφοπαιδευτικό ρόλο του θεάτρου. Γενικότερα η εκπαίδευση στοχεύει στην ανάπτυξη των παιδιών σε όλους τους τομείς, ως εκ τούτου οι δάσκαλοι πρέπει να εισάγουν στο πρόγραμμά τους και τα επιμέρους γνωστικά αντικείμενα. Ως αντικείμενο, η Θεατρική αγωγή εμφανίστηκε στο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου το 1989 και περιείχε πολλές δραστηριότητες όπως είναι για παράδειγμα παντομίμα, χορός και άλλα. Το 1990 κυκλοφόρησε το βιβλίο δραστηριοτήτων για το νηπιαγωγείο όπου περιείχε σημαντικές πληροφορίες και στοιχεία για την τέχνη του θεάτρου στο σχολείο: Λίγα χρόνια αργότερα το 1993 εκδίδεται και το βιβλίο *Θεατρική αγωγή* με το οποίο κατά κάποιο τρόπο εισάγεται επίσημα το θεατρικό παιχνίδι στα σχολεία. Έτσι, η Θεατρική αγωγή στοχεύει στην

⁷³ Λάππα-Βαρδούλη, Κωνσταντίνα. (2005) «Στόχοι και προοπτικές του θεάτρου στην εκπαίδευση», στο Σύγχρονο Νηπιαγωγείο, περιοδικό προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης, τεύχος 44, σ. 88.

⁷⁴ Γραμματάς Θ. (1999), *Fantasyland- Θέατρο για παιδικό και νεανικό κοινό*, εκδ. Τυπωθήτω- Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα, σ.11.

⁷⁵ Παπαδόπουλος Σ. (2007), *Με τη γλώσσα του θεάτρου. Η διερευνητική δραματοποίηση στη διδασκαλία της γλώσσας*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα, σ.27.

⁷⁶ Λάππα-Βαρδούλη, Κωνσταντίνα. (2005) «Στόχοι και προοπτικές του θεάτρου στην εκπαίδευση», στο Σύγχρονο Νηπιαγωγείο, περιοδικό προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης, τεύχος 44, σ.88-89.

ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού, όπως επίσης και στην απόκτηση γνώσεων οι οποίες θα καταστούν ικανές να αξιολογούν ένα θεατρικό γεγονός, στη δημιουργική επαφή των μαθητών με την τέχνη του θεάτρου μέσα από δραματουργικά κείμενα αλλά και από τη σκηνική έκφρασή τους, στην υγιή επικοινωνία του παιδιού με το περιβάλλον του, επίσης στην ανάπτυξη προσωπικότητας, στην ελευθερία της έκφρασης, στην αυτογνωσία, και στον αλληλοσεβασμό των μαθητών στη σχολική ομάδα αλλά και σε άλλα πολλά.⁷⁷

Είναι γνωστό ότι έως και τη δεκαετία του 1970 η θεατρική αγωγή στα σχολεία υπήρχε μόνο μέσω των θεατρικών παραστάσεων και των σκέτς. Η «Νέα η διαφορετικά Προοδευτική παιδαγωγική στόχευε στη βιωματική μάθηση και στην ελεύθερη έκφραση των παιδιών έχοντας στόχο την ολόπλευρη εξέλιξη της προσωπικότητας του κάθε παιδιού».⁷⁸ Στην Ελλάδα το θέατρο δεν περιέχονταν στην εκπαιδευτική διαδικασία και η αξιοποίηση του γινόταν κατά κύριο λόγο για πατριωτικά και εθνικά ζητήματα.⁷⁹ Η θεσμοθέτηση του Προγράμματος *Μελίνα* κατά το σχολικό έτος 1995-1996 ήταν εκείνη η οποία αποσκοπούσε στην ανάδειξη της πολιτισμικής διάστασης στην εκπαίδευση καθώς και στην αναζωογόνηση των σχολικών δραστηριοτήτων με τη δυναμική της τέχνης και του πολιτισμού.⁸⁰

Υποστηρίζεται ότι ένα από τα μεγαλύτερα αιτήματα των παιδαγωγών στην Ευρώπη τον 20 αιώνα ήταν η αναγκαιότητα των τεχνών στο εκπαιδευτικό σύστημα. Μάλιστα κατά το έτος 1997 πραγματοποιήθηκαν οι πρώτοι διορισμοί θεατρολόγων στην εκπαίδευση καθώς διορισμοί πραγματοποιήθηκαν και στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση λόγω του πιλοτικού προγράμματος «Θεατρολόγοι στα Σχολεία» που έκανε πράξη ο Πανελλήνιος Επιστημονικός Σύλλογος Θεατρολόγων με τη συμβολή της Γενικής Γραμματείας της Νέας Γενιάς. Βέβαια υπήρξαν κι άλλοι παράγοντες οι οποίοι συνέβαλλαν στην καθυστέρηση της εισαγωγής του θεάτρου όπως ήταν για παράδειγμα η έλλειψη υποδομών στα σχολεία καθώς και ο λιγοστός χρόνος που αφιερώνεται για το συγκεκριμένο αντικείμενο.⁸¹ Επιπρόσθετα και «Το Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση» το οποίο ιδρύθηκε το 1998 από εκπαιδευτικούς όλων των

⁷⁷ Σαλταούρα Αικατερίνη Μαρία (2017), *Η θεατρική αγωγή ως μέσο ενίσχυσης της διδασκαλίας των φυσικών επιστημών*, (Πτυχιακή εργασία), Παιδαγωγικό τμήμα δημοτικής εκπαίδευσης, Ρόδος, σ.8-10.

⁷⁸ Αυδή Α, Χατζηγεωργίου Μ. (2007), *Η Τέχνη του δράματος στην εκπαίδευση*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

⁷⁹ Γραμματάς Θ. (1999), *Διδακτική του θεάτρου*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα.

⁸⁰ Βεργίδης Β., Βαικούση Δ. (2003), *Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών: Πρόγραμμα Μελίνα*, Υπουργείο Παιδείας Έρευνας και Θρησκευμάτων.

⁸¹ Σέξτου Π. (2005), *Θεατροπαιδαγωγικά Προγράμματα στα σχολεία*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

ειδικοτήτων ασχολείται με επιτυχία μέχρι και σήμερα με την προώθηση του Θεάτρου, του εκπαιδευτικού δράματος κ.ά. στην εκπαίδευση. Εν τέλει το 2002 η θεατρική αγωγή καθιερώθηκε στην εκπαίδευση. Αναντίρρητα τα καλλιτεχνικά μαθήματα είναι πολύ σημαντικά για τα παιδιά και καλό θα ήταν να είναι ίσης αξίας και με τα υπόλοιπα μαθήματα, διότι οι τέχνες στο σχολείο συνεισφέρουν στην διεύρυνση του ανθρώπινου νου, διευρύνουν τη σκέψη, εξερευνούν ερωτήματα, συμβάλλουν στην ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος, της δημιουργικής σκέψης και δράσης καθώς και στην δημιουργία νέων αξιών και στην κατανόηση των πολιτισμικών αλλαγών. Ιδιαίτερα σημαντικό θεωρείται το γεγονός ότι οι τέχνες περιέχονται στις γλώσσες επικοινωνίας, διότι μέσω των τεχνών τα παιδιά ανακαλύπτουν και δημιουργούν τις δικές τους νέες αξίες πάντα έχοντας στο νου τους τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες.⁸² Σημαντική θεωρείται και η άποψη του Κουντουρά σχετικά με την τέχνη ο οποίος θεωρεί ότι η τέχνη δεν σήμαινε μόνο εκμάθηση καλλιτεχνικών δεξιοτήτων αλλά αντιθέτως ήταν αυτοεξέλιξη, δημιουργικότητα, αυτοπραγμάτωση, αυτενέργεια⁸³. Μέσω της τέχνης, λοιπόν, μπορούν όλοι να μελετήσουν τον κόσμο χωρίς περιορισμούς από τις εξωτερικές συνθήκες και να ανακαλύψουν ένα καινούργιο νόημα για τον εαυτό τους.⁸⁴

Μέσω της θεατρικής αγωγής το παιδί έρχεται σε επαφή με αισθήσεις και σωματικά σχήματα που εκφράζονται με τις λέξεις ενώ η επικοινωνία με φράσεις το βοηθούν στη γλωσσική κατανόηση, εξοικειώνεται με τα κείμενα και τα κατανοεί καλύτερα και έτσι εξασκείται στον προφορικό και γραπτό λόγο και αναπτύσσεται γλωσσικά⁸⁵. Επιπλέον με τη θεατρική αγωγή βελτιώνεται η σχέση μαθητή και εκπαιδευτικού διότι η επικοινωνία τους βασίζεται στο παιχνίδι και στο συναίσθημα στη θεατρική αγωγή και όχι όπως στα άλλα μαθήματα στην κλασική μέθοδο διδασκαλίας. Ακόμα μέσα από το θέατρο το παιδί δέχεται και αντιμετωπίζει ερεθίσματα με το δικό του τρόπο καθώς μέσω της αναπαράστασης μπορεί να εξωτερικεύσει τα συναισθήματά του και έτσι εκφράζεται αυθόρμητα και μειώνονται οι ανασφάλειές του.⁸⁶

https://gulbenkian.pt/uk-branch/wp-content/uploads/sites/18/1989/01/The_Arts_in_Schools.pdf.

⁸³ Κουντουράς Μίλτος (1985), «Κλείστε τα σχολεία», *Εκπαιδευτικά Άπαντα*, τ. Α', Γνώση, Αθήνα, σ.133.

⁸⁴ Κοντογιάννη Άλκηστις (2008), *Μαύρη Αγελάδα, Άσπρη Αγελάδα Δραματική τέχνη στην εκπαίδευση και Διαπολιτισμικότητα*, εκδ. Τόπος, Αθήνα, σ.204.

⁸⁵ Μπάκα, Ελευθερία (2011). *Η θεατρική αγωγή (το θεατρικό παιχνίδι) ως μέσο ενίσχυσης της αυτοαντίληψης και αυτοεκτίμησης ατόμων τυπικής ανάπτυξης και ατόμων με ειδικές ανάγκες*. (Διδακτορική διατριβή) Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Θεσσαλονίκη, σ. 27-36.

⁸⁶ Γκόβας, Νίκος. (2004). Το Θέατρο και οι παραστατικές τέχνες στην εκπαίδευση: «*Δημιουργικότητα και μεταμορφώσεις*»: *Πρακτικά από την 4η Διεθνή Συνδιάσκεψη για το Θέατρο στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην εκπαίδευση.

Συμπερασματικά λοιπόν η θεατρική αγωγή συμβάλλει στη συνολική ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού καθώς ενδυναμώνει και την ανάπτυξη του συναισθηματικού, σωματικού, πνευματικού, ακουστικού και αισθητικού επιπέδου με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός ατόμου με ισορροπίες και δυνατότητα εξέλιξης.

Από όλα τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η θεατρική αγωγή στοχεύει για τα παιδιά και γενικότερα για τους ανθρώπους που τη διδάσκονται:

- Να δημιουργήσει άτομα ικανά να σκέφτονται και να μιλούν.
- Να αποκτήσουν δεξιότητες δραματικής έκφρασης και να τις χρησιμοποιήσουν για να αντιλαμβάνονται πιο εύκολα διάφορα θέματα.
- Να μάθουν να αποδέχονται τα έτερα φύλα καθώς και τις άλλες θρησκείες, ήθη και έθιμα.
- Να αναλαμβάνουν ευθύνες και καθήκοντα.
- Να αναπτύξουν τις δημιουργικές τους δυνάμεις σε σχέση με την αυτό-έκφραση με λόγο και κίνηση.
- Να μπορούν να λειτουργούν συνεργατικά καθώς και να αποκτήσουν ψυχική ικανοποίηση και συναισθηματική ισορροπία.
- Να αρχίζουν να χρησιμοποιούν τα μέλη του σώματος τους για να εκφράζονται καθώς και τη γλωσσική ανάπτυξη με στόχο να εξελιχθούν πιο πολύ στον προφορικό τους λόγο.⁸⁷

Ολοκληρώνοντας, λοιπόν, είναι πολύ σημαντικό να αναφερθεί το γεγονός ότι η θεατρική αγωγή επιδρά ιδιαίτερα βοηθητικά και σε παιδιά που έχουν δυσκολίες ένταξης σε μια ομάδα όπως για παράδειγμα παιδιά τα οποία αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες, παιδιά από άλλη χώρα, άτομα που φοβούνται να εκτίθενται ή ακόμα και άτομα τα οποία αντιμετωπίζουν δυσκολίες κοινωνικοποίησης. Όμως για όλα τα παραπάνω άτομα έχει παρατηρηθεί ότι η θεατρική αγωγή τα έχει βοηθήσει σε μεγάλο βαθμό και έτσι έχουν αποκτήσει περισσότερη εκφραστικότητα, αυτοεκτίμηση καθώς και έχουν εξελιχθεί στον τομέα επικοινωνίας με τους άλλους. Επιλογικά η θεατρική αγωγή έχει μεγάλα οφέλη και συμβάλλει στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας, της ομαδικότητας, του αυθορμητισμού, της συγκινησιακής αντίληψης και ευαισθησίας, της φαντασίας, της ανθρωπιστικής κουλτούρας καθώς δίνει τη δυνατότητα στην ενεργό

⁸⁷ Γκόβας, Ν. (2003), *Το θέατρο στην εκπαίδευση. Χτίζοντας γέφυρες*. Μεταίχμιο, Αθήνα.

συμμετοχή όλων των παιδιών και το πάντρεμα της γνώσης με τη δράση, κ.ά. Γενικότερα τα θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα αφορούν το θέατρο στην εκπαίδευση, και συνιστούν μια μορφή θεάτρου προσαρμοσμένη για παιδιά που ασχολείται με κοινωνικά θέματα και έχει αρκετά οφέλη καθώς προσφέρει μια κοινωνική, βιωματική, αντικειμενική και φυσικά δημιουργική μάθηση. Έτσι λοιπόν τα θεατροπαιδαγωγικά αυτά προγράμματα αξιοποιούν στοιχεία από την τέχνη του θεάτρου προκειμένου να μελετήσουν ένα θέμα με παιδιά, να εμψυχώσουν μια δράση θεατρικού παιχνιδιού, να δώσουν ζωή σε μια ιστορία αλλά, το κυριότερο, τα θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα δίνουν ευκαιρίες στα παιδιά μέσα από συνεχείς ερωτήσεις και προβληματισμούς να μάθουν. Ειδικότερα για τα παιδιά του νηπιαγωγείου πρέπει οι επιλογές που θα γίνουν να είναι ξεκάθαρες για να μπορέσουν να κατανοήσουν τις πολλές λειτουργίες που έχει μια πράξη⁸⁸

2.1 Σκοπός του Θεατρικού παιχνιδιού στο νηπιαγωγείο

*Το παιχνίδι είναι η εργασία του παιδιού, είναι το επάγγελμά του, είναι η ζωή του*⁸⁹.

(Π. Κέργκομαρντ)

Η είσοδος στη δυναμική του θεάτρου από τις πρώτες τάξεις του νηπιαγωγείου έχει ως αποτέλεσμα το παιδί να ξεκινάει να έχει συνείδηση του σώματός του, να μιλά, να εκφράζεται, να κινείται, να αντιλαμβάνεται τα ερεθίσματα, να εξελίσσεται καθώς και να ξεχωρίζει να ελέγχει τις χειρονομίες του και έτσι να γίνεται το σημαίνον ενός μηνύματος. Η ικανότητα να μπορεί το παιδί να στήνει το σώμα του στη σκηνή σημαίνει πως αισθάνεται άνετα μαζί του όπως επίσης και τελειοποιεί τη κινητικότητά του που είναι βασική προϋπόθεση για την απόκτηση γνώσεων. Επίσης το θέατρο στις τάξεις του νηπιαγωγείου σημαίνει ότι δίνεται η δυνατότητα του παιδιού να οργανώνεται. Στόχος του Θεατρικού παιχνιδιού είναι να βοηθήσει τα παιδιά να εκφράσουν τις επιθυμίες τους και να ξαναπλάσουν τον κόσμο απ' την αρχή.⁹⁰

⁸⁸ Αϊβαζίδου Π., Γιαννακού Ε. (2018), *Η Θεατρική αγωγή ως μέσο αντιμετώπισης φαινομένων ρατσισμού και κοινωνικού αποκλεισμού στο νηπιαγωγείο*, (Πτυχιακή εργασία), Σχολή επιστημών αγωγής, τμήμα επιστημών της εκπαίδευσης στην προσχολική ηλικία, Αλεξανδρούπολη, σ. 11-14.

⁸⁹ Dominique Megrier (2001), *100 θεατρικά παιχνίδια για το Νηπιαγωγείο*, εκδ. Ντουντούμη, Αθήνα, σ.12.

⁹⁰ Ο.π., σ.11.

Όπως γράφει και ο D. W. Winnicot «*Παίζοντας και μόνο παίζοντας, το άτομο, είτε παιδί είτε ενήλικας, καθίσταται ικανό να είναι δημιουργικό και να χρησιμοποιεί ολόκληρη την προσωπικότητά του*⁹¹» Η Θεατρική αγωγή υπηρετεί τους σκοπούς της εκπαίδευσης διότι θεωρείται παιδαγωγική προσσέγγισή του δράματος και του θεάτρου και αρχίζει από την προσχολική ηλικία με τη μορφή του παιχνιδιού και έπειτα συνεχίζει και στις υπόλοιπες βαθμίδες της εκπαίδευσης⁹². Εκτός από αυτό η Θεατρική αγωγή είναι απαραίτητο να ξεκινάει από την ηλικία όπου το παιδί βρίσκεται στο νηπιαγωγείο διότι σε αυτή την ηλικία «*Η παιδεία παρέχεται υπό την μορφή παιχνιδιού και εξοικείωσης των ανηλίκων υποκειμένων που βρίσκονται στην πιο τρυφερή ηλικία της ζωής τους.*»⁹³ Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι το σχολείο θεωρείται ο πιο κατάλληλος χώρος για να λειτουργήσει το θεατρικό παιχνίδι: Εκτός από τον/την νηπιαγωγό, οποιοσδήποτε έχει καλή γνώση της παιδαγωγικής του Θεάτρου μπορεί να διδάξει την θεατρική αγωγή στο νηπιαγωγείο και στις υπόλοιπες βαθμίδες της εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τον Κουρετζή στο νηπιαγωγείο η θεατρική αγωγή προωθείται μέσω του παιχνιδιού το οποίο είναι οικείο στα παιδιά διότι τα παιδιά αντιλαμβάνονται τον κόσμο γύρω τους μέσω των αισθήσεων κάτι το οποίο επιτυγχάνεται και μέσω του παιχνιδιού.⁹⁴ Είναι γνωστό ότι από την ηλικία του νηπιαγωγείου τα παιδιά γνωρίζουν καλύτερα τον εαυτό τους, καλλιεργούν τη γλωσσική τους επικοινωνία, γνωρίζουν το περιβάλλον και κάνουν τις πρώτες τους προσπάθειες για την ένταξή τους στην ομάδα, όπου έως και το γυμνάσιο το παιδί βιώνει μια περίοδο στη ζωή του όπου διαπλάθεται η αισθητική και η καλλιτεχνική του αντίληψη. Έτσι μέσω του παιχνιδιού το παιδί καλύπτει τους τέσσερις κύριους τομείς της ανθρώπινης ύπαρξης όπου είναι ο κοινωνικός, ο αισθητικός, ο γνωστικός και τέλος ο ψυχολογικός. Αυτό σημαίνει ότι η θεατρική αγωγή σέβεται το άνθρωπο ως παιδί και έπειτα τον άνθρωπο ως καλλιτέχνη και στο τέλος σέβεται τον άνθρωπο ως μαθητή. Αξίζει να τονιστούν και τα λόγια του

⁹¹ Beauchamp Hélène (1998), *Τα παιδιά και το δραματικό παιχνίδι : εξοικείωση με το θέατρο*, μτφρ. Ελένη Πανίτσκα, πρόλογος Θόδωρος Γραμματάς, Αθήνα: Τυπωθήτω, σ.48.

⁹² Σαλταούρα Αικατερίνη Μαρία (2017), *Η θεατρική αγωγή ως μέσο ενίσχυσης της διδασκαλίας των φυσικών επιστημών*, (Πτυχιακή εργασία), Παιδαγωγικό τμήμα δημοτικής εκπαίδευσης, Ρόδος, σ. 12-13.

⁹³ Γραμματάς Θ., «Η θεατρική αγωγή στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Γενικές αρχές και επισημάνσεις», (Ημερομηνία πρόσβασης: 26/6/2022), <https://theodoregrammatas.com/el/%CE%B7-%CE%B8%CE%B5%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%80%CF%81%CF%89%CF%84%CE%BF%CE%B2%CE%B1%CE%B8%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9/>.

⁹⁴ Κουρετζής Λάκης (1991), *Το Θεατρικό παιχνίδι (Παιδαγωγική Θεωρία, πρακτική και θεατρολογική προσέγγιση)*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, σ.33.

Αντουάν Βιτέζ ο οποίος θεωρούσε: «*Το θέατρο δε μιλά για το εδώ και τώρα αλλά για το αλλού και το άλλοτε.*»⁹⁵

Θα αποτελούσε παράλειψη εάν δεν αναφερόμαστε στη θεατρική αγωγή μέσω της δραματοποίησης η οποία βοηθάει το παιδί σε πολλά επίπεδα. Αρχικά βοηθάει το παιδί να μάθει το σώμα του και να αποκτήσει μια καλή σχέση με αυτό διότι μέσω των ασκήσεων ενεργοποιείται το σώμα του παιδιού και χαλαρώνει κάθε μέλος του σώματός του, εξελίσσεται η κίνηση του, ανακαλύπτει το ρυθμό του σώματος του κ.ά. Επιπλέον μεταλλάσσει τη σχέση που έχει με τον εαυτό του δηλαδή να μάθει να απομονώνεται όταν πρέπει και να είναι προσεκτικό όσο ως προς την ακρόαση του εαυτού του αλλά και των άλλων⁹⁶ διότι το παιδί όταν πειραματίζεται με το σώμα, τη φαντασία, τις αισθήσεις του, ανακαλύπτει νέες εσωτερικές και εξωτερικές τάσεις και ενθουσιάζεται, μοιράζεται τις συγκινήσεις του και εμπυχώνεται όταν πραγματοποιεί τις επιθυμίες του, κατευθύνεται στο χορό, το τραγούδι, τη ποίηση, γίνεται δημιουργός και αντιμετωπίζει τυχόν φόβους και δισταγμούς του.

Ακόμα, η θεατρική αγωγή βοηθάει το παιδί να μεταλλάσσει τις σχέσεις του με τους άλλους, να τους αφήνει αν εκφραστούν καθώς και να δίνει και να βιώνει πράξεις χαράς και αγάπης⁹⁷ αφού για να πραγματοποιηθεί κάποιος στόχος του παιδιού εκείνο συνεργάζεται, υποχωρεί, διεκδικεί και σέβεται τους άλλους και μέσω των ρόλων που εναλλάσσονται το παιδί περνάει από διάφορες θέσεις και κατανοεί καλύτερα τη θέση των υπολοίπων. Δεν πρέπει να λησμονούμε ακόμη ότι οι γνώσεις που αποκτά το παιδί με τη δραματοποίηση γίνονται βίωμα και αφομοιώνονται στην ψυχή του, καθώς και ότι υπάρχει μια ευαισθητοποίηση του παιδιού ως προς τις τέχνες από την ηλικία του νηπιαγωγείου και από τις λίγες εμπειρίες το παιδί είναι ικανό να αναπτύξει ερωτήματα σχετικά με τις τέχνες. όπως επίσης και να εξοικειωθεί με τα διάφορα είδη τεχνών και φυσικά θεατρική αγωγή μέσω της δραματοποίησης βοηθάει να διερευνηθεί ο εσωτερικός κόσμος του παιδιού και έτσι το παιδί να ανακαλύψει τη ταυτότητά του, καθώς και να επιλύσει μέσω της δημιουργικότητας τους φόβους, τα όνειρα και τις φαντασιώσεις του πάντα όμως έχοντας στο νου του ότι όλοι είναι ίσοι μπροστά στην πραγματικότητα του θεάτρου διότι στο θέατρο δεν υπάρχουν καλές η κακές σχέσεις..⁹⁸

⁹⁵ Dominique Megrier (2001), *100 θεατρικά παιχνίδια για το Νηπιαγωγείο*, εκδ. Ντουντούμη, Αθήνα, σ.13.

⁹⁶ Ο.π., σ.13.

⁹⁷ Ο.π., σ.13.

⁹⁸ Κοντογιάννη Α. (1984). *Το αυτοσχέδιο θέατρο στο σχολείο*, εκδ. Πεδίο Αθήνα.

Ανακεφαλαιώνοντας, λοιπόν, με το θεατρικό παιχνίδι το παιδί αισθητοποιεί τη διαφορά του φαινομένου και της πραγματικότητας. Για παράδειγμα, τη συγκεκριμένη στιγμή που το παιδί παίζει την κακιά μάγισσα, είναι η κακιά μάγισσα, στην πραγματικότητα όμως δεν είναι. Έτσι λοιπόν το παιδί εξελίσσεται ψυχολογικά όταν επιστρέφει από το θέατρο στην πραγματικότητα.⁹⁹ Μάλιστα σύμφωνα με τον Θεόδωρο Γραμματά χωρίς την ευχαρίστηση δεν νοείται παιχνίδι. Το παιδί θέλει να χαρεί τη ζωή με το παιχνίδι αλλά και διαμέσου αυτού να γνωρίσει τη ζωή. Επιπλέον όταν παίζει δημιουργεί μια φανταστική κατάσταση όπου το φανταστικό αποτελεί βασικό στοιχείο του παιχνιδιού *«Το θεατρικό παιχνίδι συμβάλλει στον εμπλουτισμό των γνώσεων των παιδιών καθώς και στην απόκτηση εμπειριών και δεξιοτήτων όπου βοηθούν το παιδί να ωριμάσει.»*¹⁰⁰ Το παιχνίδι αφενός είναι μια ανάγκη που συμβάλλει στην ανάπτυξη του παιδιού και αφετέρου είναι ένα μέσον έκφρασης που ευνοεί την ανάπτυξη του σε πνευματικό και πολιτιστικό επίπεδο καθώς και την τοποθέτηση νοητικών δομών όπως επίσης είναι μια ευχαρίστηση η οποία βοηθάει το παιδί ως προς την κοινωνικοποίησή του και την αποφυγή του εγωκεντρισμού και τέλος είναι ένα κίνητρο το οποίο με το οποίο το παιδί αναπτύσσεται συναισθηματικά καθώς και του προσφέρει επιβεβαίωση.¹⁰¹ Γι' αυτό και είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι εάν το παιδί διδάχτεί τη θεατρική αγωγή από το νηπιαγωγείο όπου βρίσκεται στα πρώτα στάδια της προσχολικής ηλικίας τότε το παιδί θα είναι καλύτερα προετοιμασμένο για τις υπόλοιπες τάξεις του δημοτικού, διότι το παιδί από αυτή κιόλας την ηλικία εκφράζει μικροπροβλήματα φόβους, ανησυχίες και μαθαίνει να εξωτερικεύει τον εσωτερικό του κόσμο, εξελίσσεται σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες, ζει δημιουργικά, αναπτύσσει ένα πνεύμα συνεργασίας με τους άλλους κ.ά. όπως επίσης εκτονώνεται και ανακαλύπτει την ουσία και τη χαρά του θεατρικού παιχνιδιού¹⁰².

2.2 Ο ρόλος του εμψυχωτή

Ο ρόλος του εμψυχωτή είναι αδιαμφισβήτητα πολύ σημαντικός. Αρχικά στόχος του είναι η ψυχική αφύπνιση του παιδιού καθώς και να ενεργοποιήσει τις ικανότητες οι

⁹⁹ Dominique Megrier (2001), 100 θεατρικά παιχνίδια για το Νηπιαγωγείο, εκδ. Ντουντούμη, Αθήνα, σ.14.

¹⁰⁰ Γραμματάς Θ. (1987), *Θεατρική Παιδεία και Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.

¹⁰¹ Dominique Megrier (2001), 100 θεατρικά παιχνίδια για το Νηπιαγωγείο, εκδ. Ντουντούμη, Αθήνα, σ.12-13.

¹⁰² Σέξτον Π. (2005), *Θεατρο-παιδαγωγικά προγράμματα στα σχολεία: Για εκπαιδευτικούς, ηθοποιούς, θεατρολόγους και παιδαγωγούς- εμψυχωτές*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

οποίες είναι λανθάνουσες και έπειτα να αναδειξεί εκείνες οι οποίες θα αποτελέσουν σπουδαία εφόδια για την υπόλοιπη ζωή του, όμως αυτό για να επιτευχθεί θα πρέπει και ο ίδιος ο εκπαιδευτικός να είναι καλλιεργημένος και να διακατέχεται από γνώσεις και παιδαγωγική ευαισθησία για να μπορέσει να μεταδώσει τις γνώσεις του στα παιδιά διότι είναι εκείνος ο οποίος έχει την ευθύνη για την μόρφωση και την συμπεριφορά των παιδιών στο σχολείο και γενικότερα στην κοινωνία. Ο εκπαιδευτικός εφαρμόζοντας στον τρόπο διδασκαλίας του θεατρικές τεχνικές αυτόματα γίνεται πιο φιλικός με τους μαθητές του γίνεται φιλικός και τους εμπνέει την αίσθηση της ασφάλειας.

Στο θεατρικό παιχνίδι ο εμπυχωτής πρέπει να είναι συνεργατικός, ήρεμος, χαλαρός, χαρούμενος και φυσικά ενθαρρυντικός. Ο νηπιαγωγός από φορέας γνώσεων μετατρέπεται σε συμπαίκτης των παιδιών γι' αυτό και οφείλει να διαθέτει τα παραπάνω έτσι ώστε να διακρίνει τις ανάγκες του κάθε παιδιού και να τα προσεγγίζει μέσα από το βίωμα, το παιχνίδι, τη ζωή καθώς και να επιμένει να αξιοποιεί το αυθόρμητο και το πυγαίο γεγονός, να εμπνέει την ομάδα και να δίνει κίνητρα στο παιδί έτσι ώστε να βιώνει τη χαρά του παιχνιδιού, της εμπειρίας και της γνώσης.¹⁰³ Σκοπός του νηπιαγωγού, ο οποίος λειτουργεί ως εμπυχωτής, είναι να δημιουργήσει το κατάλληλο κλίμα και τις κατάλληλες προϋποθέσεις με σκοπό οι συμμετέχοντες της ομάδας να ζούν αρμονικά και αυτόνομα, κατά τη διάρκεια των θεατρικών δραστηριοτήτων να λειτουργεί σε ρόλο «γραφιά » και στη συνέχεια να συμμετέχει και ο ίδιος στα θεατρικά παιχνίδια μαζί με τα παιδιά καθώς και να στοχεύσει στην εμπύχωση των παιδιών της ομάδας ως προς τους θεατρικούς ρόλους που έχουν υπό την οπτική ανθρωπιστική, ψυχοπαιδαγωγική και καλλιτεχνική αντίληψη.¹⁰⁴

Σημαντικό θεωρείται το γεγονός ότι ο εκπαιδευτικός- εμψυχωτής πρέπει να διακατέχεται από ενθουσιασμό καθώς και να αποτελεί κίνητρο για τη φαντασία των μαθητών και να τους δίνει θάρρος να αναλάβουν αυτοσχέδια δράση. Ωστόσο η παρουσία του θα πρέπει να είναι διακριτική και να αφήνει το παιδί να σκέφτεται μόνο του και να μην επισκιάζεται από τον εμψυχωτή καθώς και να τον αφήνει να παίρνει πρωτοβουλίες. Επιπλέον θα πρέπει να είναι εφοδιασμένος με τις κατάλληλες γνώσεις όπως επίσης και τα μέσα που θα χρησιμοποιήσει για να μεταδώσει τις πληροφορίες θα

¹⁰³ Κοντογιάννη Α. (2012), *Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση*, εκδ. Πεδίο, Αθήνα.

¹⁰⁴Anderson, M. (2004) What is a drama teacher? Some stories from praxis.» Universal Mosaic of Drama and Theatre. The IDEA, σ.102. (Ημερομηνία πρόσβασης 25/6/2022), [PRAKTISK-PEDAGOGISK UTDANNING \(PPU - PDF Free Download \(docplayer.me\)\)](https://www.ppa.uio.no/utdanning/ppu/pdf/UTDANNING%20PPU%20-%20PDF%20Free%20Download%20(docplayer.me).pdf).

πρέπει να είναι ικανοποιητικά έτσι ώστε το μάθημα να αφομοιωθεί ευχάριστα και να επιτευχθούν οι στόχοι του μαθήματος της θεατρικής αγωγής και αυτό επηρεάζεται από το είδος της διδασκαλίας. Εκτός από αυτό καλό θα ήταν ο εμπυχωτής να προτρέψει τους μαθητές του να λειτουργούν ομαδικά και όχι ατομικά, καθώς και να βρίσκει εναλλακτικές μορφές της διδασκαλίας του θεάτρου οι οποίες να είναι προσαρμοσμένες στις ανάγκες του κάθε παιδιού. Ακόμα να ενθαρρύνει τους μαθητές και τους βοηθάει στη δημιουργία της ύπαρξης δράσης και εποικοδομητικής επικοινωνίας ανάμεσα τους. Με δεδομένα τα παραπάνω το κύριο χαρακτηριστικό του εκπαιδευτικού έργου του εμπυχωτή είναι να εμπυχωσει τα παιδιά και να τα οδηγήσει προς την ατομική και δημιουργική θεατρική έκφραση.

Επομένως οι ιδιότητες ενός καλού εμπυχωτή είναι οι ακόλουθες: ο αυτοέλεγχος, η ενσυναίσθηση, η αυτοπειθαρχία, ο ενθουσιασμός, η μεταδοτικότητα γνώσης καθώς επίσης και ότι πρέπει να μη μένει αμέτοχος και να συμμετέχει και ο ίδιος στις δράσεις που κάνει ώστε να αποκτήσει γνώση δραματικών τεχνικών με στόχο τη παρακίνηση των μαθητών να συμμετέχουν επιτυχώς στη δραματική διαδικασία. Προχωρώντας διαπιστώνουμε ότι είναι και ο ίδιος που έχει την ευθύνη για το τι είδους θέματα θα επιλέξει καθώς και για τις δραστηριότητες έτσι ώστε να είναι ταιριαστές με τα ενδιαφέροντα των παιδιών και με τις καταστάσεις που επικρατούν στη κοινωνία μας¹⁰⁵

Πρώτο μέλημα του εκπαιδευτικού από τα πρώτα κιόλας μαθήματα είναι να εξηγήσει και να πληροφορήσει τα παιδιά σχετικά με τις έννοιες του Θεάτρου (σκηνοθέτης, ηθοποιός, σκηνογράφος κ.ά.). Οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι θα διδάξουν το μάθημα της Θεατρικής Αγωγής στα παιδιά θα πρέπει να εστιάσουν τη προσοχή τους στο καλλιτεχνικό, προσωπικό και βιωματικό χαρακτήρα του Θεάτρου. Επίσης θα πρέπει να προσπαθούν όσο μπορούν να κάνουν τους μαθητές τους να συμμετέχουν στο μάθημα σε δημιουργικό, κινησιολογικό και εκφραστικό επίπεδο. Ακόμα οι αρχικές επιδιώξεις της επαφής των μαθητών με το θέατρο που έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει ο εμπυχωτής – θεατροπαιδαγωγός είναι οι σωματικές τεχνικές του ρυθμού και της κίνησης καθώς και της ισορροπίας και της επαφής με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας. Είναι χρήσιμο να τονιστεί επίσης ότι μέλημα νηπιαγωγού- δασκάλου που θα διδάξει τη θεατρική αγωγή είναι να στοχεύει στη σωστή άρθρωση και εκφορά του

¹⁰⁵ Τσιάρας Α. (2014), *Η αναπτυξιακή διάσταση της διδακτικής του δράματος στην εκπαίδευση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ.65-66.

λόγου που οδηγεί στον διάλογο και στην ομιλία , στη παραγωγή φωνής κ.ά. Επίσης, ο εκπαιδευτικός όπου δύναται καλό είναι να απέχει έτσι ώστε να δίνει χώρο στα παιδιά να εκφραστούν ελεύθερα διότι στόχος του μαθήματος δεν είναι η διδασκαλία και η μόρφωση αλλά η διασκέδαση, η ψυχαγωγία, η διαπαιδαγώγηση κτλ.

Επιπρόσθετα, θα ήταν αρκετά ωφέλιμο ο εμψυχωτής να μην εμμένει στις βασικές μεθόδους διδασκαλίας αλλά αντιθέτως να κάνει χρήση των πολυμέσων στη διδασκαλία του, να δείχνει στα παιδιά θεατρικές παραστάσεις, συνεντεύξεις από ανθρώπους του θεάτρου, μαγνητοφωνημένα αποσπάσματα από θεατρικά έργα και ότι άλλο εκείνος επιθυμεί και το βασικότερο ο εκπαιδευτικός πρέπει να παρακινεί τους μαθητές του να πηγαίνουν στο θέατρο είτε οικογενειακώς είτε μόνοι τους, να βλέπουν κάθε είδους θεατρικές παραστάσεις, να σχολιάζουν και να κρίνουν διότι μόνο έτσι θα μάθουν πιο αποτελεσματικά εάν έρθουν σε επαφή οι ίδιοι με το αντικείμενο του μαθήματός τους.

Ολοκληρώνοντας, λοιπόν, ο Νηπιαγωγός στην αρχή και έπειτα ο δάσκαλος στις ακόλουθες τάξεις αντιλαμβάνονται πόσο σημαντικό και ωφέλιμο είναι να ενταχθεί το θεατρικό παιχνίδι στο πρόγραμμα σπουδών και πάντα πρέπει να πράττουν με παιδαγωγική ευαισθησία και καλλιτεχνική διάθεση. Να σημειωθεί επίσης ότι η τελική αξιολόγηση διαφέρει σε σχέση με την αξιολόγηση των υπόλοιπων μαθημάτων καθώς ο διδάσκων έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει ποικίλλα κριτήρια αξιολόγησης όπως είναι για παράδειγμα η συμμετοχή του μαθητή στη παραγωγή του καλλιτεχνικού προϊόντος, η ικανότητα έκφρασης και επικοινωνίας με βάση τους θεατρικούς κώδικες, η ενεργός συμμετοχή του μαθητή σε παρόμοιες εκδηλώσεις της τάξης, το γενικότερο ενδιαφέρον και ευαισθησία για το θέατρο και τις τέχνες κτλ. Με την αξιολόγηση του ο εκπαιδευτικός ενισχύει στους μαθητές του τη συμπάθειά τους για το μάθημα της θεατρικής αγωγής υλοποιώντας έμπρακτα το κύριο στόχο της ένταξης και εισαγωγής και διδασκαλίας του στο σχολείο όπου είναι η κοινωνικοποίηση των μαθητών και η ψυχοπνευματική τους καλλιέργεια.

Επομένως, είναι υποχρέωση του εκπαιδευτικού να σέβεται και να λειτουργεί με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των μαθητών του και να τις αξιοποιεί όσο το δυνατό καλύτερα, όπως επίσης οφείλει να προσαρμόσει το τρόπο διδασκαλίας του στις απαιτήσεις του μαθήματος. Τέλος σημαντικό θεωρείται το γεγονός ο εμψυχωτής εκτός από την εκπαίδευση των παιδιών πρέπει να πετύχει το «δέσιμο» της ομάδας καθώς ο

ρόλος του είναι πολλαπλός αφού είναι οργανωτής, δάσκαλος, σκηνοθέτης, συν-δημιουργός, παρατηρητής, υποστηρικτής κ.ά. Θεωρείται αυτός ο οποίος προγραμματίζει και δημιουργεί με ακρίβεια τις δραστηριότητες πάντα με βάση τις ιδιαιτερότητες τις κάθε ηλικίας και της κάθε ομάδας. Ο εκπαιδευτικός του θεάτρου επιλέγει διάφορες ασκήσεις και σχεδιάζει το μάθημά του όπως επιθυμεί εκείνος ανάλογα με το θέμα και τις δυνατότητες της ομάδας του¹⁰⁶

2.3 Το Δραματικό παιχνίδι και το δράμα στην εκπαίδευση

«Το δράμα δε περιγράφει το τρόπο που οι άνθρωποι βλέπουν τη ζωή, αλλά είναι ο τρόπος με τον οποίο οι ίδιοι ζούν και συμπεριφέρονται»¹⁰⁷

Το παιχνίδι εντάχθηκε στην εκπαίδευση τέλος 19^{ου} με αρχές 20^{ου} αιώνα και ασχολήθηκαν μαζί του σε μεγάλο βαθμό διάφοροι φιλόσοφοι, παιδαγωγοί, ψυχολόγοι καθώς θεωρήθηκε βασικό στοιχείο για την διαδικασία της κοινωνικοποίησης και της αντίληψης του κόσμου. Αξιοπρόσεκτο θεωρείται το γεγονός ότι στους νόμους του Πλάτωνα το παιχνίδι συσχετιζόταν με την ένταξη των παιδιών στην κοινωνία αλλά και στον Αριστοτέλη το παιχνίδι θεωρείται ως κάτι «εν δυνάμει» ανατρεπτικό της κοινωνικής τάξης.¹⁰⁸ Πιο συγκεκριμένα το εκπαιδευτικό δράμα έκανε την εμφάνιση του τη δεκαετία του 60' με 90' και χαρακτηριζόταν ως μια μορφή τέχνης η οποία εστιάζει στην κοινωνική ζωή του ανθρώπου. Μάλιστα η διδακτική του δράματος βοήθησε μαθητές οι οποίοι αντιμετώπιζαν μαθησιακές δυσκολίες όπως επίσης χρησιμοποιήθηκε και ως εργαλείο διαθεματικής προσέγγισης για τη διδασκαλία μαθημάτων του δημοτικού¹⁰⁹.

Αρκετοί ήταν οι εκπαιδευτικοί από των βαθμίδων της εκπαίδευσης οι οποίοι επιθυμούσαν να ασχοληθούν με την διδασκαλία του δράματος, αξίζει μάλιστα να αναφερθεί ότι ο Henry Cook, η Harriet Finlay- Jonson και άλλοι παιδαγωγοί ασχολήθηκαν με την διδασκαλία του δράματος στην εκπαίδευση. Μάλιστα η άποψη της Harriet Finlay- Jonson είναι ότι η πιο κρίσιμη ηλικία για να διαπαιδαγωγηθεί το

¹⁰⁶ Γκόβας Νίκος (2003), *Για ένα νεανικό δημιουργικό θέατρο*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα, σ.17-18.

¹⁰⁷ Τσιάρας, Α. (2014). *Αναπτυξιακές μορφές της διδακτικής του θεάτρου στην εκπαίδευση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

¹⁰⁸ Τσιάρας. Αστέριος (2014). *Η αναπτυξιακή διάσταση της διδακτικής του δράματος στην εκπαίδευση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ.91.

¹⁰⁹ Ο.π, σ.22-23.

παιδί κατάλληλα θεωρείται η παιδική ηλικία. Άλλες θεωρίες σχετικά με το εκπαιδευτικό δράμα είναι του Peter Slade ο οποίος ήταν ο πρώτος που διαχώρισε το παιδικό δράμα από το θέατρο των μεγάλων και έδωσε βάση στις δημιουργικές ικανότητες καθώς επίσης ήταν σημαντική προσωπικότητα στο χώρο του δράματος στην εκπαίδευση και ασχολήθηκε με τη δραματοθεραπεία και με το παιδικό δράμα, μάλιστα εισήγαγε τη δεκαετία του 50' το «παιδικό δράμα» στο οποίο εμφανίζονται δυο ποιότητες: Η μια είναι η ειλικρίνεια δηλαδή η ταύτιση του παιδιού με τον ρόλο που υποδύεται χωρίς προσποιήσεις και η άλλη είναι η απορρόφηση στην οποία το παιδί εστιάζει αποκλειστικά και μόνο σε αυτό που κάνει και δεν επηρεάζεται από το κοινό.¹¹⁰ Επίσης ο Peter Slade προσέγγισε το εκπαιδευτικό δράμα ως μια σπουδαία μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης ξεχωριστή από το θέατρο όπως επίσης παρατηρεί πως το δράμα μπορεί να είναι η συνέχεια του συμβολικού παιχνιδιού και μαζί με την κίνηση και τη μουσική συντελεί στη δημιουργία της έμπνευσης του παιδιού το οποίο θα εκφράσει με τον λόγο και την κίνηση και επηρεασμένος από το Rousseau πιστεύει ότι βασικό μέλημα των εκπαιδευτικών είναι να στοχεύσουν στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών.¹¹¹

Στη συνέχεια, ο Brian Way ήταν από τους πρώτους που όρισαν τη διαφορά ανάμεσα στο δράμα και το θέατρο και όρισε ότι το θέατρο επικεντρώνεται στην επικοινωνία του ηθοποιού και του κοινού σε αντίθεση με το δράμα το οποίο στοχεύει στην εμπειρία μεταξύ των συμμετεχόντων και όχι τόσο στην επικοινωνία με το κοινό, επίσης πιστεύει ότι σε αντίθεση με το θέατρο το οποίο απευθύνεται σε συγκεκριμένη ομάδα παιδιών το δράμα απευθύνεται σε όλα τα παιδιά καθώς και ότι το δράμα συμβάλλει στην προσωπική ανάπτυξη και στην συναισθηματική ωρίμανση του παιδιού. Επίσης ο Richard Courtney θεωρεί ότι το δράμα στην εκπαίδευση συμβάλλει στη βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος, και ο Augusto Boal πιστεύει, επίσης, ότι όταν στο δράμα αλληλεπιδρά ο πραγματικός και φανταστικός κόσμος τότε το άτομο μπορεί να γίνει ο καλύτερος παρατηρητής του εαυτού του. Η Dorothy Heathcote εισάγοντας το εκπαιδευτικό δράμα έδωσε βάση στη διδακτική – μαθησιακή διάσταση του δράματος στην εκπαίδευση καθώς θεωρεί ότι το δράμα δεν στοχεύει στην ατομικότητα και ότι τα παιδιά πρέπει να δούν πρώτα προς τα έξω και στην συνέχεια να εστιάσουν προς τον εαυτό τους επίσης η Heathcote αντλεί από τη μέθοδο του

¹¹⁰ Αυδή Α, Χατζηγεωργίου Μ. (2007), *Η Τέχνη του δράματος στην εκπαίδευση*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα, σ.23.

¹¹¹ Slade Peter (1980), *Child Drama*, Hodder and Stoughton, London, σ. 114.

Στανισλάφσκι έννοιες όπως είναι η πίστη, η ταύτιση και η αλήθεια και επηρεασμένη από την πρακτική του επαγγελματικού θεάτρου,¹¹² άσκησε σπουδαία και σημαντική επιρροή στη διδασκαλία του δράματος και προσέγγισε το εκπαιδευτικό δράμα ως μέσο καλλιέργειας στα παιδιά με σκοπό την κατανόηση του κόσμου που ζούν.¹¹³

Τέλος, η Cecily O' Neill εισάγει τον όρο *προκείμενο* με τον οποίο θεωρεί ότι το δράμα δεν μπορεί να αρχίσει από το τίποτα αλλά μπορεί να έχει ως έναυσμα μια λέξη, ένα κείμενο, ένα χαρακτήρα. Το προκείμενο εκτός από ένα ερέθισμα περιέχει τον τόπο, τον χρόνο, τις καταστάσεις καθώς, είναι βασικό για να δημιουργηθεί ένα δραματικό κείμενο καθώς πιστεύει οι τέχνες πρέπει να υπάρχουν στα σχολεία καθώς και ότι το δράμα βοηθάει στη μάθηση.¹¹⁴

Προχωρώντας διαπιστώνουμε ότι το σύμπαν του παιχνιδιού είναι ένας κλειστός μικρόκοσμος με περιορισμούς, μέσα από τον οποίο επικρατούν κανόνες και γίνεται σε ακριβή χωρικά (δρόμος, σκηνή, κ.α) και χρονικά πλαίσια. Γενικότερα ο πολιτισμός μας στηρίζεται στο παιχνίδι μέσω της φαντασίας και της διαχρονικής γοητείας όπου ο άνθρωπος καταφέρνει να αποφύγει τη μονοτονία καθώς και τη βιαιότητα της φύσης του όπως επίσης και τις αιτιοκρατικές του δεσμεύσεις. Όλων των ειδών παιχνίδια έχουν στόχο να δημιουργήσουν ίσες ευκαιρίες μεταξύ των παιδιών και ένα κλίμα ισότητας.¹¹⁵ Είναι ευρέως διαδεδομένο πως το παιχνίδι ως τεχνική και θεωρητική έννοια κατέχει κεντρική θέση στο αισθητικό και ιδεολογικό πρόγραμμα των πρωτοποριακών ρευμάτων όπως είναι του υπερρεαλισμού, του μοντερνισμού, της πρωτοπορίας και του ντανταϊσμού.¹¹⁶ Με τη δραματοποίηση λοιπόν το παιδί ανακαλύπτει, επινοεί και γίνεται ικανό να κινητοποιεί και να αποδεσμεύει συγκινήσεις καθώς εξωτερικεύει με τη δύναμη της δημιουργικότητας άγχη, φόβους, επιθυμίες, φαντασιώσεις και όνειρα.

Έτσι λοιπόν το δραματικό παιχνίδι συμβαίνει από τη στιγμή που το παιδί διαλέγει έναν ρόλο και με σύμμαχο τη φαντασία του μετατρέπεται σε κάποιον άλλο. Επιπλέον

¹¹² Τσιάρας, Αστέριος (2014). *Η αναπτυξιακή διάσταση της διδακτικής του δράματος στην εκπαίδευση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ. 54.

¹¹³ Ο.π., σ.26-29.

¹¹⁴ Huizinga J. (1989), *Ο άνθρωπος και το παιχνίδι*, εκδ. Γνώση, Αθήνα.

¹¹⁵ Κωτόπουλος Η. Τ. , « Από την ανάγνωση στη λογοτεχνική ανάγνωση και την παιγνιώδη διάθεση της δημιουργικής γραφής » (Από την επιμορφωτική ημερίδα «Εκπαίδευση και Φιλαναγνωσία», η οποία διοργανώθηκε από την 4η και 5η Περιφέρεια Π.Ε.Ν. Πέλλας, στις 7 Απριλίου 2011 και συμπεριλήφθηκε στο βιβλίο Τα Ετεροθαλή, εκδ. Ίων, Αθήνα 2011), σ13 (Ημερομηνία πρόσβασης: 13/6/2022) <http://users.uowm.gr/tkotopou/index.php/home-gr/8-greek-language/75-publication-062>.

¹¹⁶ Lyotard, J F (1988), *Η Μεταμοντέρνα Κατάσταση, Προλεγόμενα* Θ. Γεωργίου, μτφρ. Παπαγιώργης Κ., Γνώση, Αθήνα.

το δραματικό παιχνίδι και το εκπαιδευτικό δράμα έχουν ομοιότητες με τα γεγονότα της πραγματικής ζωής, διότι όταν τα παιδιά εισβάλλουν στον κόσμο της φαντασίας δεν ξεχνούν ότι ο πραγματικός κόσμος συνεχίζει να υπάρχει. Επιπλέον μια διαφορά ανάμεσα στο δραματικό παιχνίδι και στα παιχνίδια γενικότερα είναι ότι στο δραματικό παιχνίδι δεν υπάρχουν σαφή όρια ανάμεσα στην πραγματικότητα και στη φαντασία. Το δραματικό παιχνίδι βοηθάει τα παιδιά να λειτουργούν ομαδικά, να λύνουν ορισμένα προβλήματα, να πετυχαίνουν ορισμένους στόχους κ.ά. Όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω ο Vygotsky υποστηρίζει ότι τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας έχουν μια δική τους διάλεκτο για να διαμορφώσουν τη δράση τους¹¹⁷, «*Το παιδί πάντα ξεπερνάει το μέσο όρο της ηλικίας του και πηγαίνει πέρα από την καθημερινή του συμπεριφορά και θαρρείς γίνεται ένα κεφάλι ψηλότερο.*»¹¹⁸ Ακόμα πιστεύει ότι το παιχνίδι είναι πολύ σημαντικό για να αναπτυχθεί το παιδί νοητικά όπως επίσης είναι και ένα μεταβατικό στάδιο προς την αφηρημένη σκέψη.¹¹⁹

Η δραματοποίηση των ιστοριών από τα παιδιά στην τάξη μετατρέπει το αφηγηματικό κείμενο σε διάλογο και με την αξιοποίηση των θεατρικών τεχνικών τους παρέχεται η ευκαιρία να δημιουργήσουν, να μελετήσουν τη συμπεριφορά των ρόλων, των σκέψεων και των χαρακτήρων και έτσι με την εμπλοκή τους στις δραματικές καταστάσεις να αξιολογήσουν τη δράση τους. Άλλωστε κύριο στοιχείο του θεάτρου είναι να εφαρμοστεί στην εκπαίδευση το παιχνίδι ρόλων το οποίο είναι μια φανταστική κατάσταση στην οποία τα παιδιά μέσω ενός ρόλου έχουν την ευκαιρία να συνεργαστούν και να πειραματιστούν.¹²⁰ «*Η Δραματοποίηση στο σχολείο έχει μεγάλη ιστορία. Κάθε δομή της κοινωνίας δημιούργησε το θέατρό της μέσω κάποιων συμμετοχικών τελετουργιών οι οποίες με το πέρασμα των χρόνων μετατράπηκαν σε δρώμενα. Με τον καιρό όμως συνέχισαν διαφορετικά, με τους λεγόμενους θιάσους, όπου ως συνέχεια αυτών είναι το δράμα δηλαδή το σημερινό μας θέατρο.*» Τα παιδιά κάνουν δραματοποίηση σε ένα κείμενο όταν το μελετούν, το αναλύουν διεξοδικά, του δίνουν ζωή, ασχολούνται με τις δραματικές δομές του καθώς το κάνουν και παραστάσιμο. Υπάρχει δηλαδή ένα στάδιο επεξεργασίας στο οποίο τα παιδιά δουλεύοντας σε ομάδες επεξεργάζονται το υλικό, κάνουν αυτοσχεδιασμό με στόχο να παιχτεί, και ειδικότερα

¹¹⁷ Τσιάρας. Αστέριος (2014). *Η αναπτυξιακή διάσταση της διδακτικής του δράματος στην εκπαίδευση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ.138.

¹¹⁸ Vygotsky L.s (1997), *Νους στην Κοινωνία*, εκδ. Gutenberg, μτφρ. Μπιμπου Άννα, Αθήνα, σ.172.

¹¹⁹ Vygotsky L. (2000), *Νους στην κοινωνία, η ανάπτυξη των ανώτερων ψυχολογικών διαδικασιών*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, σ.157-175.

¹²⁰ Παπαδόπουλος Σίμος (2010), *Παιδαγωγική του Θεάτρου*, έκδοση ιδίου, Αθήνα, σ.231-234,245.

τα παιδιά του νηπιαγωγείου έχουν στη μνήμη τους το έργο οπότε το παίζουν χωρίς να μεσολαβήσει το στάδιο της γραφής. Έτσι, τα παιδιά καταλαβαίνουν τι είναι γλώσσα και έκφραση διότι αυτά τους δόθηκαν για να μάθουν να διαβάζουν όπως επίσης μπορούν να κατανοήσουν ικανοποιητικά και τον λόγο.¹²¹ Ιδιαίτερα σημαντικός θεωρείται ο ορισμός που δίνει ο Leon Chancerel για τα δραματικά παιχνίδια ο οποίος θεωρεί: «*Τα δραματικά παιχνίδια θα γίνουν παιχνίδια ικανά να προσφέρουν στα παιδιά την ευκαιρία να εξωτερικεύσουν τα συναισθήματά τους μέσω της φωνής και της κίνησης καθώς και τις προσωπικές τους παρατηρήσεις και τα συναισθήματά τους.*»¹²²

Είναι αλήθεια ότι ο στόχος των δραματικών παιχνιδιών είναι η βελτίωση του χαρακτήρα και του πνεύματος, των παιδιών καθώς και να δώσει ο εκπαιδευτικός στα παιδιά τρόπους έκφρασης. Να σημειωθεί επίσης ότι στο θέατρο παρατηρούμε την σωματική, την προφορική, την κινητική και τη δραματική έκφραση, ενώ για κάποιο καιρό το «δραματικό παιχνίδι» αντικατέστησε τη «δραματική έκφραση» και καθώς ανανεώνονταν οι νέες παιδαγωγικοί μέθοδοι, μελετιόταν πώς θα αναπτυχθεί και θα εμπλουτιστεί η έκφραση. Το δραματικό παιχνίδι λοιπόν με την μεγάλη εξέλιξη που γνώρισε έγινε από τα πιο βασικά παιχνίδια έκφρασης και αυτοσχεδιασμού του θεάτρου καθώς κράτησε την απαραίτητη απόσταση από το θέατρο έτσι ώστε να μην ταυτιστεί μαζί του αλλά να δέχεται επιρροές. Έτσι, το δραματικό παιχνίδι είναι μια πρακτική του θεάτρου όπου σκοπός του είναι να κάνει τα παιδιά να γνωρίσουν καλύτερα το θέατρο, ν' αποκτήσουν επαφή μεταξύ τους καθώς και με τις εκφραστικές και δημιουργικές τους ικανότητες.

Αξιοπρόσεκτο θεωρείται το γεγονός ότι το δραματικό παιχνίδι συμβάλλει στο να γνωρίσουν τα παιδιά καλύτερα το θέατρο και γενικότερα να εκφράζονται θεατρικά, να δημιουργούν θεατρικά σενάρια διότι το δραματικό παιχνίδι είναι παιχνίδι κι έτσι είναι όμοιο με τη παιδική παράσταση και τη δουλειά του ηθοποιού, είναι δράση όπως ακριβώς η παράσταση και το κείμενο του θεάτρου και αξιολογεί την έκφραση απ' όσους εμπλέκονται σε αυτό.¹²³

Ολοκληρώνοντας λοιπόν κατανοεί κανείς ότι το δραματικό παιχνίδι περιέχει στοιχεία του θεάτρου αφού περιέχει την κατανόηση, την εξερεύνηση και την χρήση

¹²¹ Φραγκή Μ. (2011), *Η σκηνική πράξη στο σχολείο*, Editions Bardy, Cairo, σ. 37-38, 55-56.

¹²² Chancerel L. (1953), *Le théâtre et la jeunesse*, Bourrelrier, Paris, σ.5.

¹²³ Beauchamp Hélène (1998), *Τα παιδιά και το δραματικό παιχνίδι : εξοικείωση με το θέατρο*, μτφρ. Ελένη Πανίτσκα, πρόλογος Θόδωρος Γραμματάς, Αθήνα: Τυπωθήτω, σ.77.

σκηνικών στοιχείων θεωρείται θεατρική υπόθεση. Επομένως το θεατρικό και το δραματικό παιχνίδι στοχεύουν στον πειραματισμό και στην εξερεύνηση, ενεργοποιούν τα στοιχεία μιας ίδιας καλλιτεχνικής γλώσσας, μειώνουν τις αποστάσεις και τους δισταγμούς, κ.ά.¹²⁴ Σημαντικό θεωρείται το γεγονός ότι τα παιδιά γνωρίζοντας καλύτερα τον κόσμο του δράματος βελτιώνονται ως προς την κατανόηση του κόσμου όπως επίσης και στις ενέργειες της πραγματικής τους ζωής. Το παιδί μέσω του παιχνιδιού σχεδιάζει, οργανώνει και αξιολογεί τις ιδέες του. Η δραματοποίηση στο θεατρικό παιχνίδι συμβάλλει στο να κατανοήσει το παιδί καλύτερα το ρόλο του καθώς και στη διαμόρφωση της ηθικής αγωγής του.¹²⁵ Τα παιδιά με το δραματικό παιχνίδι καλλιεργούν τις νοητικές και τις φυσικές τους δεξιότητες, σε σχέση με τους ενήλικες οι οποίοι με το θέατρο επανακαθορίζουν το νόημα της ζωής τους.¹²⁶

2.5 Συνεργασία Δημιουργικής γραφής και Θεάτρου στην εκπαίδευση

Η Δημιουργική γραφή αλλά και το θέατρο στην εκπαίδευση δεν είναι δύο διαφορετικά αντικείμενα και έχουν μια σχέση αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης. Η επικοινωνία του λόγου και η δημιουργικότητα καλλιεργούνται από τη δραματική τέχνη στην εκπαίδευση. Επίσης η δραματική τέχνη προτρέπει τους μαθητές μιλούν, να εκφράζουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους σε όλη την τάξη καθώς ο εκπαιδευτικός δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές μέσα από το ρόλο να μιλήσουν ή να γράψουν επίσης η δραματική τέχνη βοηθάει τους μαθητές να κατανοήσουν συμβολισμούς καθώς και να δημιουργήσουν νέα σενάρια και φανταστικούς χαρακτήρες. Κάπως έτσι εισάγεται και η Δημιουργική γραφή κατά την οποία εμφανίζεται η ανάγνωση και η γραφή με παιγνιώδη τρόπο.¹²⁷ Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η γραφή μέσα από το θεατρικό παιχνίδι και τους αυτοσχεδιασμούς είναι ικανή να γίνει μέρος της δραματικής τέχνης στην εκπαίδευση. Στο μάθημα της θεατρολογίας η σχολική τάξη μεταμορφώνεται σε μια θεατρική σκηνή και η φαντασία που έχουν οι μαθητές είναι ικανή για τη δημιουργία ενός κειμένου. Όπως έχει προαναφερθεί η

¹²⁴ Ό.π, σ.63-75.

¹²⁵ Τσιάρας, Αστέριος (2014). *Η αναπτυξιακή διάσταση της διδακτικής του δράματος στην εκπαίδευση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ.100.

¹²⁶ Doyle Clar (1993), *Raising Curtains on Education: Drama as a Site for Critical Pedagogy*, Bergin and Garvey, Westport, σ.45 Τσιάρας, Ό.π Αστέριος (2014). *Η αναπτυξιακή διάσταση της διδακτικής του δράματος στην εκπαίδευση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ.107.

¹²⁷ Χαραλάμπη Α. (2017), *Δραματική Τέχνη με στόχο τη Δημιουργική Γραφή: Μια έρευνα σε μαθητές/τριες Ε΄τάξης Δημοτικού Σχολείου*. Ναύπλιο: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σχολή Καλών τεχνών.

δημιουργική γραφή αλλά και η δραματική τέχνη έχουν κοινό στόχο την απελευθέρωση της έκφρασης του παιδιού, τον παιγνιώδη χαρακτήρα, να ενθαρρύνουν τη δημιουργικότητα, την αυτοέκφραση και τον αυθορμητισμό. Έτσι δημιουργείται στο παιδί ένα κλίμα ασφάλειας και εμπιστοσύνης και έτσι μπορεί και στη δημιουργική γραφή και στο θεατρικό παιχνίδι το παιδί να εκφράζει τις σκέψεις και τα συναισθήματα του ελεύθερα και στη συνέχεια να δραματοποιήσει τις προσωπικές του ιστορίες και να πεί η να γράψει μια δική του ιστορία. Αξιοσημείωτο θεωρείται το γεγονός ότι το παιδί με το θεατρικό παιχνίδι αλλά και με τη δημιουργική γραφή αναζητά τρόπους να εκφράζεται καθώς απελευθερώνεται και δίνει μορφή στα συναισθήματά του, έτσι δημιουργείται μια γραφή με το δικό του προσωπικό ύφος και η ελευθερία που υπάρχει και στη δημιουργική γραφή αλλά και στο θεατρικό παιχνίδι δίνει την ευκαιρία στο κάθε παιδί να εκφράσει την ιστορία του όπως εκείνο επιθυμεί είτε δηλαδή γράφοντας σε ένα χαρτί είτε αφηγώντας πάνω σε μια σκηνή.¹²⁸

Επιπλέον η δημιουργική γραφή και η δραματική τέχνη έχουν κοινά στοιχεία όσον αφορά τον αυτοσχεδιασμό, τη φαντασία και τη δημιουργική έκφραση. Όπως και στο θέατρο όπου το παιδί βρίσκεται σε έναν διαρκή πειραματισμό με τη φανταστική δράση και τη πλοκή της ιστορίας, έτσι και στην δημιουργική γραφή όπου το παιδί προσπαθεί μέσω των λέξεων να πλάσει χαρακτήρες, να πειραματιστεί και να αποτυπώσει πάνω σε ένα χαρτί ή στη σκηνή φανταστικά η πραγματικά γεγονότα. Με τις λέξεις το παιδί αντιλαμβάνεται ότι μπορεί να δημιουργήσει τον δικό του κόσμο όπως εκείνο επιθυμεί καθώς έρχεται σε επαφή με τη γλώσσα η οποία αποτυπώνει τον κόσμο όπου περιβάλλεται καθώς επίσης μέσω της γλώσσας δίνει ζωή στις ιδέες του, φωνή στους φανταστικούς ήρωές του και γενικότερα τα παιδιά δημιουργούν μια φανταστική ιστορία σε έναν μη πραγματικό κόσμο όπου τα αντικείμενα, ο χρόνος και ο χώρος έχουν συμβολική σημασία¹²⁹. Ωστόσο το θέατρο αποτελεί είδος λόγου και η Δημιουργική γραφή αποτελεί μέθοδος τεχνικών βελτίωσης του λόγου.

Προχωρώντας διαπιστώνουμε ότι τα παιδιά μπορούν πριν γράψουν την ιστορία τους να την παραστήσουν κιναισθητικά με σκοπό να τη κάνουν πιο ζωντανή όπως επίσης ότι η δραματική τέχνη εξασφαλίζει την ευκαιρία για πολλές φανταστικές

¹²⁸ Κωτσινάς Χ. (2020), *Η Δημιουργική γραφή και θέατρο στην εκπαίδευση: Τεχνικές Θεάτρου του καταπιεσμένου με στόχο τη Δημιουργική γραφή*, (Μεταπτυχιακή εργασία), πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα, σ.43.

¹²⁹ Αυδή, Α., Χατζηγεωργίου, Μ. (2007), *Η τέχνη του δράματος στην εκπαίδευση*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

επικοινωνιακές συνθήκες και φανταστικούς αποδέκτες και διαφορετικές οπτικές ενός θέματος που πρόκειται να γραφτεί. Έτσι όπως έχει προαναφερθεί όταν το παιδί αυτοσχεδιάζει και εκφράζεται ελεύθερα μπορεί μέσα από το θέατρο και τη δημιουργική γραφή να ξαναδημιουργήσει τον κόσμο από την αρχή.¹³⁰ Ακόμη, το παιδί γίνεται πρωταγωνιστής, πειραματίζεται και προσπαθεί να κατανοήσει βιωματικά τη πραγματικότητα καθώς αποκτά αυτοσυνείδηση διότι γνωρίζει την πραγματικότητα γύρω του και παρατηρεί το κόσμο γύρω του εν δράσει. Όπως συμβαίνει και στο θέατρο όπου το παιδί δεν καλείται απλά να παίξει έναν ρόλο αλλά καλείται να τον κατανοήσει εις βάθος έτσι και στην δημιουργική γραφή το παιδί μέσα από τη συμμετοχή του στην ομάδα μαθαίνει να συνεργάζεται, ανακαλύπτει τον εαυτό του με στόχο ένα δημιουργικό αποτέλεσμα καθώς και στη δημιουργική γραφή σκοπός δεν είναι να προκύψει ένα αλάνθαστο κείμενο αλλά αντιθέτως να προκύψει ένα συν άρτιο, τεχνικά εμπνευσμένο, δημιουργικό και αληθινό κείμενο. Επιλογικά το θέατρο μαζί με την Δημιουργική γραφή στην εκπαίδευση παρακινεί να γνωρίσει και να κατανοήσει το παιδί καλύτερα τον εαυτό του και τη συμπεριφορά των άλλων που βρίσκονται γύρω του.¹³¹

¹³⁰ Baldwin, P., & Fleming, K. (2003). *Teaching literacy through drama: Creative approaches*, New Fetter Lane, London.

¹³¹ Κωτσινάς Χ. (2020), *Η Δημιουργική γραφή και θέατρο στην εκπαίδευση: Τεχνικές Θεάτρου του καταπιεσμένου με στόχο τη Δημιουργική γραφή*, (Μεταπτυχιακή εργασία), πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα, σ.43.

3. ΜΕΡΟΣ Β' (Δημιουργικό μέρος)

3.1 Θεατρικά παιχνίδια στο νηπιαγωγείο

«Ο κόσμος είναι μια θεατρική σκηνή και όλοι, άντρες και γυναίκες, απλά ηθοποιοί. Έχουν τις εισόδους τους και τις εξόδους τους. Και ο κάθε άνθρωπος στον καιρό του παίζει πολλούς ρόλους, καθώς οι πράξεις όπου εμφανίζεται είναι οι εφτά ηλικίες »

Ουίλιαμ Σαίξπηρ (Όπως Αγαπάτε, μτφρ. Ρώτας Βασίλης)

Αρχικά για πολλά χρόνια έως και σήμερα έχει διατυπωθεί λανθασμένα η άποψη ότι το θέατρο για παιδιά είναι μόνο η παράσταση ενώ αποτελεί μια δύσκολη και πολύ λεπτομερή διαδικασία η οποία βασίζεται στην ανάγκη του ανθρώπου για δράση καθώς και θέαση του κόσμου. Ο θεατής καλό θα είναι να διακατέχεται από θεατρική παιδεία και να είναι ενεργός και ευαισθητοποιημένος¹³². Στις μέρες μας οι άνθρωποι έχουν πάψει να επικοινωνούν με τα αισθήματά τους και μόνο τα παιδιά διαθέτουν ακόμα αυτό το προσόν γι' αυτό και το θεατρικό παιχνίδι τα βοηθάει να το διατηρήσουν και να μην επικοινωνούν μόνο με τον λόγο.

Πιο αναλυτικά οι άνθρωποι διαλέγουν το θέατρο από την ανάγκη που τους διακατέχει για επικοινωνία, μέσα από έναν ρόλο επικοινωνούν είτε με πρόσωπα πραγματικά είτε με φανταστικά. Το θεατρικό παιχνίδι θεωρείται ένα συμβάν δημιουργικό το οποίο δίνει στα παιδιά μια ικανοποίηση, όπου συμμετέχουν το σώμα η ψυχή και το πνεύμα τους.¹³³ Επίσης το θεατρικό παιχνίδι δεν έχει σκοπό τη δημιουργία της καθιερωμένης σχολικής παράστασης όπου απουσιάζει το προσωπικό στοιχείο. Στην σημερινή κοινωνία η οποία είναι αγχώδης και απαιτητική, το θεατρικό παιχνίδι είναι εκείνο όπου βοηθάει το παιδί να ανακαλύψει τους ορίζοντές του και να βελτιώσει την προσωπικότητά του καθώς και να ξεφύγει από την απαιτητική καθημερινότητα. Ολοκληρώνοντας λοιπόν, όπως παρατηρήσαμε και στο θεωρητικό μέρος, το θεατρικό παιχνίδι είναι απαραίτητο για τα παιδιά όλων των ηλικιών καθώς: Το παιδί εξοικειώνεται με την έννοια της «δημιουργικής πράξης», εκτονώνεται, εμπλουτίζει τις γνώσεις και το λεξιλόγιό του, ενισχύει την αυτοπεποίθησή του, αποδέχεται εύκολα τους περιορισμούς και τα όρια που μπορεί να υπάρξουν στην ομάδα η οποία προκύπτει από την τάξη και το τμήμα, και φυσικά ο δάσκαλος γνωρίζει καλύτερα τον μαθητή.

¹³² Κουρετζής Λάκης (1991), *Το Θεατρικό παιχνίδι (Παιδαγωγική Θεωρία, πρακτική και θεατρολογική προσέγγιση)*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, σ.29.

¹³³ Ό.π., σ.31.

Τέλος, το θεατρικό παιχνίδι δεν περιγράφεται αλλά βιώνεται.¹³⁴ Το θεατρικό παιχνίδι έχει διπλή λειτουργία, από την μια πλευρά είναι παιχνίδι με όλα τα χαρακτηριστικά του, από την άλλη πλευρά είναι θέατρο όπου περιέχει την έννοια της «δράσης». Κατά κύριο λόγο το παιδί συμμετέχει στο θεατρικό παιχνίδι πάντα με την βοήθεια του εμψυχωτή όπου μεταβαίνει από τον φανταστικό κόσμο προς τον ρεαλιστικό κατά κύριο λόγο με την «υπόκριση» και τον «ρόλο» διότι μέσα από αυτά το παιδί απομακρύνεται από τον δικό του χαρακτήρα και αποκτά έναν καινούργιο.¹³⁵

Συνεπώς το θεατρικό παιχνίδι αποτελεί μια διαδικασία που ολοκληρώνεται σε τέσσερις φάσεις οι οποίες είναι οι ακόλουθες:

A' Φάση: Είναι η φάση της απελευθέρωσης στην οποία το παιχνίδι λειτουργεί ως μέσο «απελευθέρωσης» και δημιουργικής έκφρασης.¹³⁶ Στην φάση αυτή το παιδί είναι ο ηθοποιός αλλά και ο σκηνοθέτης, και πρέπει να διώξει τον φόβο της τυχόν αποτυχίας και να εστιάσει στην ελεύθερη έκφρασή του διότι το θεατρικό παιχνίδι είναι μια δραστηριότητα η οποία πρέπει να απελευθερώνει το παιδί και όχι να το κάνει ντροπαλό και ανταγωνιστικό. Σ αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ότι σ αυτή τη φάση το παιδί χαλαρώνει και ηρεμεί από τυχόν εντάσεις που μπορεί να προκύψουν στο σχολείο ή στο οικογενειακό του περιβάλλον, μάλιστα για τα παιδιά του νηπιαγωγείου τα οποία δεν έχουν ακόμα εξοικειωθεί με τον λόγο, έχει τη δυνατότητα με το σώμα του να εκφραστεί και να αποκτήσει μια βαθύτερη και ουσιαστική επαφή με τους συμμαθητές του.¹³⁷ Επίσης αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι η πρώτη φάση είναι μια φάση στην οποία ο εμψυχωτής έχει τη δυνατότητα να αντλήσει αρκετά στοιχεία σχετικά με τα παιδιά.¹³⁸

B' Φάση: Είναι εκείνη της αναπαραγωγής στην οποία το παιδί υιοθετεί έναν ρόλο μέσα από τον οποίο έχει τη δυνατότητα να δείξει είτε αφηρημένα είτε όχι τις εμπειρίες του, τα προσωπικά του βιώματα, τις ανάγκες του κτλ.¹³⁹ Στην παρούσα φάση ο εμψυχωτής μπορεί να ξεκινήσει με έναν αυτοσχεδιασμό και στη συνέχεια να προσπαθήσει να δώσει στα παιδιά τη δυνατότητα να κατανοήσουν τη συμπεριφορά των

¹³⁴ Κουρετζής Λάκης (1991), *Το Θεατρικό παιχνίδι (Παιδαγωγική Θεωρία, πρακτική και θεατρολογική προσέγγιση)*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, σ.34-35.

¹³⁵ Γραμματάς Θεόδωρος (1999), *Διδακτική του θεάτρου*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα, σ.86 .

¹³⁶ Κουρετζής Λάκης (1991), *Το Θεατρικό παιχνίδι (Παιδαγωγική Θεωρία, πρακτική και θεατρολογική προσέγγιση)*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, σ.72.

¹³⁷ Ο.π., σ.74.

¹³⁸ Ο.π., σ. 74.

¹³⁹ Ο.π., σ. 77.

άλλων καθώς και τις συνθήκες διαβίωσής τους όπως επίσης και να γνωρίσουν καλύτερα τον εαυτό τους.¹⁴⁰ Επιπλέον σε όλους τους ρόλους που παίζει το παιδί υπάρχουν παραλλαγές και παρατηρείται και η χρήση των αντικειμένων, για παράδειγμα μπορεί να συνομιλεί με ένα τραπέζι, κρεμάστρα κτλ.

Γ' Φάση: Στην Τρίτη φάση περιλαμβάνεται ο σκηνικός αυτοσχεδιασμός στην οποία το θεατρικό παιχνίδι παίρνει τη μορφή μιας γιορτής, ενός δρώμενου όπου το παιδί εμβαθύνει στο ρόλο του και τον κατανοεί καλύτερα.¹⁴¹ Ο αυτοσχεδιασμός είναι ταυτισμένος με την έννοια της δημιουργικότητας, περιλαμβάνει την έκφραση του αυθορμητισμού των νηπίων καθώς πηγαίνει ένα βήμα πιο πέρα από το κείμενο και εστιάζει στην «απελευθέρωση του σώματος»¹⁴² Το παιδί στη συγκεκριμένη φάση δεν παίζει θέατρο απλώς και μόνο για να παίξει, αντιθέτως παίζει επειδή το επιθυμεί, θέλει να το βιώσει και για να πεί για το πρόσωπο αυτό.¹⁴³ Επίσης η συγκεκριμένη φάση μπορεί να έχει και πολλούς αυτοσχεδιασμούς.

Δ' Φάση: Η τέταρτη και τελευταία φάση η οποία είναι η φάση της ανάλυσης στην οποία το παιχνίδι έχει ολοκληρωθεί και υπάρχει μια συζήτηση ανάμεσα στα παιδιά και τον εμψυχωτή, στην οποία τα παιδιά περιγράφουν την εμπειρία τους από αυτό, λογικοποιούν τα φανταστικά στοιχεία και πραγματικά στοιχεία με σκοπό να ολοκληρωθεί το θέαμα που προηγήθηκε. Αξίζει να μην παραληφθεί το γεγονός ότι για το θεατρικό παιχνίδι δεν απαιτούνται πολλά πράγματα, το μόνο που χρειαζόμαστε είναι ένας χώρος δράσης, όπου αυτός μπορεί να είναι μια σχολική τάξη, ένα δωμάτιο, ένα πάρκο κτλ. όπως επίσης και οι μάσκες και τα κοστούμια μπορεί να προέρχονται από πράγματα που διαθέτει το παιδί στο σπίτι του. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το θεατρικό παιχνίδι λειτουργεί ως μια λύτρωση για τη συνείδηση του παιδιού καθώς πρέπει οπωσδήποτε να υπάρχουν ο λόγος, η κίνηση, η έκφραση, το σώμα και να γίνεται με τη θέληση του παιδιού και όχι από ανάγκη γι' αυτό λοιπόν και δικαίως το θεατρικό παιχνίδι ανήκει στον κλάδο της εκπαίδευσης.

Δραστηριότητες γνωριμίας στο Νηπιαγωγείο

Όπως είναι φυσιολογικό, στην πρώτη συνάντηση παιδιά και δάσκαλοι είναι αμήχανοι και ντροπαλοί, γι' αυτόν τον λόγο η πιο κατάλληλη άσκηση για να

¹⁴⁰ Ό.π., σ. 78,79.

¹⁴¹ Ό.π., σ. 86.

¹⁴² Παπαδόπουλος Σ. (2010), *Παιδαγωγική του θεάτρου*, έκδοση του ίδιου, Αθήνα, σ.69-70.

¹⁴³ Ό.π., σ. 87.

ξεκινήσουμε τη δράση μας είναι να γνωρίσουμε και να μάθουμε ο ένας τον άλλον¹⁴⁴. Το ζέσταμα είναι βασικό για την αρχή του θεατρικού μαθήματος- θεατρικού παιχνιδιού διότι βοηθάει τα παιδιά να προετοιμάσουν τη φωνή τους, το σώμα τους, την συγκέντρωσή τους καθώς και να ενεργοποιήσουν τη φαντασία τους¹⁴⁵. Τα παιχνίδια γνωριμίας βρίσκονται στην αρχή του θεατρικού παιχνιδιού και έχουν ποικίλες μορφές καθώς κάποια είναι ομαδικά και ορισμένα είναι ατομικά καθώς και άλλοτε είναι ατομικά και άλλοτε σε ζευγάρια και κάνουν τα παιδιά να νιώσουν άνετα, να γνωριστούν καλύτερα με τα υπόλοιπα παιδιά της ομάδας κ.ά.¹⁴⁶ Ως γνωστόν το θεατρικό παιχνίδι δεν είναι απλή υπόθεση αλλά αντιθέτως είναι ένα σπουδαίο αντικείμενο που διευκολύνει το παιδί και το προετοιμάζει και για τα υπόλοιπα μαθήματα, να δέχεται πιο εύκολα την επιτυχία καθώς και την αποτυχία του να μάθει να κρίνει κτλ. όπως επίσης διευκολύνεται και ο δάσκαλος να γνωρίσει καλύτερα τους μαθητές του εάν εκείνοι είναι πιο ελεύθεροι και εκφραστικοί: όταν είναι η ώρα του θεατρικού παιχνιδιού τότε δεν υπάρχει το τυποποιημένο κλίμα μιας τάξης αλλά αντιθέτως υπάρχει το κλίμα μιας ομάδας, η οποία δεν έχει σκοπό τους ανταγωνισμούς αλλά τη σωματική και ψυχική απελευθέρωση του ανθρώπου καθώς και τη μετάδοση γνώσεων. Σ' αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι το θεατρικό παιχνίδι παρουσιάζει αρκετές διαφορές από τη θεατρική παράσταση διότι στη θεατρική παράσταση το παιδί δεν διατηρεί το προσωπικό του στοιχείο αλλά κυριαρχείται από τη μίμηση και την τυποποιημένη κίνηση πράγμα που δεν συμβαίνει στο θεατρικό παιχνίδι.

1^η Δραστηριότητα

Περιγραφή Δραστηριότητας: Το κάθε παιδί παρουσιάζεται στους υπόλοιπους λέγοντας το όνομά του το οποίο είναι πολύ σημαντικό στοιχείο για την ταυτότητά τους καθώς και την ιστορία του ονόματός του. Αφότου όλοι έχουν πεί το όνομά τους και την ιστορία τους ο εμψυχωτής ξανά βάζει τα παιδιά να το ξανά πούν με παραλλαγές (Γελαστά, ψιθυριστά, συλλαβιστά, τραγουδιστά κ.ά.). Στο τέλος μπορούν να επαναλάβουν το κάθε όνομα και όλα τα παιδιά μαζί (Χαρούμενα, νυσταγμένα, θυμωμένα κ.ά.)

Υλικά: -

¹⁴⁴ Παπαθανασίου Α. Μπασκλαβάνη Ο. (2001), *Θεατροπαιχνίδια*, εκδ. Κέδρος Αθήνα, σ.19.

¹⁴⁵ Γκόβας Νίκος (2003), *Για ένα νεανικό δημιουργικό θέατρο*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα, σ.21.

¹⁴⁶ Βελογιάννη Ελευθερία (2007), *Θέατρο εν τάξει (παιχνίδια θεάτρου για παιδιά προσχολικής ηλικίας και πρώτης σχολικής ηλικίας)*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, σ.60.

Στόχοι: Ακρόαση και αναγνώριση του άλλου, αυτοσυγκέντρωση όλων των μελών της ομάδας, άσκηση της μνήμης για άμεση «λειτουργία»

2^η Δραστηριότητα

Περιγραφή Δραστηριότητας: Κινούμαστε ελεύθερα στο χώρο. Ο Εμπυχωτής χτυπάει ρυθμικά το όργανο που έχει και κάθε παιδί λέει το όνομά του σύμφωνα με τον ήχο του οργάνου που μπορεί να είναι: Αργά- γρήγορα, χαρούμενα- λυπημένα, δυνατά- συλλαβιστά κ.ά.

Υλικά: Τύμπανο ή ντέφι

Στόχοι: Φυσική προθέρμανση, Αποβολή της έντασης

3^η Δραστηριότητα:

Περιγραφή Δραστηριότητας: Έτερο παιχνίδι γνωριμίας είναι το γνώριμο παιχνίδι με τη μπάλα, όπου ο εμπυχωτής πετά σε κάθε παιδί τη μπάλα και το παιδί λέει το όνομά του και το αγαπημένο του χρώμα ή φαγητό ή παραμύθι. Το παιχνίδι ολοκληρώνεται όταν πούν όλα τα παιδιά το όνομά τους.

Υλικά: Μπάλα

Στόχοι: Αυτοσυγκέντρωση της ομάδας, Λεκτικός συντονισμός, κοινή συγκέντρωση

Θεατρικά παιχνίδια στο Νηπιαγωγείο

Ως έναρξη πριν από τα παιχνίδια τα παιδιά ζωγραφίζουν κάτι συγκεκριμένο με το θέμα που θα κάνουν ή και ελεύθερο, στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός μαζεύει τα παιδιά σε κύκλο. Εάν επιθυμεί ο δάσκαλος μπορεί να αρχίσει το μάθημα με κάποιο τραγούδι της αρέσκειάς του και στην συνέχεια να πάρει παρουσίες και να ρωτήσει τα παιδιά τι κάνουν, τα νέα τους, πως πέρασαν στο σχολείο και αν είναι καλά.

1^η Δραστηριότητα «Γλύπτες και αγάλματα»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Τα παιδιά τοποθετούνται σε δυάδες. Το ένα είναι ο πηλός και το άλλο είναι ο γλύπτης. Ο γλύπτης διαπλάθει το σώμα του συμπαίκτη του για να κάνει ένα άγαλμα όπως θέλει. Το σώμα του παιδιού που γίνεται όπως ο πηλός,

είναι το μέσον της υλοποίησης της φαντασίας. Και τα δύο παιδιά θα κάνουν το καθένα με τη σειρά του τον πηλό και τον γλύπτη.

Υλικά: -

Στόχοι: Τα παιδιά αποκτούν το αίσθημα της εμπιστοσύνης, επικοινωνούν με τον συμπαίκτη τους¹⁴⁷

2^η Δραστηριότητα «Πάγωμα εικόνας»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Τα παιδιά περπατάνε ελεύθερα στον χώρο με μουσική: Τα χωρίζουμε σε 3άδες ή και παραπάνω αναλόγως πόσα είναι. Όταν σταματήσει η μουσική τα παιδιά κοκαλώνουν σαν αγάλματα φτιάχνοντας όμως μια εικόνα από μέσα στο σπίτι πχ. καθαρίζουν, διαβάζουν κτλ. και με το χτύπημα του τυμπάνου ή άλλου οργάνου ξεπαγώνουν, και οι υπόλοιποι μαντεύουν τι παρουσιάζουν.

Υλικά: Τύμπανο

Στόχοι: Σωματική έκφραση, βελτίωση ακρόασης

3^η Δραστηριότητα «Ο τυφλός»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Τα παιδιά τα χωρίζει η δασκάλα σε δυάδες. Ο ένας κρατάει τον συμπαίκτη του από το χέρι και ο άλλος κλείνει τα μάτια και αφήνει να τον οδηγήσει ο άλλος με το σύνθημα της δασκάλας. Αυτή η εργασία μπορεί να διαρκέσει πέντε λεπτά και οι δύο μπαίνουν στη θέση του άλλου (αντιστροφή ρόλων απαραίτητη). Ο οδηγός πρέπει να έχει εντεινόμενη την προσοχή του.

Υλικά: Ένα μαντίλι για να δέσουν τα μάτια τους τα παιδιά

Στόχοι: Αντίληψη του χώρου, ανάπτυξη εμπιστοσύνης μεταξύ τους, ανάπτυξη αυτοπεποίθησης¹⁴⁸

¹⁴⁷ Dominique Megrier (2001), *100 θεατρικά παιχνίδια για το Νηπιαγωγείο*, εκδ. Ντουντούμη, Αθήνα, σ.75.

¹⁴⁸ Dominique Megrier (2001), *100 θεατρικά παιχνίδια για το Νηπιαγωγείο*, εκδ. Ντουντούμη, Αθήνα, σ.83.

4η Δραστηριότητα « Το χαλασμένο τηλέφωνο»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Τα παιδιά κάθονται το ένα δίπλα από το άλλο και ένα από αυτά μεταδίδει στον διπλανό του ένα μήνυμα (μια λέξη όποια θέλει), ο τελευταίος από τους συμμετέχοντες μεταδίδει το μήνυμα που έλαβε και κατάλαβε από τον διπλανό του και στο τέλος βλέπουμε εάν το μήνυμα είναι το ίδιο με το αρχικό.

Υλικά: -

Στόχοι: Να μεταφερθεί το μήνυμα χωρίς κάποια τροποποίηση, βελτίωση της προσοχής

5η Δραστηριότητα «Ο καθρέφτης μου»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Τα παιδιά αρχίζουν σε ζευγάρια στο χώρο του παιχνιδιού. Απαλή μουσική (Το soundtrack της ταινίας Amelie) Κάθε παιδί στέκεται σε απόσταση περίπου ενός μέτρου από τον συμπαίκτη του. Το ένα από τα δύο παιδιά κάνει πολύ αργά μια σειρά από κινήσεις και το άλλο παιδί απέναντι κάνει τις ίδιες σαν να ήταν ο καθρέφτης του σπιτιού του: αν σηκωθεί το αριστερό χέρι του πρώτου παιδιού , θα σηκωθεί το δεξιό χέρι του άλλου παιδιού που θα αντιγράψει την κίνηση. Απαραίτητο είναι τα παιδιά να κοιτάζονται στα μάτια και να συμμετέχουν όλα.

Υλικά: -

Στόχοι: Ανάπτυξη της σημασίας της παρατήρησης , αίσθηση του χώρου, αυτοσυγκέντρωση, ακρόαση του άλλου με ευαισθησία.

6η Δραστηριότητα « προσοχή στο φανάρι!»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Το κάθε παιδί κάνει ότι οδηγεί στο φανταστικό του αυτοκίνητο με κατεύθυνση την παραλία. Ο εμψυχωτής έχει τρία φανάρια χρώματος κόκκινο, πράσινο, πορτοκαλί. «Οδηγούν» με μουσική και ανάλογα πιο φανάρι εμφανίζει μειώνουν, αυξάνουν την ταχύτητα τους, μένουν στάσιμοι.

Υλικά: Ένα αυτοσχέδιο φανάρι

Στόχοι: Ομαδικότητα, ανάπτυξη της έννοιας του χώρου, εκμάθηση των χρωμάτων

7η Δραστηριότητα «Το πιάσιμο του παπουτσιού»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Ο εμψυχωτής τοποθετεί στο κέντρο της τάξης ένα παπούτσι. Τα παιδιά για αρκετή ώρα πρέπει να παρατηρήσουν καλά τον χώρο για να τον θυμούνται έπειτα περπατούν στον χώρο με κλειστά τα μάτια χωρίς να φοβούνται και πρέπει να βρουν το παπούτσι και να το δώσουν στον δάσκαλό τους.

Υλικά: Ένα παπούτσι

Στόχοι: Εξάσκηση μνήμης αφού προϋποθέτει απομνημόνευση του χώρου, ανάπτυξη εμπιστοσύνης και αυτοπεποίθησης του παιδιού.¹⁴⁹

8η Δραστηριότητα «Ζέστη ή κρύο»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Όλα τα παιδιά κάθονται στην αίθουσα του παιχνιδιού και μόνο ένα βγαίνει από τον κύκλο για να πάει να ψάξει το αντικείμενο που θα έχουν κρύψει οι συμπαίκτες του. Στην προσπάθειά του να το βρει οι συμπαίκτες του οι οποίοι είναι θεατές τον βοηθούν να το βρει λέγοντάς του ζέστη εάν βρίσκεται κοντά και κρύο εάν απομακρύνεται από αυτό

Υλικά: -

Στόχοι: Εμπιστοσύνη στην ομάδα, συνεργασία, ειλικρίνεια, παρατηρητικότητα¹⁵⁰

9η Δραστηριότητα «Από χέρι σε χέρι»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Τα παιδιά είναι καθισμένα σ' έναν κύκλο και ανάμεσά τους βρίσκεται ο ενήλικας ο οποίος δίνει σ' ένα παιδί ένα αντικείμενο (κλειδιά, κοκαλάκι κτλ) κι εκείνο πρέπει να το διαφοροποιήσει από την βασική του λειτουργία και μέσω παντομίμας να δείξει σε τι το μετέτρεψε με βουβή σκηνή. Τα υπόλοιπα παιδιά τον βλέπουν και μαντεύουν τι κάνει. Το αντικείμενο το παίρνουν όλα τα παιδιά και το μετατρέπουν όπως θέλουν ανάλογα με την φαντασία τους.

¹⁴⁹ Dominique Megrier (2001), *100 θεατρικά παιχνίδια για το Νηπιαγωγείο*, εκδ. Ντουντούμη, Αθήνα, σ.51.

¹⁵⁰ Ο.π, σ.106.

Υλικά: Ένα αντικείμενο

Στόχοι: Ανάπτυξη φαντασίας¹⁵¹

10η Δραστηριότητα «Κάνε όπως κάνω εγώ»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Κάθε παιδί έρχεται στη μέση του κύκλου και κάνει μπροστά στα άλλα παιδιά και τη δασκάλα μια χειρονομία σε συνδυασμό με ένα συναίσθημα που του έρχεται στο μυαλό και μπορεί να πεί και μια φράση ή ότι άλλο θέλει. Όλοι οι υπόλοιποι κάνουν ακριβώς ότι κάνει.

Υλικά: -

Στόχοι: Αποδοχή των προτάσεων του άλλου, αποδοχή της αντιγραφής αυτών των προτάσεων, ανάπτυξη της σημασίας της παρατήρησης, εργασία μίμησης.

3.2 Δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής στο νηπιαγωγείο, και το συνταίριασμά τους με δραστηριότητες θεατρικών παιχνιδιών.

Στο Νηπιαγωγείο οι συνομιλίες, τα παιχνίδια σε ομάδες και γενικότερα οι δράσεις μπορεί να αποτελέσουν το έναυσμα για τη δημιουργία κειμένων. Η Δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο βοηθάει τα παιδιά να εμπλουτίσουν και να εκφράσουν τις γνώσεις τους, καθώς και να τις μοιραστούν με τους συμμαθητές τους να αγαπήσουν και να αποδεχτούν την όποια διαφορετικότητά τους όπως επίσης και να αξιοποιήσουν ποικίλλες μορφές παραγωγής κειμένων και επικοινωνίας, και να απελευθερώσουν τη σκέψη τους μέσω της τέχνης. Επιπρόσθετα, θα ήταν ωφέλιμο ο νηπιαγωγός να διατηρεί σε «αρχείο» τις εργασίες των παιδιών και να καταγράφει την εξέλιξή τους. Οι παρακάτω δραστηριότητες πραγματοποιήθηκαν με επιτυχία σε ένα νηπιαγωγείο και αποτελούνται από τρία μέρη, όπου στην αρχή είναι η περιγραφή τους, τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν και τέλος οι στόχοι τους¹⁵². Η ασχολία του παιδιού με διάφορες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής το βοηθάει να εξερευνήσει και να ανακαλύψει τις δυνατότητές του καθώς και τον ίδιο του τον εαυτό και την προσωπικότητά του. Το

¹⁵¹Ο.π, σ.110.

¹⁵² Κωτόπουλος, Η. Τριαντάφυλλος, Βακάλη, Π. Άννα, Ζωγράφου, Μαρία (2013): *Η δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σ.100-103.

παιδί στην προσπάθεια του να περιγράψει το περιβάλλον του και τα βιώματά του, δίνει μορφή σε διάφορες έννοιες κι έτσι ενισχύεται η κριτική του σκέψη και η ελεύθερη έκφρασή του καθώς απελευθερώνεται και η φαντασία του.

Τα νήπια τα οποία συμμετέχουν ενεργά στις δραστηριότητες της δημιουργικής γραφής αξιοποιούν τις εμπειρίες τους ως πηγή δράσης και μάθησης διότι τα νήπια έρχονται καθημερινά σε οπτική επαφή στο περιβάλλον τους με οπτικά και γραμματικά σύμβολα: έτσι ό,τι βλέπουν το θυμούνται και αυθόρμητα το χρησιμοποιούν στις δραστηριότητες της Δημιουργικής γραφής οι οποίες στοχεύουν στην ανάγκη τους για επικοινωνία και έτσι μέσα και από τις παρακάτω δραστηριότητες οι δημιουργίες των νηπίων (ζωγραφιές κτλ.) είναι ένα μέσο μάθησης και δημιουργικής έκφρασης.¹⁵³

Το Θεατρικό παιχνίδι και η Δημιουργική Γραφή βαδίζουν σε παράλληλους δρόμους που έχουν ως κοινό σκοπό την αυτόνομη έκφραση και απελευθέρωση των μαθητών καθώς και τη διαμόρφωση μελλοντικών πολιτών που θέλουν να ανακαλύψουν και να δημιουργήσουν μια αλληλέγγυα και ενεργή κοινωνία η οποία θα σέβεται, θα εμπιστεύεται και θα αποδέχεται τον άνθρωπο. Μέσω των δραστηριοτήτων του Θεατρικού παιχνιδιού και της Δημιουργικής Γραφής γεννιούνται νέες ιδέες, ο λόγος γίνεται πιο δημιουργικός, καλλιεργείται στα παιδιά η ανάγκη για έκφραση και δημιουργία, τα οποία στη σχολική σκηνή συζητούν, ακούνε και ζωντανεύουν τις ιστορίες τους με τον λόγο και το σώμα. Μαθαίνουν συνεπώς πως να αντιμετωπίζουν διάφορες καταστάσεις, πως να στηρίζουν τα επιχειρήματά τους, να μετασχηματίζουν τις λέξεις και γενικότερα έρχονται σε επαφή από την ηλικία του νηπιαγωγείου με τις μορφές του λόγου και τις διαφορετικές χρήσεις τις γλώσσας. Ουσιαστικά, δηλαδή, γίνονται οι ίδιοι δημιουργοί μιας ιστορίας όπου η αρχή και το τέλος της καθορίζονται από τους ίδιους και με την βοήθεια του εμψυχωτή. Μαθαίνουν δηλαδή ότι τις ιστορίες τις φτιάχνουμε μόνοι μας είτε με άλλους και πως ο λόγος του καθενός μας έχει τη δική του αξία και μοναδικότητα. Τα παιδιά λοιπόν με τη βοήθεια της Θεατρικής αγωγής και της Δημιουργικής Γραφής εκφράζονται το ίδιο δυναμικά με το σώμα και το λόγο, άλλωστε αυτό είναι και το ζητούμενο της Δημιουργικής Γραφής, το παιδί να βρεί το προσωπικό του λόγο και έκφραση μέσα από το δημιουργικό παιχνίδι.

¹⁵³ Παπαδόπουλος Σ. (2010), *Παιδαγωγική του θεάτρου*, έκδοση του ίδιου, Αθήνα, σ.255

1^η Δραστηριότητα «Παίζοντας με τις λέξεις»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Ο εκπαιδευτικός διαλέγει μερικές εικόνες από κάποια αντικείμενα τα οποία αντιστοιχούν σε σύνθετες λέξεις (Αγγουροσαλάτα, αυτοκινητόδρομος, αεροσυνοδός, θερμοκήπιο). Τα παιδιά βλέπουν τις εικόνες και πρέπει να πούν τι βλέπουν (τη σύνθετη λέξη) και η εκπαιδευτικός γράφει τη λέξη στον πίνακ.ά. Στην συνέχεια χωρίζουμε τα παιδιά σε ίσες ομάδες και η κάθε ομάδα διαλέγει μια από τις λέξεις που υπάρχουν στο τραπέζι και δημιουργεί μια πρόταση πχ. *«Η Μελίνα έχει στο χωριό της πολλά θερμοκήπια, Η αγγουροσαλάτα είναι πολύ υγιεινή κ.ά.»*¹⁵⁴

Υλικά: Καρτέλες- εικόνες

Στόχοι: Να εξοικειωθούν τα παιδιά με τον προφορικό λόγο, να προσπαθήσουν να γράψουν προτάσεις, να μάθουν να αναγνωρίζουν τις σύνθετες λέξεις.

Συνταίριασμα Δημιουργικής Γραφής και Θεατρικού Παιχνιδιού: Με την παραπάνω δραστηριότητα μπορεί να συνδυαστεί η 4η δραστηριότητα του θεατρικού παιχνιδιού: «Το χαλασμένο τηλέφωνο», την οποία μπορούν να πραγματοποιήσουν τα παιδιά με τις παραπάνω σύνθετες λέξεις.

2^η Δραστηριότητα «Παρουσιάζοντας το παιχνίδι μου»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Ο/Η Νηπιαγωγός ζητάει από τους γονείς να φέρουν στο σχολείο ένα παιχνίδι του παιδιού, αφού συγκεντρωθούν όλα τα παιχνίδια, βάζουμε τα παιδιά στην τάξη να καθίσουν σε σχήμα κύκλου με το παιχνίδι τους μπροστά. Τότε περιγράφει με ακρίβεια κάποιο από τα παιχνίδια και τα υπόλοιπα παιδιά προσπαθούν να μαντέψουν ποιανού είναι το παιχνίδι που περιγράφει, το ίδιο γίνεται για όλα τα παιχνίδια.

Υλικά: Ένα παιχνίδι για κάθε παιδί

¹⁵⁴Ο.π, σ.141.

Στόχοι: Να εξασκηθούν τα παιδιά στον λόγο, να είναι πιο σαφή στην περιγραφή των αντικειμένων, να μάθουν να ακούν με προσοχή και να κατανοούν τον συνομιλητή τους.¹⁵⁵

Συνταίριασμα Δημιουργικής Γραφής και Θεατρικού Παιχνιδιού: Αυτή η δραστηριότητα θα μπορούσε να συνδυαστεί με την 9^η Δραστηριότητα από τις δραστηριότητες των θεατρικών παιχνιδιών: «Από χέρι σε χέρι» στην οποία τα παιδιά εφόσον έχουν μαντέψει τα παιχνίδια μεταξύ τους, ύστερα μετατρέπονται και τα ίδια σε αυτό το παιχνίδι με το σώμα τους.

3^η Δραστηριότητα «Το ποίημα που μπορείς να τραγουδήσεις»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Επιλέγουμε ένα ποίημά το οποίο έχει μελοποιηθεί «Του μικρού βοριά», του Οδυσσέα Ελύτη», στην συνέχεια καθόμαστε στον κύκλο και το διαβάζουμε στα παιδιά, όταν τελειώσουμε εξηγούμε στα παιδιά ότι αυτό το ποίημα που μόλις διαβάσαμε έγινε τραγούδι και τους το βάζουμε να το ακούσουν όσες φορές χρειαστεί για να το καταλάβουν. Έπειτα ρωτάμε τα παιδιά τι συναισθήματα ένοιωσαν ακούγοντας το ποίημα.

Υλικά: Το ποίημα

Στόχοι: Να μάθουν να συμμετέχουν σε συζητήσεις και να βελτιώσουν το λόγο τους, να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους, να γνωρίσουν τον συσχετισμό του λόγου με την μουσική, να μάθουν να μένουν σιωπηλή όταν μιλάει κάποιος άλλος ή διαβάζει κάτι.¹⁵⁶

Συνταίριασμα Δημιουργικής Γραφής και Θεατρικού Παιχνιδιού: Αυτή η δραστηριότητα είναι πολύ καλή να συνδυαστεί με την 2^η Δραστηριότητα από τα παραπάνω θεατρικά παιχνίδια: «Πάγωμα εικόνας» στην οποία τα παιδιά ακούγοντας το ποίημα θα επιχειρήσουν να δημιουργήσουν μια εικόνα που τους ήρθε στο μυαλό από το ποίημα.

4^η Δραστηριότητα « Η Παρήχηση»

¹⁵⁵ Ο.π., σ.143.

¹⁵⁶ Ο.π., σ.157.

Περιγραφή Δραστηριότητας: Μαζεύουμε τα παιδιά είτε σε κύκλο είτε στο τραπέζι και λέμε διάφορες προτάσεις οι οποίες περιέχουν παρηχήσεις, στην συνέχεια γράφουμε τις παρηχήσεις υπογραμμίζοντας τις σε ένα χαρτόνι.

Υλικά: Ένα χαρτόνι

Στόχοι: Να έρθουν σε επαφή με τα φωνήματα και με τον γραπτό λόγο ο οποίος είναι αναπαράσταση της γλώσσας, να αποκτήσουν φωνολογική επίγνωση.¹⁵⁷

Συνταίριασμα Δημιουργικής Γραφής και Θεατρικού Παιχνιδιού: Αυτή η δραστηριότητα είναι πολύ καλή σε συνδυασμό με τη δραστηριότητα του θεατρικού παιχνιδιού: «Ο καθρέφτης μου», στην οποία το παιδί μπορεί να σωματοποιήσει το γράμμα που δημιουργεί την παρήχηση και να την αντιγράψει αυτή του τη κίνηση ο συμπαίκτης που θα βρίσκεται απέναντί του.

5η Δραστηριότητα «Δώσε τίτλο στον πίνακα»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Παρουσιάζουμε στην τάξη έναν πίνακα της επιλογής μας (Για παράδειγμα: Το Φιλί (Der Kuss), ο διάσημος πίνακας του Αυστριακού ζωγράφου Γκούσταφ Κλιμτ) ο οποίος είναι πλούσιος σε χρώματα καθώς είναι βοηθητικό στοιχείο για την φαντασία των παιδιών. Έχουμε τη δυνατότητα να μιλήσουμε για την προέλευση του πίνακα, για τον καλλιτέχνη κτλ. Στην συνέχεια ρωτάμε τα παιδιά πώς εκλαμβάνουν εκείνα από τη μεριά τους τον πίνακα καθώς και τι τίτλο θα του έβαζαν. Δεκτοί γίνονται όλοι οι τίτλοι καθώς δεν υπάρχει σωστή και λανθασμένη απάντηση. Ορισμένοι τίτλοι που επέλεξαν τα παιδιά είναι οι ακόλουθοι: «Η κοιμωμένη των λουλουδιών», «Η αρπαγή», «Η ωραία κοιμωμένη και ο πρίγκιπας» καθώς και «Το φιλί» αφού κάποια παιδιά γνώριζαν ήδη τον πίνακα.

Υλικά: Ένας πίνακας

¹⁵⁷ Ο.π., σ.160-161.

Στόχοι: Να εξασκούνται στην περιγραφή, καλλιέργεια φαντασίας, να μάθουν να παρατηρούν και να αναλύουν τα έργα ζωγραφικής που βλέπουν καθώς και να ξεχωρίζουν εκείνα που τους αρέσει¹⁵⁸.

Συνταίριασμα Δημιουργικής Γραφής και Θεατρικού Παιχνιδιού: Μπορεί να συνδεθεί με την 10η Δραστηριότητα: «Κάνε όπως εγώ», στην οποία το παιδί μπροστά στον εμψυχωτή και στους συμμαθητές του, παρατηρεί τον πίνακα και σε συνδυασμό με ένα συναίσθημα που του έρχεται στο μυαλό κάνει μια κίνηση την οποία αντιγράφουν οι υπόλοιποι.

6η Δραστηριότητα «Τα αγάλματα ζωντανεύουν»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Δείχνουμε στα παιδιά στην τάξη διάφορες φωτογραφίες από αγάλματα και τους κάνουμε διάφορες ερωτήσεις σχετικά με αυτά όπως είναι για παράδειγμα: «Είναι άντρας ή γυναίκα;» «Από τι είναι φτιαγμένο;» «τι χρώμα έχει;» κτλ. Αφού ακούσουμε τις απόψεις όλων των παιδιών τα παροτρύνουμε να σκεφτούν και να μας πούν κάποιες ιστορίες σχετικές με αυτά ή ακόμα μπορούμε να τους προτείνουμε να μας πούν τι όνομα θα τους έδιναν και τι θα έκαναν εάν ήταν ζωντανά (Τι δουλειά θα έκαναν, τι θέμα θα συζητάγαν, που θα ζούσαν κτλ.), και τέλος τους λέμε να μας ζωγραφίζουν εκείνα ένα άγαλμα από αυτά που είδαν.

Υλικά: Φωτογραφίες από αγάλματα

Στόχοι: Να έρθουν σε μια πρώτη επαφή με την τέχνη, να εξασκηθούν με την ζωγραφική, να περιγράφουν, να παρουσιάζουν και να αποκτήσουν άποψη και γνώμη για ένα έργο τέχνης.¹⁵⁹

Συνταίριασμα Δημιουργικής Γραφής και Θεατρικού Παιχνιδιού: Η δραστηριότητα:1 από τα θεατρικά παιχνίδια «Γλύπτες και αγάλματα» θα βοηθούσε καλύτερα τα παιδιά να μάθουν και να κατανοήσουν την ύπαρξη των αγαλμάτων αφού θα γίνουν τα ίδια γλύπτες και τα αγάλματα που ασχολήθηκαν.

7η Δραστηριότητα «Ο ήρωας που θαυμάζω»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Σε μια κόλλα χαρτί Α4 το κάθε παιδί ξεχωριστά ζωγραφίζει τον αγαπημένο του ήρωα είτε αυτός είναι από παραμύθι είτε είναι από τα

¹⁵⁸ Κωτόπουλος, Η. Τριαντάφυλλος, Βακάλη, Π. Άννα, Ζωγράφου, Μαρία (2013): *Η δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σ.163.

¹⁵⁹ Ό.π., σ.167.

κινούμενα σχέδια. Αφότου τον ζωγραφίζουν απαντούν στις ερωτήσεις τις νηπιαγωγού (Ποιο είναι το όνομα του;, έχει φίλους;, πού μένει;, έχει κάποια υπερδύναμη;, τι του αρέσει να κάνει;) κι έτσι τον παρουσιάζουν στους συμμαθητές τους. Στην συνέχεια η νηπιαγωγός και ενώ έχουν παρουσιάσει όλα τα παιδιά τον ήρωά τους, τα παροτρύνει να σκεφτούν και να διηγηθούν μια ιστορία με τον ήρωά τους, καθώς μπορεί να μάθει στα παιδιά και κάποια επίθετα (Όμορφος, δυνατός, καλός) για να τον χαρακτηρίζουν.

Υλικά: Μια κόλλα χαρτί A4, μαρκαδόρους ή ξυλομπογιές

Στόχοι: Να μάθουν να παρουσιάζουν πρόσωπα είτε αυτά είναι φανταστικοί ήρωες είτε είναι πρόσωπα από το αληθινό περιβάλλον τους, να μιλάνε για τις τυχόν επιθυμίες και φόβους των ηρώων καθώς και τις συνέπειες των πράξεων τους¹⁶⁰.

Συνταίριασμα Δημιουργικής Γραφής και Θεατρικού Παιχνιδιού: Η παραπάνω δραστηριότητα μπορεί να επεκταθεί και με μια δραστηριότητα γνωριμίας στην οποία το παιδί παρουσιάζεται, λέγοντας το όνομά του και στη συνέχεια παρουσιάζει τον ήρωα που θαυμάζει με μια χαρακτηριστική του κίνηση.

8η Δραστηριότητα «Το όνομά μου ξεκινάει από...»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Αρχικά σαν παράδειγμα μπορεί η νηπιαγωγός να γράψει σ' ένα χαρτί το όνομα της και από κάτω από το πρώτο γράμμα να γράψει λέξεις που αρχίζουν από αυτό το γράμμα, αφού δουν τα παιδιά το παράδειγμα το κάνουν κι εκείνα με τη σειρά τους με τη βοήθεια της νηπιαγωγού.

Υλικά: Μια κόλλα χαρτί, ένα μολύβι ή μαρκαδόρο

Στόχοι: Να μάθουν και να εξασκηθούν με τη γραφή του ονόματός τους, για να το γράφουν στις εργασίες και στις ζωγραφιές τους.¹⁶¹

Συνταίριασμα Δημιουργικής Γραφής και Θεατρικού Παιχνιδιού: Μπορεί να συνδεθεί με μια δραστηριότητα γνωριμίας στην οποία τα παιδιά κινούνται ελεύθερα στο χώρο και με το έναυσμα του εμψυχωτή κάθε παιδί φωνάζει το αρχικό γράμμα του ονόματός του υπό τον ρυθμό που θα υποδείξει ο εμψυχωτής.

¹⁶⁰ Ο.π., σ.175,175.

¹⁶¹ Ο.π., σ. 178.

9η Δραστηριότητα «Όταν μεγαλώσω θα γίνω...»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Η νηπιαγωγός αρχίζει μια συζήτηση σχετικά με τα επαγγέλματα, τους μιλάει για διάφορα επαγγέλματα και έπειτα τους λέει να ζωγραφίσουν το επάγγελμα που θα ήθελαν να ακολουθήσουν όταν μεγαλώσουν, ενώ έχουν τη δυνατότητα να πούν και ένα φανταστικό επάγγελμα. Αφού τελειώσουν τους κάνει διάφορες ερωτήσεις σχετικά με αυτό, όπως για παράδειγμα: «Τι ρούχα θα φοράς;», «Πού θα δουλεύεις;» κ.ά.

Υλικά: Μια κόλα χαρτί και μαρκαδόρους

Στόχοι: Να αποκτήσουν εμπιστοσύνη στα λεγόμενα και στον εαυτό τους, να εμπλουτίσουν τις ιδέες τους, να μάθουν να αιτιολογούν τις απόψεις που έχουν¹⁶².

Συνταίριασμα Δημιουργικής Γραφής και Θεατρικού Παιχνιδιού: Ένα πολύ καλό θεατρικό παιχνίδι για την παραπάνω δραστηριότητα είναι να μεταμφιεστεί το κάθε παιδί στο επάγγελμα που επιθυμεί να ακολουθήσει κάνοντας μια δράση όταν μεγαλώσει και με το έναυσμα του εμψυχωτή να το παρουσιάσει στη τάξη και τα υπόλοιπα παιδιά να μαντέψουν ποιο είναι το επάγγελμα που παρουσιάζεται.

10η Δραστηριότητα «Το αγαπημένο μου ζώο»

Περιγραφή Δραστηριότητας: Στο τραπέζι η νηπιαγωγός παρουσιάζει στα παιδιά καρτέλες με διάφορα ζώα τα οποία περιγράφει και μπορούν όλοι μαζί να δημιουργήσουν μια ιστορία με κάποιο ζώο ή ακόμα και ένα ποίημα. Στην συνέχεια ρωτάει διάφορες ερωτήσεις στα παιδιά «Ποιο ζώο θα ήθελαν για κατοικίδιο και εάν έχουν κάποιο κατοικίδιο;», «Με ποιο ζώο της φωτογραφίας τρομάζουν περισσότερο;», «Τι τρώνε τα ζώα που βλέπουν καθώς και που ζούν;», «Τι ήχους κάνουν αυτά τα ζώα;»

Υλικά: Φωτογραφίες με ζώα

Στόχοι: Να εκφράζουν ελεύθερα τα συναισθήματά τους, να αναπτύσσουν τις ιδέες τους, να παρατηρούν πιο προσεκτικά αυτό που βλέπουν, να μάθουν τα ζώα¹⁶³.

Συνταίριασμα Δημιουργικής Γραφής και Θεατρικού Παιχνιδιού: Μπορεί να συνδεθεί με την 10^η Δραστηριότητα: «Κάνε όπως εγώ», στην οποία το παιδί μπροστά

¹⁶² Ο.π., σ.179.

¹⁶³ Ο.π., σ.181.

στον εμψυχωτή και στους συμμαθητές του, παρατηρεί τον πίνακα και σε συνδυασμό με ένα συναίσθημα που του έρχεται στο μυαλό κάνει μια κίνηση την οποία αντιγράφουν οι υπόλοιποι.

Συνταίριασμα Δημιουργικής Γραφής και Θεατρικού Παιχνιδιού: Με την ολοκλήρωση της παραπάνω δραστηριότητας ο εμψυχωτής μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά να περπατήσουν ελεύθερα στο χώρο και να τους δείχνει σε εικόνες κάποια ζώα κι εκείνα να μεταμφιέζονται σε αυτά.

3.3 Παραμυθομαγειρέματα

«Οτιδήποτε βλέπεις μπορεί να γίνει ένα παραμύθι και μπορείς να βγάλεις μια ιστορία από οτιδήποτε αγγίζεις»

Χανς Κρίστιαν Άντερσεν (Δανός συγγραφέας παραμυθιών)

Γενικότερα από τα πολύ παλιά χρόνια η αφήγηση ιστοριών και παραμυθιών θεωρούνταν ένα μέσο ψυχαγωγίας. Η λέξη «παραμύθι» προκύπτει από τις λέξεις «παρά» και «μύθος» (παραμυθούμαι) η οποία σημαίνει ανακουφίζω, παρηγορούμε όπου ήταν και ο στόχος του παραμυθιού¹⁶⁴. Μάλιστα ο Thomson υποστηρίζει ότι το παραμύθι έχει σύνθετο περιεχόμενο και περιέχει καταστάσεις οι οποίες αφηγούνται ένα συμβάν, μάλιστα η αφήγηση του παραμυθιού βρίσκεται σε έναν κόσμο ο οποίος δεν έχει όρια και επικεντρώνεται σε ένα συγκεκριμένο πρόσωπο¹⁶⁵. Στο παραμύθι ένα παιδί είναι ικανό να κατανοήσει με το ένστικτό του τα νοήματα που είναι κρυμμένα πίσω από αυτό ανάλογα με το επίπεδο της ψυχοσυναισθηματικής ανάπτυξής του. Τα παραμύθια είναι απαραίτητα για τα παιδιά διότι τα περισσότερα περιέχουν διάφορα θέματα τα οποία το παιδί θα αντιμετωπίσει μεγαλώνοντας¹⁶⁶. Το παραμύθι αρχικά προέρχεται από την μυθολογική θεωρία (1915) από τον Max Möller στην οποία διαπιστώθηκε ότι τα παραμύθια έχουν ρίζες από τον ινδοευρωπαϊκό πολιτισμό στην συνέχεια ακολούθησε η ινδική θεωρία (1859) στην οποία διαπιστώθηκε από τον Γερμανό φιλόλογο Μπένφαϊ ότι οι μύθοι είναι από τους γνωστούς μύθους του Αισώπου οι οποίοι είναι απλοί λιτοί, ξεκάθαροι και κατανοητοί ενώ τα παραμύθια προέρχονται

¹⁶⁴ Προύσαλης Δ.(2010), «Λαϊκό παραμύθι και αφηγητής: Όταν η τελευταία λέξη για τον κόσμο δεν έχει ακόμα ειπωθεί» στο Μ. Πουρκός (επιμ.), *Τέχνη, Παιχνίδι, Αφήγηση. Ψυχολογικές και ψυχοπαιδαγωγικές διαστάσεις*, Τόπος, Αθήνα, σ. 469-481.

¹⁶⁵ Μπαλαφάντης Κ (2011), *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, Διάδραση, Αθήνα, σ.59.

¹⁶⁶ Μπέτελχαιμ Μ. (1995), *Η Γοητεία των παραμυθιών, Μια Ψυχαναλυτική προσέγγιση*, Γλάρος, Αθήνα, σ.37-40.

από την βουδιστική και ινδουιστική παράδοση της Ινδίας. Στην συνέχεια το 1873 άλλη μια θεωρία, ανθρωπολογική, με τους Άγγλους ανθρωπολόγους Λανγκ και Τέιλορ υποστηρίζει ότι η ρίζα των παραμυθιών πρέπει να αναζητηθεί στη ψυχοσύνθεση του πρωτόγονου ανθρώπου ο οποίος ζούσε στα ζώα, στη φύση, στα καιρικά φαινόμενα κτλ. Αρκετά χρόνια μετά το 1910 η ιστοριογεωγραφική θεωρία με εκπροσώπους κάποιους Φιλανδούς λαογράφους υποστηρίζει ότι ένα παραμύθι μεταδίδεται από γενιά σε γενιά χωρίς αξιόλογες αλλαγές, ωστόσο όταν διαδίδεται σε κάποια άλλη χώρα τότε θα υπάρξουν και κάποιες αλλαγές. Επιπλέον η συμβολιστική θεωρία υποστηρίζει ότι κάποια παραμύθια έχουν ρίζες από παλιές ιεροτελεστίες της μύησης και των εποχών του έτους. Και τέλος η μορφολογία του παραμυθιού όπου ο Προπ σε αυτό το έργο του εξήγησε γιατί τα παραμύθια όλων των λαών έχουν ποίκιλλα γνωρίσματα καθώς και τη διαίρεση του παραμυθιού στα δομικά γνωρίσματά του και γενικότερα η επεξεργασία του ήταν ο πιο σωστός τρόπος για να μελετηθεί.¹⁶⁷ Το παραμύθι βοηθάει στην κοινωνικοποίηση των παιδιών καθώς και αν έρθουν σε επαφή με νέους λαούς, όπως και το θεατρικό παιχνίδι έτσι και το παραμύθι συνδέει τον φανταστικό και τον πραγματικό κόσμο των παιδιών καθώς και κάποια γεγονότα τους τα αντλούν από την πραγματικότητα. Γενικότερα οι ιστορίες των παραμυθιών παρουσιάζουν την ανθρώπινη ύπαρξη, τη χαρά αλλά και τη λύπη, τη ζωή αλλά και το θάνατο, το δίκαιο και το άδικο την αγάπη και το μίσος κτλ.¹⁶⁸ Γενικότερα η λέξη παραμύθι παραπέμπει σε μια φανταστική διήγηση η οποία δεν αντλεί απαραίτητα στοιχεία από την πραγματικότητα και τα παιδιά ευχαριστιούνται που την ακούν. Οι συγγραφείς των παραμυθιών σε αντίθεση με τους συγγραφείς των μυθιστορημάτων στηρίζονται στη φαντασία και προσπαθούν να παρουσιάσουν τα πράγματα όπως το βλέπουν τα παιδιά. Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι στο παραμύθι *«Δεν υπάρχει χώρος και χρόνος, πριν και μετά καθώς όλα βασίζονται στο τώρα όπου μέσα σε μια στιγμή περνούν χίλια χρόνια»*¹⁶⁹.

Επιπλέον αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι τα παραμύθια είναι πολύ σημαντικά για τους ανθρώπους καθώς τους βοηθούν να κατανοήσουν περισσότερο τους συνάνθρωπους τους, να νιώσουν την σιγουριά και την ασφάλεια ότι ανήκουν σε μια

¹⁶⁷ Radin P. (2003), *Πρωτόγονη θρησκεία*, Παπαδήμας, Αθήνα, σ.13-55

¹⁶⁸ Ζαφειριάδης Κ. , Δαρβούδης Α. (2010), *Η δραματοποίηση ως μέθοδος διδασκαλίας στο σύγχρονο σχολείο*, Αδερφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σ.247.

¹⁶⁹ Σέρρη Ιωάννα (2011), *«Κείμενα λαϊκής παράδοσης και σύγχρονης λογοτεχνίας – Συγκριτική μελέτη σε νήπια.»*, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σ132.

ομάδα, να διαμορφώσουν την προσωπικότητά τους, κτλ. Γι' αυτό και τα παραμύθια είναι απαραίτητα στην προσχολική εκπαίδευση διότι το παραμύθι βοηθά στην απελευθέρωση του παιδιού, στην προσαρμογή του στο σχολείο και στην ανάπτυξη του παιδιού (κοινωνική, συναισθηματική, γνωστική κτλ.). Επίσης όπως είναι γνωστό διαβάζοντας παραμύθια τα παιδιά εκτονώνονται και ταυτίζονται με τους ήρωες είτε αυτοί είναι καλοί είτε όχι και μπαίνουν στις περιπέτειες μαζί τους και μετά το τέλος του παραμυθιού συζητούν γι' αυτό λέγοντας τις εντυπώσεις του, το κατά πόσο ταυτίστηκαν και έτσι βελτιώνονται στον λόγο τους και στην επικοινωνία γενικότερα. Ολοκληρώνοντας λοιπόν οι ιστορίες από τα παραμύθια περνούν στα παιδιά το μήνυμα ότι πάντα θα υπάρχουν προβλήματα στη ζωή και ο αγώνας για την επίλυσή του, όμως τα παραμύθια τους περνάνε την αντίληψη ότι πάντα τα προβλήματα μπορούν να ξεπεραστούν και να νικήσει το καλό. Επίσης τα παραμύθια μπορούν να δραματοποιηθούν και με την δραματοποίηση τους αναλαμβάνει ο εκπαιδευτικός να κάνει πιο αποτελεσματική τη διδασκαλία του ποιήματος, να εκφράζονται πιο εύκολα τα παιδιά να γίνει πιο κατανοητό και δημιουργικό με τα κοστούμια και τις μάσκες και να αξιοποιεί όλα τα θετικά στοιχεία και τις ικανότητες των μαθητών του¹⁷⁰.

1^ο Παραμύθι: «Μπορείς να δεις με τα δικά μου μάτια;»

Περίληψη

Μια πολύ ψηλή καμηλοπάρδαλη η Ζιραφούλα κοιτάει συνέχεια ψηλά στον ουρανό έως τα αστέρια. Από την άλλη ο Κροκοντούλης κοιτάει μόνο χαμηλά γιατί είναι μικρόσωμος κροκόδειλος. Μέχρι τη στιγμή που θα συναντηθούνε και τότε θα αλλάξουν τα δεδομένα της ζωής τους. Το συγκεκριμένο παραμύθι μαθαίνει στα παιδιά να συμμερίζονται και την οπτική του άλλου η οποία κάποιες φορές μπορεί να συμπίπτει και να είναι εξίσου ενδιαφέρουσα με την δική μας.

2^ο Παραμύθι: «Δεν φταίω εγώ!»

Περίληψη

Το παρακάτω βιβλίο βοηθάει τα παιδιά να αναγνωρίσουν τη σημασία της ειλικρίνειας καθώς και να τα μάθει να αναλαμβάνουν τις ευθύνες τους. Η Πένι είναι ένα κορίτσι το

¹⁷⁰ Γραμματάς Θεόδωρος (2001), *Διδακτική του Θεάτρου*, Τυπωθήτω, Αθήνα, σ.89.

οποίο λέει συνέχεια ψέματα και κάνει κάποια λάθη. Το βιβλίο: «Δεν φταίω εγώ!» βοηθάει τους γονείς προτείνοντάς τους ιδέες και δραστηριότητες και κουβέντα με το παιδί, μάλιστα σκόπιμα οι εικόνες στο τέλος που είναι χωρίς κείμενο δίνουν την ευκαιρία στους μικρούς αναγνώστες να διηγηθούν την ιστορία με δικά τους λόγια σχετικά με το θέμα.

Προτεινόμενες δραστηριότητες θεατρικού παιχνιδιού από τα παραπάνω παραμύθια:

1ο Παραμύθι: «Μπορείς να δεις με τα δικά μου μάτια;»

1η Δραστηριότητα: Τα παιδιά χωρίζονται σε δύο ίσες ομάδες και περπατούν ελεύθερα στο χώρο. Η μία ομάδα περπατάει σε ψηλό επίπεδο κάνοντας τη Ζιραφούλα και τα άλλα μισά στο χαμηλό επίπεδο κάνοντας τον Κροκοντούλη και αντίστροφα, όλα μαζί περπατούν στο μεσαίο επίπεδο κάνοντας τα πουλάκια στο δάσος, αυτή η άσκηση είναι πολύ καλή για να μάθουν τα παιδιά τα επίπεδα. Η εμψυχώτρια σύμφωνα με το παραμύθι δίνει εντολές π.χ. να περπατήσουν στη βροχή, να κρυφτούν από τις αστραπές να σέρνονται στα ξερά φύλλα κτλ.

2η Δραστηριότητα: Τα παιδιά χωρίζονται σε ζευγάρια των δύο, το ένα παιδί κάνει την καμηλοπάρδαλη και το άλλο τον κροκόδειλο και περπατάει στο χώρο σύμφωνα με τις διάφορες οδηγίες που του δίνει ο εμψυχωτής (Με κλειστά τα μάτια, αργά, πολύ γρήγορα, στις μύτες κτλ.)

3η Δραστηριότητα: Να ζωγραφίσει το παιδί τον αγαπημένο του ήρωα από το παραμύθι.

4η Δραστηριότητα: Να ζωγραφίσει το παιδί εκείνη τη σκηνή από το παραμύθι που του άρεσε περισσότερο.

5η Δραστηριότητα: Ανατρέχουμε στη σκηνή του παραμυθιού όπου είναι νύχτα, λέμε στα παιδιά να ξαπλώσουν και να μετρήσουν από μέσα τους τα φανταστικά αστέρια που ονειρεύονται, στη συνέχεια να κλείσουν τα μάτια και να ανατρέξουν στη μνήμη τους ποιο σημείο από το παραμύθι τους κέντρισε το ενδιαφέρον.

5η Δραστηριότητα: Να σκεφτούν και να προτείνουν ένα διαφορετικό τέλος στην ιστορία.

2ο Παραμύθι: «Δε φταίω εγώ!»

1η Δραστηριότητα: Να ζωγραφίσει το παιδί τον αγαπημένο του ήρωα από το παραμύθι.

2η Δραστηριότητα: Να ζωγραφίσει το παιδί εκείνη τη σκηνή από το παραμύθι που του άρεσε περισσότερο.

3η Δραστηριότητα: Να πούν προφορικά ποια λάθη παρατηρούν ότι κάνει η Πένι?

4η Δραστηριότητα: Να πούν πως θα έπρατταν εάν ήταν στη θέση της δασκάλας.

5η Δραστηριότητα: Σύμφωνα με τις εικόνες στο τέλος παραμυθιού (σ.26-27) να φανταστούν και να διηγηθούν τα παιδιά τη δική τους ιστορία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ολοκληρώνοντας τη παρούσα εργασία λοιπόν μπορεί κανείς να συναγάγει το εξής συμπέρασμα: το κάθε παιδί διαθέτει ικανότητες να δρα και να εκφράζεται δημιουργικά εάν εκπαιδευτεί κατάλληλα,¹⁷¹ καθώς και να δημιουργήσει μια ισορροπία ανάμεσα στη γνώση της γλώσσας και στη χρήση της η οποία γίνεται δημιουργικά από τα παιδιά. *«Απαραίτητη προϋπόθεση της δημιουργικής διεργασίας είναι να συνδυαστούν η ελευθερία του δημιουργού με τον έλεγχο των ικανοτήτων του καθώς και την τιθάσευση της δημιουργικής ενέργειας και την εποπτεία των μέσων έκφρασής της έτσι ώστε να είναι παραγωγική».*¹⁷² Επίσης η καθημερινή ενασχόληση με τις δραστηριότητες της Δημιουργικής γραφής συνιστά μια αναθεωρημένη στο λογοτεχνικό περιεχόμενο προσέγγιση, καλλιεργεί τις δημιουργικές ικανότητες του ατόμου καθώς ενώνει λειτουργικά τη γραφή με την ανάγνωση της λογοτεχνίας¹⁷³ Ζητούμενο της διδακτικής της δημιουργικής γραφής στο Νηπιαγωγείο, είναι ο σχεδιασμός.

Η θεατρική αγωγή είναι εξαιρετικά ωφέλιμη ειδικά αν αρχίσει να διδάσκεται από τις πιο μικρές ηλικίες διότι ενθαρρύνει τους μαθητές να γίνουν υπεύθυνοι, ενεργοί και κριτικά σκεπτόμενοι αυριανοί πολίτες καθώς και να δρουν και να μιλούν χωρίς

¹⁷¹ Κιοσσές Σπύρος (2018), *Εισαγωγή στη δημιουργική ανάγνωση και γραφή του πεζού λόγου, Η συμβολή της αφηγηματολογίας*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, σ.27.

¹⁷² Robinson K. (2001), *Out of minds: Learning to be creative*, Chichester: Capstone Publishing Ltd., σ. 159-161.

¹⁷³ Κιοσσές Σπύρος (2018), *Εισαγωγή στη δημιουργική ανάγνωση και γραφή του πεζού λόγου, Η συμβολή της αφηγηματολογίας*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, σ.43.

κανόνες.¹⁷⁴ Ακόμα μέσω του θεατρικού παιχνιδιού το παιδί είναι ικανό να εξερευνήσει, να μάθει και να εκπαιδευτεί καθώς αποκτά γνώσεις και δεξιότητες για τη μετέπειτα ενήλικη ζωή του, αποκτά εμπιστοσύνη στις δυνάμεις του. Μέσα από την παρούσα εργασία γίνεται φανερό ότι η Δημιουργική γραφή όπως και το θεατρικό παιχνίδι στην εκπαίδευση είναι ικανά να μετατρέψουν τον παθητικό και στερεότυπο τρόπο διδασκαλίας σε μια ζωντανή, ευχάριστη και δημιουργική διαδικασία.

Συμπερασματικά λοιπόν η τέχνη είναι μέσο έκφρασης και πολιτισμού. Κατ' επέκταση τα οφέλη της θεατρικής αγωγής στα παιδιά είναι αναρίθμητα καθώς δεν εκπαιδεύει μόνο αλλά συνάμα συμβάλλει στη διαμόρφωση δυνατών χαρακτήρων, ανεξάρτητων και κυρίως με ήθος. Επιπροσθέτως αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η επίδραση της Θεατρικής Αγωγής στην προσχολική ηλικία είναι αμιγώς ευεργετική διότι αποτελεί το μέσο της ολοκληρωμένης και ισορροπημένης σωματικής ανάπτυξης του παιδιού. Συνεπώς, μέσω της σωματικής του ανάπτυξης το παιδί αποκτά δυνατότητα εξέλιξης της μαθησιακής και κοινωνικοσυναισθηματικής του ζωής και εν συνεχεία την ακαδημαϊκή του πορεία. Οι κινήσεις του αποκτούν συναισθηματικές, νοητικές και κοινωνικές προεκτάσεις. Το θέατρο, η αίσθηση ότι υποδύεται έναν ρόλο και βιώνει τη ζωή κάποιου άλλου, παρέχει σε κάθε παιδί μια αίσθηση ελευθερίας. Είναι κεφαλαιώδους σημασίας για κάθε εκπαιδευτικό να αξιοποιεί αυτή τη δύναμη της ψυχαγωγίας προς όφελος των παιδιών. Η Δημιουργική γραφή έχει ποικίλα οφέλη διότι συντελεί στην ηρεμία της ψυχής μέσω της διαχείρισης και έκφρασης συναισθημάτων. Παράλληλα βοηθάει το παιδί να εκφράσει σκέψεις και συναισθήματα μέσα από τον γραπτό λόγο. Επομένως, γνωρίζει καλύτερα τον εαυτό του, αποκτά κίνητρα, ενισχύεται η αυτοπεποίθηση και η αυτοεκτίμησή του.

Κοντολογίς, με την εξάσκηση της Δημιουργικής γραφής το παιδί βελτιώνει τις επικοινωνιακές του δεξιότητες καθώς με την ορθή χρήση της γλώσσας μαθαίνει να κατανοεί και να διατυπώνει με καλύτερο/υπέρτερο τρόπο τις σκέψεις του.

Εν κατακλείδι, θα μπορούσα να εκφράσω με βεβαιότητα ότι η συγκεκριμένη πρακτική η οποία πραγματοποιήθηκε στο νηπιαγωγείο όπου εργάζομαι απέδωσε στον υπερθετικό βαθμό και τα οφέλη ήταν ποικίλα όσον αφορά τη συμμετοχή των παιδιών διότι είχαν σε καθημερινή βάση κάποιο κίνητρο να "εμπλέκονται" σε διάφορες

¹⁷⁴ Σαλταούρα Αικατερίνη Μαρία (2017), *Η θεατρική αγωγή ως μέσο ενίσχυσης της διδασκαλίας των φυσικών επιστημών*, (Πτυχιακή εργασία), Παιδαγωγικό τμήμα δημοτικής εκπαίδευσης, Ρόδος, σ. 15-16.

δραστηριότητες. Κατ' αυτό τον τρόπο είχαν τη δυνατότητα να εκφράζουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους και φυσικά περίμεναν με ανυπομονησία την επόμενη μέρα και πάντα με αμείωτο ενδιαφέρον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Anderson, M. (2004) What is a drama teacher? Some stories from praxis. » Universal Mosaic of Drama and Theatre. The IDEA, σ.102. (Ημερομηνία πρόσβασης 25/6/2022), [Τι είναι οι Δάσκαλοι Θεάτρου; Μερικές ιστορίες από την Πράξη | Αίτηση για pdf \(researchgate.net\)](#)
- Baldwin, P., & Fleming, K. (2003). *Teaching literacy through drama: Creative approaches*, New Fetter Lane, London
- Beauchamp Hélène (1998), *Τα παιδιά και το δραματικό παιχνίδι : εξοικείωση με το θέατρο*, μτφρ. Ελένη Πανίτσκα, πρόλογος Θόδωρος Γραμματάς, Αθήνα: Τυπωθήτω
- Bloom Harold (2004), *Πως και γιατί διαβάζουμε. Εισαγωγή Ουίλιαμ Σουλτς*, μτφρ. Ταβαρτζόγλου Κατερίνα, Τυπωθήτω, Αθήνα
- Boal Augusto (2013), *Θεατρικά παιχνίδια για ηθοποιούς και μη ηθοποιούς*, μτφρ. Μαρία Παπαδήμα, εκδ. Σοφία, Θεσσαλονίκη
- Chancerel L. (1953), *Le théâtre et la jeunesse*, Bourrelrier, Paris
- Dawson P. (2005), *Creative Writing and the New Humanities*, Routledge, London and New York
- Dominique Megrier (2001), *100 θεατρικά παιχνίδια για το Νηπιαγωγείο*, εκδ. Ντουντούμη, Αθήνα
- Doyle Clar (1993), *Raising Curtains on Education: Drama as a Site for Critical Pedagogy*, Bergin and Garvey, Westport
- Greimas, A. J. (1983), *Du sens*, II, Seuil, Paris
- Hawthorn J. (1993), *Ξεκλειδώνοντας το κείμενο*, Μτφρ. Αθανασοπούλου Μαρία, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο

- Hughes, D. N. (2000) :«Gaining Voice through Stories: The lives of women with fibromyalgia, nach»: Journal of Poetry Therapy, Vol. 13, Nr. 4, Summer
- Huizinga J. (1989), *Ο άνθρωπος και το παιχνίδι*, εκδ. Γνώση, Αθήνα
- Iordanis Koumasidis, Triantafyllos Kotopoulos, S. Iakovidou, (2021), *The Place and the Writer (The Long Shadow of the Local Canon: Historical and Pedagogical Influences on Creative Writing in Greece)*, εκδ. Bloomsbury Publishing
- Lyotard, J F (1988), *Η Μεταμοντέρνα Κατάσταση, Προλεγόμενα Θ. Γεωργίου*, μτφρ. Παπαγιώργης Κ., Γνώση, Αθήνα
- Morley, D. (2007), *The Cambridge Introduction to Creative Writing Since 1880*, University of Chicago, Chicago
- Myers David (2006), *The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880*, University of Chicago Press, Chicago
- P. Taylor (2003), *The drama classroom action, reflection, transformation*, London: Routledge Falmer
- Robinson K. (2001), *Out of minds: Learning to be creative*, Chichester: Capstone Publishing Ltd.
- Saint Joseph (Ελληνογαλλική Σχολή «Άγιος Ιωσήφ»), Φιλαγνώσια, (Ημερομηνία πρόσβασης:13/6/2022) https://www.stjoseph.gr/?page_id=2608
- Slade Peter (1980), *Child Drama*, Hodder and Stoughton, London
- Tzeng, O Wang, W (1983). ‘‘The first two R’s’’. American Scientist 71.3
- Vygotsky L.s (1997), *Νους στην Κοινωνία*, εκδ. Gutenberg, μτφρ. Μπιμπου Άννα, Αθήνα, σ.172
- Vygotsky, L. S. (2000), *Νους στην κοινωνία*, μτφρ. Άννα Μπίμπου – Στέλλα Βοσνιάδου, Gutenberg, Αθήνα,
- Wolf M. (2007), *Ο Προύστ και το καλαμάρι. Πως ο εγκέφαλος έμαθε να διαβάζει*, μτφρ. Βιλελμίνη Σωσώνη- Δασκαλάκη, εκδ. Πατάκη, Αθήνα
- Αυδή Α, Χατζηγεωργίου Μ. (2007), *Η Τέχνη του δράματος στην εκπαίδευση*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα
- Βακάλη Α., Τσαντάκη-Ζωγράφου Μ., Κωτόπουλος Τ. (2013), *Η Δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη
- Βεργίδης Β., Βαικούση Δ. (2003), *Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών: Πρόγραμμα Μελίνα*, Υπουργείο Παιδείας Έρευνας και Θρησκευμάτων
- Γιαννούλη Μ., Γκόβας Ν., Μερκούρη Α., (2006), «Θέατρο στην Εκπαίδευση: Δημιουργώντας νέους ρόλους στον 21ο αιώνα», Πρακτικά από τη 5η Διεθνή

- Συνδιάσκεψη, Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, Αθήνα, (Ημερομηνία Πρόσβασης: 2/7/2022) [\(PDF\) Θέατρο στην Εκπαίδευση: Δημιουργώντας νέους ρόλους στον 21ο αιώνα | Νατάσα Μερκούρη - Academia.edu](#)
- Γραμματάς Θ. (1987), *Θεατρική Παιδεία και Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα
- Γραμματάς Θεόδωρος (1999), *Διδακτική του θεάτρου*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα
- Γραμματάς Θ. (1999), *Fantasyland- Θέατρο για παιδικό και νεανικό κοινό*, εκδ. Τυπωθήτω- Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα
- Γραμματάς Θ. (1999), *Διδακτική του θεάτρου*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα
- Γραμματάς Θ. (2017), *Θεατρική Αγωγή και παιδεία*, εκδ. Διάδραση, Αθήνα
- Γραμματάς Θ., «Η θεατρική αγωγή στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Γενικές αρχές και επισημάνσεις», (Ημερομηνία πρόσβασης: 26/6/2022), [Η θεατρική αγωγή στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Γενικές αρχές και επισημάνσεις | Theodore Grammatas](#)
- Γκόβας, Ν. (2003), *Το θέατρο στην εκπαίδευση. Χτίζοντας γέφυρες*, Μεταίχμιο, Αθήνα
- Γκόβας, Ν. (2004), «Το Θέατρο και οι παραστατικές τέχνες στην εκπαίδευση: «Δημιουργικότητα και μεταμορφώσεις»: Πρακτικά από την 4η Διεθνή Συνδιάσκεψη για το Θέατρο στην Εκπαίδευση. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην εκπαίδευση.
- Γκρέιβις Σου (2019), *Δε φταίω εγώ*, Μεταίχμιο, Αθήνα
- Γρόσδος, Σ. (2013), *Εικόνα και Δημιουργική Γραφή: «Τα ζωγραφικά έργα, οι εικονογραφήσεις των λογοτεχνικών βιβλίων και οι εικόνες του κινηματογράφου ως ερεθίσματα δημιουργικής γραφής στο δημοτικό σχολείο»*. Στο 1ο Διεθνές συνέδριο Δημιουργικής Γραφής, 4-6 Οκτωβρίου 2013, "Π.Μ.Σ «Δημιουργική Γραφή», Αθήνα- Φλώρινα
- Δαφέρμου Χ., Κουλούρη Π., Μπασαγιάννη Ε., (2006), *Οδηγός Νηπιαγωγού. Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί. Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*, ΟΕΔΒ, Αθήνα
- Καγιαλής, Τ. (1994), *Η Λογοτεχνία στη Μέση εκπαίδευση: Ο ρόλος της θεωρίας*, Εντευκτήριο 26
- Καλογήρου Τζίνα (2004), «Lector Ludens: Η ανάγνωση ως παιχνίδι / παιχνίδια της ανάγνωσης». Πρακτικά Συνεδρίου Η Λογοτεχνία σήμερα. Όψεις, αναθεωρήσεις, προοπτικές, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

- Καραγιάννη Β. (2020), *Η διδασκαλία των Μαθηματικών μέσα από τη ψηφιακή Αφήγηση*, (Διπλωματική Εργασία), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα
- Καρακίτσος Α. (2010), *Σύγχρονη παιδική Μικροαφήγηση*, Ζυγός, Αθήνα
- Καρακίτσος Α. (2011). *Φιλαναγνωσία: Ερωτήσεις και Απαντήσεις, Παιχνίδια Φιλαναγνωσίας και Αναγνωστικές Εμπυχωσεις*. Αθήνα, Gutenberg
- Καρακίτσος Α. (2011), «Φιλαναγνωσία...Φανατική συνήθεια». Στο Αρτζανίδου Ε., Γουλής Δ., Γρόσδος Σ., Καρακίτσος Α., (επιμ) Παιχνίδια Φιλαναγνωσίας και αναγνωστικές εμπυχωσεις, εκδ. Gutenberg, Αθήνα
- Καρακίτσος Α., (2012). «Δημιουργική Γραφή: μια άλλη προσέγγιση της λογοτεχνίας ή η επιστροφή της Ρητορικής;», Ηλεκτρονικό Περιοδικό, No 15 keimena.ece.uth.gr
- Καρακίτσος Α. (2013), Δημιουργική Γραφή: «Η περιπέτεια στη Δυτική Ευρώπη». Στο Α. Καρακίτσος, Διδασκαλία της Λογοτεχνίας και Δημιουργική Γραφή, Ζυγός, Θεσσαλονίκη
- Καραμήτρου Κ. (2004), *Θέατρο Θεωρία και πράξη- Θεατρικό παιχνίδι*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα
- Κιοσσές Σπύρος (2018), *Εισαγωγή στη δημιουργική ανάγνωση και γραφή του πεζού λόγου, Η συμβολή της αφηγηματολογίας*, εκδ. Κριτική, Αθήνα
- Κοντογιάννη Άλκηστις(2008),*Μαύρη Αγελάδα, Άσπρη Αγελάδα Δραματική τέχνη στην εκπαίδευση και Διαπολιτισμικότητα*, εκδ. Τόπος, Αθήνα
- Κοντογιάννη Α. (2012), *Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση*, εκδ. Πεδίο, Αθήνα
- Κουντουράς Μίλτος (1985), *«Κλείστε τα σχολεία»*, Εκπαιδευτικά Άπαντα, τ. Α', Γνώση, Αθήνα
- Κολοκοτρώνη Μάρθα (2020), *Μπορείς να δεις με τα δικά μου μάτια;*, Διάπλαση, Αθήνα
- Κουμασίδης Ι., Τριαντάφυλλος Κ. (2020), « Η Δημιουργική Γραφή στην ανοικτή και στην εξ' αποστάσεως εκπαίδευση» στο <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/2350>
- Κουρετζής Λάκης (1991), *Το Θεατρικό παιχνίδι (Παιδαγωγική Θεωρία, πρακτική και θεατρολογική προσέγγιση)*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα
- Κωτόπουλος, Η. Τ., Βακάλη, Α. (2019), «Οι θεραπευτικές ιδιότητες της Δημιουργικής γραφής». Στο 4ο Διεθνές Συνέδριο Δημιουργικής Γραφής, 12-15 Σεπτεμβρίου 2019, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα

- Κωτόπουλος, Τ. (2011), «Από την ανάγνωση στη λογοτεχνική ανάγνωση και την παιγνιώδη διάθεση της Δημιουργικής Γραφής», Στο Γ. Παπαντωνάκης, Τα ετεροθαλή, Ίων, Αθήνα
- Κωτόπουλος, Τ. (2014), Πράξη και Διδασκαλία της Δημιουργικής Γραφής στη σύγχρονη Ελληνική πραγματικότητα, Πρακτικά Ε΄ Επιστημονικού Συνεδρίου «Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις, στον Ελληνικό κόσμο (12-4-2014): οικονομία, κοινωνία, ιστορία, λογοτεχνία», Θεσσαλονίκη, 2-5 Οκτωβρίου 2014, τόμ. Α΄, 801-822, Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, Αθήνα
- Κωτόπουλος Η. Τ., « Από την ανάγνωση στη λογοτεχνική ανάγνωση και την παιγνιώδη διάθεση της δημιουργικής γραφής » (Από την επιμορφωτική ημερίδα «Εκπαίδευση και Φιλαναγνωσία», η οποία διοργανώθηκε από την 4η και 5η Περιφέρεια Π.Ε.Ν. Πέλλας, στις 7 Απριλίου 2011 και συμπεριλήφθηκε στο βιβλίο Τα Ετεροθαλή, εκδ. Ίων, Αθήνα 2011), σ12 (Ημερομηνία πρόσβασης: 13/6/2022) [Από την ανάγνωση στη λογοτεχνική ανάγνωση και την παιγνιώδη διάθεση της δημιουργικής γραφής \(uowm.gr\)](http://uowm.gr)
- Κωτσινάς Χ. (2020), *Η Δημιουργική γραφή και θέατρο στην εκπαίδευση: Τεχνικές Θεάτρου του καταπιεσμένου με στόχο τη Δημιουργική γραφή*, (Μεταπτυχιακή εργασία), πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα
- Λάππα-Βαρδούλη, Κωνσταντίνα.(2005) «Στόχοι και προοπτικές του θεάτρου στην εκπαίδευση», στο Σύγχρονο Νηπιαγωγείο, περιοδικό προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης, τεύχος 44
- Μιχαλοπούλου Κ. (2009), *Ο Προφορικός λόγος στην προσχολική εκπαίδευση, Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Διδακτικές Εφαρμογές*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη
- Μπάκα, Ελευθερία (2011). *Η θεατρική αγωγή (το θεατρικό παιχνίδι) ως μέσο ενίσχυσης της αυτοαντίληψης και αυτοεκτίμησης ατόμων τυπικής ανάπτυξης και ατόμων με ειδικές ανάγκες*. (Διδακτορική διατριβή) Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Θεσσαλονίκη
- Μοκίκα Μ. (2022), *Δημιουργική Γραφή και Εκπαίδευση. Η Δημιουργική Γραφή στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για την Προσχολική Ηλικία*, (Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα
- Ντιούδη Αναστασία (2012), *Η Ιστορία της Δημιουργικής Γραφής. Πράξη και Διδασκαλία στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα μέχρι και το 2011*,

- (Ανέκδοτη Διπλωματική Εργασία), Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα
- Παπαδόπουλος Σ. (2007), *Με τη γλώσσα του θεάτρου. Η διερευνητική δραματοποίηση στη διδασκαλία της γλώσσας*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα
- Παπαδόπουλος Σίμος (2010), *Παιδαγωγική του Θεάτρου*, έκδοση ιδίου, Αθήνα
- Ροντάρι, Τ. (1994), *Η Γραμματική της Φαντασίας*, εκδ. Τεκμήριο, Αθήνα
- Σακελλαρίου Κατερίνα (2015), *Η Αξιοποίηση του Εκπαιδευτικού Δράματος στην Παιδαγωγική της Ειρήνης*, (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σχολή Καλών τεχνών, τμήμα Θεάτρου, Θεσσαλονίκη
- Σαλταούρα Αικατερίνη Μαρία (2017), *Η θεατρική αγωγή ως μέσο ενίσχυσης της διδασκαλίας των φυσικών επιστημών*, (Πτυχιακή εργασία), Παιδαγωγικό τμήμα δημοτικής εκπαίδευσης, Ρόδος
- Σέξτου Π. (2005), *Θεατροπαιδαγωγικά Προγράμματα στα σχολεία*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα
- Σπίνκ Τζων (1990), *Τα παιδιά ως αναγνώστες*, μτφρ. Ντελόπουλος Κυριάκος, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα
- Τριλιβα Σ., Αναγνωστοπούλου Τ. (2008), *Βιωματική Μάθηση, Ένας πρακτικός οδηγός για εκπαιδευτικούς και ψυχολόγους* εκδ. Τόπος, Αθήνα
- Τσιάρας Αστέριος (2014). *Η αναπτυξιακή διάσταση της διδακτικής του δράματος στην εκπαίδευση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα
- Τσαρουχάς Ν.-Θ. (2021). Η δημιουργική γραφή στην εκπαίδευση: πεδία εφαρμογών, τρόποι δράσεων και σύγχρονες καινοτόμες εκπαιδευτικές πρακτικές. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 1(1), 137–145.
<https://doi.org/10.12681/edusc.3378>
- Φιλιπποπούλου Ευαγγελία (2013), *Η Δημιουργική Γραφή στην Ελλάδα: 2012-2013*, (Ανέκδοτη Πτυχιακή Εργασία), Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα
- Φραγκή Μ. (2011), *Η σκηνική πράξη στο σχολείο*, Editions Bardy, Cairo
- Χαραλάμπη Α. (2017), *Δραματική Τέχνη με στόχο τη Δημιουργική Γραφή: Μια έρευνα σε μαθητές/τριες Ε'τάξης Δημοτικού Σχολείου*. Ναύπλιο: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σχολή Καλών τεχνών

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Θεατρικά παιχνίδια

2^η Δραστηριότητα «Πάγωμα εικόνας»

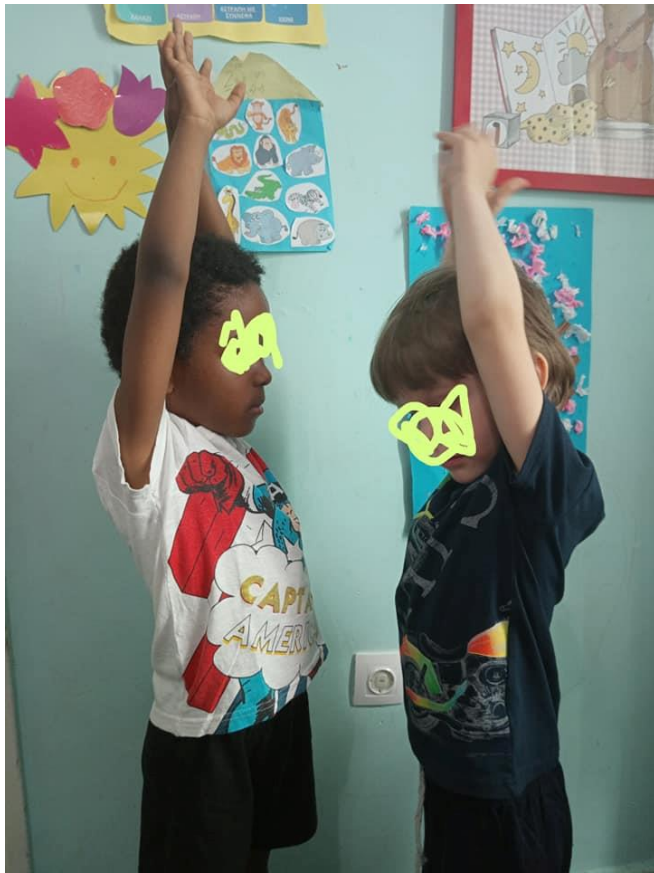
3^η Δραστηριότητα «Ο τυφλός»

4η Δραστηριότητα « Το σιωπηλό τηλέφωνο »

5η Δραστηριότητα «Ο καθρέφτης μου»

6η Δραστηριότητα «προσοχή στο φανάρι!»

7η Δραστηριότητα «Το πιάσιμο του παπουτσιού»

9η Δραστηριότητα «Από χέρι σε χέρι»

10η Δραστηριότητα «Κάνε όπως κάνω εγώ»

Δραστηριότητες για την Δημιουργική Γραφή στο νηπιαγωγείο

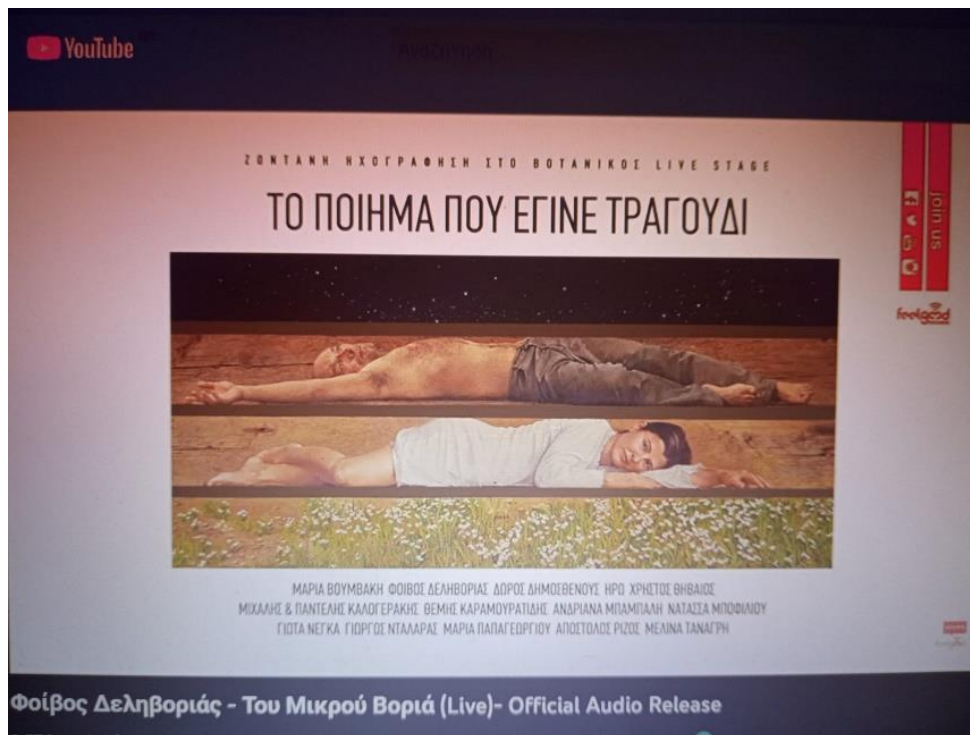
1^η Δραστηριότητα «Παίζοντας με τις λέξεις»

2^η Δραστηριότητα «Παρουσιάζοντας το παιχνίδι μου»

3^η Δραστηριότητα «Το ποίημα που μπορείς να τραγουδήσεις»

Του μικρού βοριά

Ποίηση: Οδυσσέας Ελύτης

Σύνθεση, ενόρχηση & διεύθυνση ορχήστρας: Μίκης Θεοδωράκης

Μπουζούκι: Κώστας Παπαδόπουλος & Λάκης Καρνέζης

Τραγούδι: Ντόρα Γιαννακοπούλου

Έργο: Μικρές Κυκλάδες (1963)

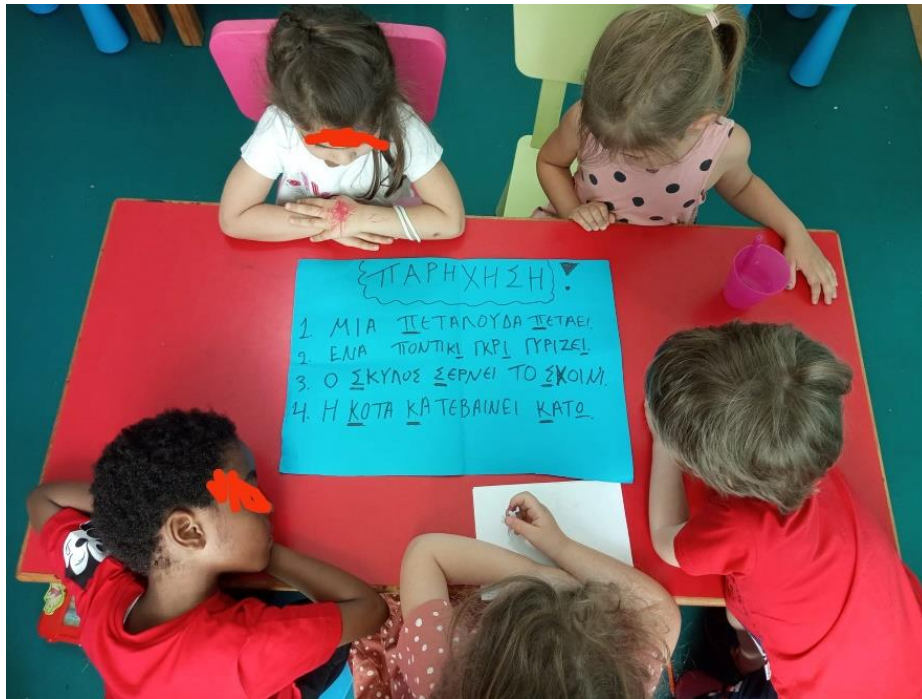
Του μικρού βοριά παράγγειλα να 'ναι καλό παιδάκι
μη μου χτυπάει πορτόφυλλα και στο παραθυράκι
γιατί στο σπίτι που αγρυπνώ η αγάπη μου πεθαίνει
και μες στα δάκρυα την κοιτώ που μόλις ανασαίνει

Γεια σας, περβόλια, γεια σας, ρεματιές
γεια σας, φιλιά, και γεια σας, αγκαλιές
γεια σας, οι κάβοι κι οι ξανθοί γιαλοί
γεια σας, οι όρκοι οι παντοτινοί

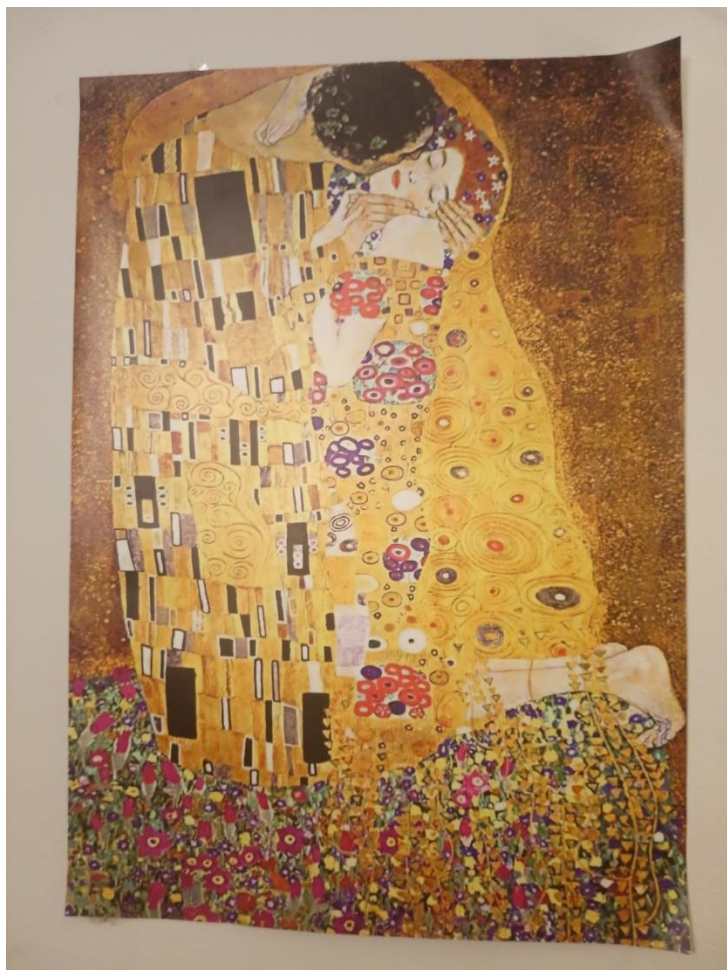
Με πνίγει το παράπονο γιατί στον κόσμο αυτόνα
τα καλοκαίρια τα 'χασα κι έφτασα στο χειμώνα
σαν το καράβι που άνοιξε τ' άρμενα κι αλαργεύει
θωρώ να χάνονται οι στεριές κι ο κόσμος λιγοστεύει

Γεια σας, περβόλια, γεια σας, ρεματιές
γεια σας, φιλιά, και γεια σας, αγκαλιές
γεια σας, οι κάβοι κι οι ξανθοί γιαλοί
γεια σας, οι όρκοι οι παντοτινοί

4η Δραστηριότητα « Η Παρήχηση»

5η Δραστηριότητα «Δώσε τίτλο στον πίνακα»

6η Δραστηριότητα «Τα αγάλματα ζωντανεύουν»

7η Δραστηριότητα «Ο ήρωας που θαυμάζω»

8η Δραστηριότητα «Το όνομα μου ξεκινάει από...»

10η Δραστηριότητα «Το αγαπημένο μου ζώο»

Παραμυθομαγειρέματα

1ο Παραμύθι: «Μπορείς να δεις με τα δικά μου μάτια;»

3η Δραστηριότητα: Να ζωγραφίσει το παιδί τον αγαπημένο του ήρωα από το παραμύθι.

2ο Παραμύθι: «Δε φταίω εγώ!»

5η Δραστηριότητα: Σύμφωνα με τις εικόνες στο τέλος παραμυθιού (σ.26-27) να φανταστούν και να διηγηθούν τα παιδιά τη δική τους ιστορία.

4η Δραστηριότητα: Να ζωγραφίσει το παιδί εκείνη τη σκηνή από το παραμύθι που του άρεσε περισσότερο.

